insan • düşünce • kültür

insicam

52

Kulluğun Özüne Yolculuk: HAC

Yusuf Yazar: **Eski Zamanlarda Hac: 1814 Yılı Haccına Katılmış İsviçreli Seyyah J. Lewis Burckhardt'ın Hicaz ve Hac Gözlemleri**

Ahmet Mercan: **Haccı Anlamına Taşımak**

İsmail Safa Satoğlu: **Babam Ahmed Tahir Satoğlu'na Dair...**

Baki Can: **Hatıralarımda Ahmet Tahir Satoğlu Hocam**

Bir İlim ve Gönül Adamı:
Ahmed Tahir Satoğlu

Bilal Kemikli'ye *Hacname*'yi Sorduk

Süleyman Ceran ile *Kızıl Kapı*'yı Konuştuk

Bünyamin Aydemir ile Filistin Konulu Oyunlar Üzerine

SAYI 52 • Haziran • 2025

Hilal Özder • Sevdenur Bal / Kudüs'te Bir Ayak İzi: Sessizlik İhanet, Varlık Direniştir • Öznur Görür Kısar / İnsandı • Mustafa Özsaray / Belgelerle Osmanlı Döneminde Mekke ve Medine: Kabe Örtüsünün Yenilenmesi • Ahmet Poçanoğlu / Kâbe'nin Azameti • Tuba Hacer Korkmaz / Hac Fıkhı • Mehmet Kahraman / Hac Vakti Düşünceleri • Mucahid Yıldız / Avrupa'nın Hac Yolculuğu • Mustafa Eser / Ümmileşmekten Kurbiyyete Hacc Makamları • Adem Ceylan / Kurbana Yaklaşmak • Nihal Pakırdaşı / İbrahim Nebi'ye Gönderilen Koç'un Manifestosudur • Abdullah Koç / Fıtrata Dönüş, Sessiz İnkılap • İbrahim Halid Aldemir / Ali Şeriati'nin Hac Kitabı Üzerine • Musa Kırca / Bir Gönül Adamı: Prof. Dr. Ahmet Tahir Satoğlu • Kazım Erten / Ahmed Tahir Satoğlu • Halid Rahman / Bir Efsanenin Anısına: Bir İslam Öncüsü "Hurşid Ahmed"in Hayatı ve Mirası II (1932-2025 - Elif Atabaş / İsrail Hakkında On Mit • Zübeyir Şekerci / Kadim Şehrin Bize Söyledikleri

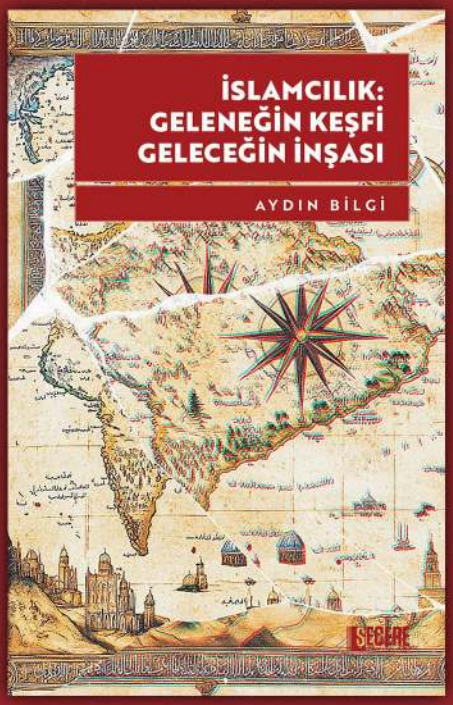

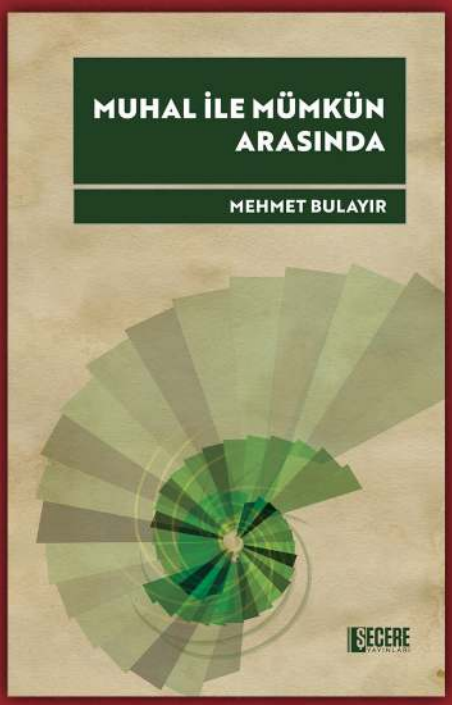

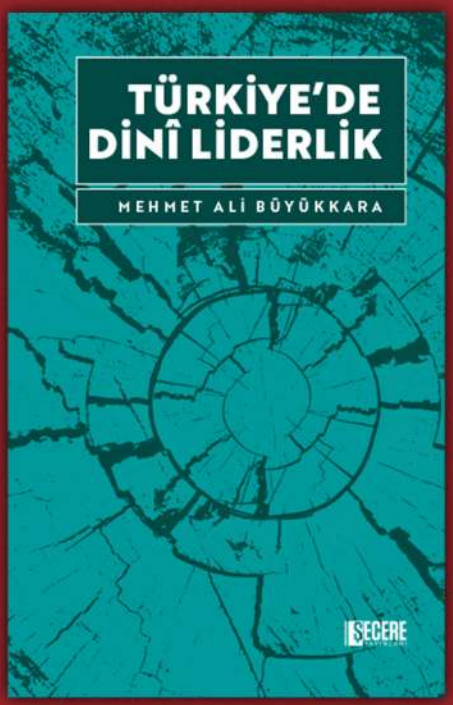

Kitaplara buradan ulaşabilirsiniz

ŞECERE YAYINLARI

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık İnan

SON OKUMA
Feyzanur Kalaycı

KAPAK GÖRSELİ
Şifa Yaratılmış Küçüker

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA
Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Hayy olanın adıyla.

Mübarek günlerdeyiz... Yüz binlerce Müslüman, hac ibadetlerini ifa etmek için Mekke'de. Telbiyeler, şavtlar, tavaflar, sa'yler onları manevi âleme gark ediyor. Arefe günü Arafat'ta vakfeyle taçlanacaklar. Bembeyaz ihramlar içinde arınacaklar, memleketlerine döndüklerinde çevrelerini arıtacaklar. İslam'ın en zor ve en uzun ibadeti olan hac, zorluğu ve uzunluğu nispetinde kıymetli bir ibadettir.

Hac bir tanışmadır; önce Allah ile sonra Allah'ın Rasulü ile, ardından dünyanın dört bir tarafından gelen Müslüman kardeşleriyle. Onlar elbette Allah'ı, Rasulü'nü biliyorlar. Ama Mescid-i Harâm'la, Beytullah'la karşılaştıklarında, ona kavuştuklarında, Aydınlık Şehir'i, Yeşil Kubbe'yi gördüklerinde işte o zaman Rablerini ve Peygamberlerini tanımaktadırlar. Hac bir taşınmadır; maddi âlemden manevi âleme, benlikten bizliğe, menfaatçilikten diğerkâmlığa taşınmadır.

Dergimizin Haziran sayısında hac konusuna eğilmek istedik. Konuyu çeşitli boyutlarıyla ele alan yazılar hazırladık. İstedik ki siz, kıymetli okuyucularımız, hacca gidememiş olsalar bile uzaktan da olsa, okuyarak da olsa haccın hazzını yaşayabilsinler. Bu ibadetlerini yapan kardeşleriyle bir duygudaşlık kurabilsinler. Umarız ki, bir ölçüde arzumuzu gerçekleştirebilmişizdir.

Mayıs sayımızda, ülkemizin güzide şahsiyetlerinde muhterem Prof. Dr. Ahmet Tahir Satoğlu hocamızın vefatını teessürle duyurmuştuk. Bu sayıda, kendisiyle ilgili mini bir dosya hazırladık. Oğlu Doç. Dr. İsmail Safa Satoğlu'nun kaleme aldığı yazının arşivlik bir yazı olduğunu belirtmek isteriz. Satoğlu hocamıza bir kez daha Allah'tan rahmet niyaz ediyoruz.

Dosya konumuz ne olursa olsun daimi ve değişmeyen gündemimiz Gazze, izzet yurdu Gazze. Şu günlerde 600. gününü aşan Aksâ Tufanı onca zalimliğe, onca yok sayılmaya, onca mahrumiyete rağmen devam ediyor. Siyonaziler ve işbirlikçileri gemi azıya almış durumdalar. Özelde Gazzeli, genelde Filistinli kardeşlerimizin son zamanlarda maruz kaldığı muameleleri anlatmaya kelimeler yetmiyor. *Hayy* olduğu gibi *Muhyî* de olan Rabbimizin kurtarıcı ve diriltici bir ruh göndereceğinden asla şüphemiz yok.

Hac dedik; hac, kurban demektir. Birkaç gün sonra idrak edeceğimiz Kurban Bayramı'nın ülkemize, İslam âlemine ve insanlığa hayırlar getirmesini, Yüce Mevla'dan niyaz ediyoruz.

Her zaman diri olana, hep diriltene ve daima diriltecek olana, *Hayy*'a emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05 *Çizgi* Hilal ÖZDER

06 *Kudüs'te Bir Ayak İzi: Sessizlik İhanet, Varlık Direniştir*
Sevdenur BAL

09 *İnsandı*
Öznur GÖRÜR KISAR

10 *Eski Zamanlarda Hac: 1814 Yılı Haccına Katılmış İsviçreli Seyyah J. Lewis Burckhardt'ın Hicaz ve Hac Gözlemleri*
Yusuf YAZAR

16 *Belgelerle Osmanlı Döneminde Mekke ve Medine: Kabe Örtüsünün* Yenilenmesi
Mustafa ÖZSARAY

20 *Kâbe'nin Azameti*
Ahmet POÇANOĞLU

24 *Hac Fıkhı*
Tuba Hacer KORKMAZ

28 *Hac Vakti Düşünceleri*
Mehmet KAHRAMAN

30 *Prof. Dr. Bilal Kemikli'ye Hacname: Huzurda Bir Kutlu Mevsim'i Sorduk*
İNSİCAM

36 *Haccı Anlamına Taşımak*
Ahmet MERCAN

38 *Avrupa'nın Hac Yolculuğu*
Mucahid YILDIZ

40 *Ümmileşmekten Kurbiyyete Hacc Makamları*
Mustafa ESER

44 *Kurbana Yaklaşmak*
Adem CEYLAN

46 *İbrahim Nebi'ye Gönderilen Koç'un Manifestosudur*
Nihal PAKIRDAŞI

50 *Fıtrata Dönüş, Sessiz İnkılap*
Abdullah KOÇ

54 *Ali Şeriati'nin Hac Kitabı Üzerine*
İbrahim Halid ALDEMİR

58 *Süleyman Ceran ile Kızıl Kapı'yı Konuştuk*
İNSİCAM

62 *Babam Ahmed Tahir Satoğlu'na Dair...*
İsmail Safa SATOĞLU

70 *Bir Gönül Adamı: Prof. Dr. Ahmet Tahir Satoğlu*
Musa KIRCA

72 *Ahmed Tahir Satoğlu*
Kazım ERTEN

74 *Hatıralarımda Ahmet Tahir Satoğlu Hocam*
Baki CAN

78 *Prof. Dr. Bünyamin Aydemir ile Filistin Konulu Oyunlar Üzerine*
İNSİCAM

82 *Bir Efsanenin Anısına: Bir İslam Öncüsü "Hurşid Ahmed"in Hayatı ve Mirası II (1932-2025)*
Halid RAHMAN

86 *İsrail Hakkında On Mit*
Elif ATABAŞ

90 *Kadim Şehrin Bize Söyledikleri*
Zübeyir ŞEKERCİ

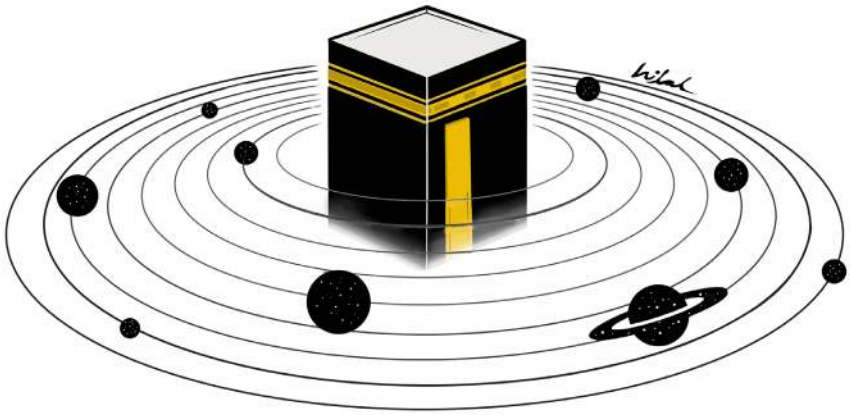

Çizgi: Hilal Özder

Kudüs'te Bir Ayak İzi: Sessizlik İhanet, Varlık Direniştir

Sevdenur BAL

Yolum yine Kudüs'e düştü.
Daha önce de gitmiştim…
Bir değil, üç değil, beş değil… Her defasında başka bir yönünü sevdim, başka bir yaranın kabuğunu kaldırdım bu mübarek şehrin.
Ama bu defa başkaydı; hem de bambaşka.
Kudüs, eskiden beri tutsaktı.
Ama şimdi çok daha yalnızdı.
Bunu ilk adımda değil, ilk bakışta anlıyorsunuz.

Önceki ziyaretlerimde, aynı anda en az 10 Müslüman tur grubuyla buluşurduk Aksa'nın avlusunda. O topraklar tekbirlerle dolardı.
Peki bu kez?
Sadece biz…
Bir avuç Müslüman.
Tüm Mescid-i Aksa avlusunda sadece bir tur grubuyduk.
İsrail askerleri, çelik yelekli ve silahlıydı omuzlarında ama gözlerinde ve kalplerinde korku yüklüydü .
Ama bu korku, kendi gölgelerinden değil; bizim varlığımızdan ve direnişimizdendi.
Onlar çoktular belki ama, biz oradaydık.
Ve inanın, eğer biz orada kalabalık olsak;
Onlar kaçacak yer arar,
Kudüs'ün sokaklarında yankılanan adımlarımızdan korkarlar.

Çünkü Aksa'ya sahip çıkmak; sadece bir mekâna değil, bir mirasa, bir davaya, bir kıbleye sahip çıkmaktır.
Bu bir ibadet olduğu kadar, bir direniştir, bir cihaddır.
Oraya yürümek, sıradan bir ziyaret değil; suskun dünyaya karşı bir haykırıştır.
Omuzsuz bir savaşın en ön saflarında yer almaktır.

Aksa'ya yürüdüm…
Ama öyle doğrudan bir yürüyüş değildi bu.
Beş ayrı kapıda durduruldum.
Beş ayrı kez reddedildim.
Beş ayrı yalanla, beş ayrı "hayır"la yüzleştim.
Her seferinde başka bir bahane.
Ama ben yürüdüm.
Altıncı kapıya kadar.
Sonunda kapı açıldı.
Sanki Aksa sabırla bekliyordu beni.
Sanki Kudüs, "Sen nerede kaldın, bu avluyu boş bıraktın! Ama iyi ki geldin, hoş geldin!" diyordu.

Aksaya ulaşmak, her milimini adımlamak; can ister, Canan ister.
Zeytin dallarına dokunmak, nasip bekler.
Taşlarına yüz sürebilmek, geçmişe selam vermek gibidir.
Ama bunların hepsi; bir niyetle, bir gayretle, bir fedakârlıkla mümkün.
Ve bu, sadece bir yolculuk değil; kalple verilen bir mücadeledir.

Kudüs, sadece bir şehir değildir.
Kudüs; bir yüktür, bir aynadır, bir emanettir.
Kudüs'ün adını anmak bile insana hüzün yükler.
Özlem yükler.
Sitem yükler.

Ama sadece dua yetmez onun özgürlüğü için.
El, ayak, yürek gerekir.
Ve direniş gerekir.
Gitmek gerekir.
Görmek gerekir.
Varlık göstermek gerekir.
Çünkü Kudüs, Miraç'ın şehri.
Uzak değil; koparılmış şehir.
Göğü görmüş ama zincire vurulmuş şehir.

Kıblemiz birken, kalpler neden ayrı?!
İnnemel mü'minûne ihve.
Kardeş miyiz gerçekten, yoksa sadece ezber mi bu?

Kudüs, hür aslında.
Tutsak olan biziz.
Tutsak eden zincir değil; ilgisizlik, gaflet, suskunluk.
Önce utanmalıyız.

Sonra uyanmalıyız.
Çünkü Kudüs dimdik ayakta duruyor.
Ve biz, özgürlük içinde tutsak yaşıyoruz.

Ama Aksa yalnız değil.
Orada kalanlar, her sabah ilk ezanı okuyanlar, taş atan çocuklar, gözyaşıyla temizlik yapan anneler hâlâ orada.
Onlar hâlâ direniyor.
Ve bizim her varlığımız, onların direnişine bir omuz, bir umut oluyor.
Susmasın insan olan insan.
Çünkü suskunluk ihanettir bu şehre.
Bu zulüm, Kudüs'ün taşına toprağına hiç yakışmıyor.
Ve bu şehre gitmek; sadece bir turistik gezi değil,
insani bir ibadet, vicdani bir direniştir.

Ey Müslüman!
Git Aksa'ya.
Varlığınla o kapılardan birini sen geç.
Orada bir çocuğun gözleri seni arasın.
Sen git ki, bir annenin duası kabul olsun.
Sen git ki, bu şehir yalnız kalmasın.
Çünkü Kudüs'e gitmek, ümmetin kalbine gitmektir.
Ve kalp atmayı bırakırsa, beden ölür.
Kudüs ölürse, biz çoktan ölmüşüz demektir.

İmza
Kudüs muhafızı

İnsandı

Öznur GÖRÜR KISAR

İnsandı, acizdi. Sınırlı ve faniydi. Yalnız doğup, yalnız ölecekti. Hayat seyrüseferinde kâh kendini bilecek, kâh oradan oraya uçuşan bir kuru yaprak gibi savrulacaktı. Ümit edecek, sevecek, sevilecek; yaşadığına kalbiyle kâni olacaktı. Gönlüne her mevsim baharlar yerleşecek, lakin kimi zaman vaktinden önce zemheriyle tanışacaktı. Dünyaydı, yalandı. İnsandı, beşerdi. İnanacak, aldanacak, yenilecek, tökezleyecek, düşecek, kalkacak elbette sınanacaktı.

Deryadan geçip bir damla suda boğulacaktı. Sınandıklarıyla var olacaktı. Kendisini bekleyen sona, bir kul olarak adım adım hazırlanacaktı. Yalan olana aldandığının farkına varacaktı. Nedamet yokuşlarında koşacak, çırpınacak, bitap düşecekti. Zaman zaman Rabbini bilecek, fakat çoğu kez nefsine yenilecekti.

Burası dünyaydı. Sınanmadığı dert üzerinden ahkâm kesemeyeceği bildirilecekti. Boyun eğmeyi, teslim olmayı öğrenecekti. Acziyle yüzleşecekti. Gücüyle, dünyada durduğu yer ile, pek tabii sınanacaktı. Yapıp ettikleriyle kulluk dersini ezber edecekti. Yapmam dediğini yapacak, etmem dediğini eyleyecekti. Peşi sıra gelen sınavların üstesinden gelebilmeyi umacaktı.

Varlıkla sınanacaktı. Elindeki güçle sınırlarını zapt etmekte, nefsinin hudutlarını bilmekte zorlanacaktı. İsteyecek, daha çok isteyecek; istedikçe istemenin sınırlarında kaybolacaktı. Kaybolduğunda kimi zaman kendini bulacak, kimi zaman bulunmak arzusu hissetmeyecekti bile. Kaybolmak ona varlıkla bildirilecekti.

Yoklukla sınanacaktı. Yokluklarında bazen boyun büküp, el açıp O'na sığınacak; kimi zaman isyankâr olacaktı. Yokluğun içinde varlık nimetine erişecekti. Rıza kapısında nimetlendirilecekti. Cennete varan duaları, hayalleri olacaktı. Duayı kalkan eyleyecekti.

İnsandı. Ona eşyanın hakikati bildirildi. Sorumluluğu kuşandı. O'nu bilmek, kulluk etmek, şükretmek nimeti ile şereflendi. Geldi, gördü, yaşadı. Çağın kötülüğünden ürperdi. Kimi zaman değiştirmenin çabasında oldu kötülüğü. Kimi zaman zalimlerden oldu. Affedilmeyi umanlardan da oldu. Tanrılaşmaya çalışanlardan da.

Dünyaydı. Burası bir sürgün diyarıydı. Sılayı özleyecek, özledikçe hırçınlaşacaktı. Gönlünü teskin edecek makama koşacak, huzurda nefeslenecekti. Kalbini mutmain kılacak huzurda daim kalma muradını taşıyacaktı. Gelgitlerde yorulacak, dinlenip nefesleneceği bahçeler bulmayı umacaktı. Müjdelere yaslanacak, kalbi teskin olacaktı. El hak doğruydu; kul bu seyrüseferde yürüyecek, daim yürüyecekti.

Eski Zamanlarda Hac: 1814 Yılı Haccına Katılmış İsviçreli Seyyah J. Lewis Burckhardt'ın Hicaz ve Hac Gözlemleri

Yusuf YAZAR

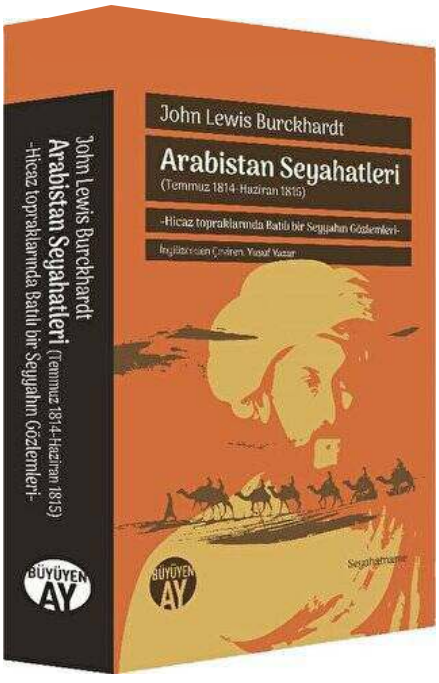

Arabistan Seyahatleri, John L. Burckhardt, Büyüyenay Yayınları.

1784 Lozan'da (İsviçre) doğmuş ve iyi eğitim almış bir genç olarak John Lewis Burckhardt'ın iş arayışıyla gittiği Londra'daki bekleyişi uzun sürmez. İlanını görmüş olduğu Londra merkezli *Afrika'nın Keşfini Teşvik İdaresi*'ne başvurur ve onlar adına Nijer havzasını inceleyip raporlamak üzere bir Batı Afrika seyahati için kendileriyle anlaşır. Londra'da Arapçanın yanı sıra, kısa süreli de olsa coğrafya, astronomi, kimya, mineroloji ve hatta tıp dersleri alır. Seyahat edecek olduğu bölgenin yerlileri gibi, sıkıntılı ve zor şartlara dayanıklılık elde etmek için fizikî eğitimlere tâbi tutulur. O dönemde dünyanın hükümranı ve efendisi rolünü ve tavrını benimsemiş İngilizler için bu seyahatler, o bölgelere ilişkin bilgilerin tamamlanması için elzemdir.

J. L. Burchardt, 18. yüzyıldan itibaren yıldızı iyiden iyiye parlamaya başlayan Batı dünyası adına, genelde Doğu'yu, özelde ise İslam toplumunu ve bu toplumun üzerine dağılmış olduğu toprakları Müslüman kimliği ve kılığıyla dolaşarak keşfetmek ve anlamak isteyen bir seyyahlar grubunun öncülerinden biridir ve bence en ilginç hayat hikâyesine sahip olandır. Burckhardt, yapacak olduğu, ve önemli ölçüde tehlike içeren seyahatlerinin ilk adımı olarak, 2 Mart 1809'da varmış olduğu Malta'da (Akdeniz) hazırlıklarını tamamlar. Avrupa'da Johann Ludwig ya da Jean Louis olarak da bilinen seyyahımız, Malta'da Hacı İbrahim İbn Abdullah ismini alır. Müslüman bir tacir kıyafetine bürünür. Arapçasını geliştirmeye çalışırken, Müslümanlar ve Müslümanlık üzerine incelemeleri de derinleştirir. Ve nihayet, Malta'dan gemiyle yola çıkarak Tarsus ve Hatay'a da uğrayarak gelmiş olduğu Suriye'de (Mayıs 1810, Halep) asıl macerası başlar. Aslında kendisine verilen görev, Afrika'da Sahra ötesine, Mali taraflarına gitmek; yalnızca coğrafyaya ilişkin değil, aynı zamanda oralarda yaşayan topluluklara ve hayat tarzlarına ilişkin de tespitlerde bulunmak ve Nijer Nehri'nin güzergâh ile kaynağı hak-

kında bilgi edinmektir. Güzergâhını Mısır'dan başlayarak belli bir yolu takip ederek Fizan üzerinden Sahra çölünü güneybatı istikametinde geçip Nijer Nehri'nin yakınında (onun kuzeyinde) bulunan Timbuktu'ya (Mali) doğru giden bir çizgi olarak belirler. Bu arada, kendisine verilmiş görev Hicaz topraklarında seyahat etmek ve gözlem yapmak değildir; Burchardt bunu, daha sonra gelişen şartlar çerçevesinde kendisi inisiyatif kullanarak yapmıştır. Suriye'den başlamasının sebebi, bir Batılı olarak Hristiyanlar açısından da kutsal addedilen bu çevrede (Suriye ve Filistin topraklarında) hem fazla dikkat çekmeyeceğinden - bu bölgede kalabalık denilebilecek sayıda bir Avrupalı topluluk bulunmaktadır- ve hem de Arapçasını ve İslâmî ilimlere olan vukufunu geliştirmek için daha uygun bir zemin bulacağını düşünmüş olmasındandır. Bu arada Doğulu yaşam tarzlarına da alışacaktır. Suriye'ye vardığında sakallıdır, üzerinde yörede yadırganmayacak kıyafetler vardır. Burada bulunduğu süre içerisinde Suriye'nin belli kısımlarına, Kudüs çevresine seyahatleri olur, bu seyahatleri sırasında coğrafyayı, topoğrafyayı, toplumu oluşturan unsurları gözlemler; hatta keşiflerde bulunur: Ölü Deniz ile Akabe arasında yer alan birçok kadîm İbranî yerleşim yeri ve Petra antik kentinin (Nebatîlerin başkentiydi) bulunduğu yer onun tarafından keşf ve tespit edilmiştir.

Suriye ve Kudüs çevresindeki seyahatleri, 1812 Eylül'ünde Kahire'ye varışıyla tamamlanır. Asıl hedefi olan güzergâh yönüne gidecek bir kervanın ortalıkta görünmemesi üzerine, bir başka seyahate niyetlenerek 1813 ilkbaharında Kahire'den Nil Nehri boyunca güneye, Sudan'a doğru deve sırtında uzun bir seyahate çıkar. Bu seyahati sonunda, 6 Temmuz 1814 tarihinde Sudan'da bulunan Sevakin şehrine gelir[1]. Dönemin valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın henüz Osmanlı'ya bağlı olduğu ve Osmanlı adına hareket ettiği dönemde, Mısır ve çevresinde onun ve oğullarının hükmü sürmektedir. Mısır topraklarında vebanın ciddî bir biçimde etkin olduğu haberlerinin de etkisiyle ve Hac döneminin (Kasım 23, 1814) yaklaşmış oluşunu da dikkate alarak talimatlandırılmış olduğu güzergâhın dışına çıkıp Sevakin'den Cidde'ye geçmeyi ve Kahire'ye Kızıldeniz'in diğer kıyısı üzerinden dönmeyi planlar. Bu sayede Hicaz bölgesini görecek ve Müslümanlarla birlikte büyük Hac olayını içinden yaşayıp gözlemleyecek ve ardından kuzeye yönelerek Medine üzerinden Kahire'ye dönüp Sahra yolculuğu için imkân kollayacaktır. On gün süren sıkıntılı bir yolculukla Cidde'ye ulaşır (18 Temmuz 1814).

Mâlî açıdan zor durumda kalmış olduğundan yardım temini için önce Taif'e gider. Burada, büyük Vehhabi isyanını bastırmak üzere karargâh kurmuş olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın yanına gider; bir süre orada kalır, Paşa'nın sohbet meclislerine katılır ve Paşa'nın yakın ilgisinin muhatabı olacaktır. Seyyahımız, Mekke'de hac ibadetinin gereklerini yerine getirdikten sonra (Kasım, 1814), yol güvenliği nedeniyle bir süre bekleyerek kervanla 11 gün süren bir yolculukla Medine'ye ulaşır. Daha sonra ise Yanbu üzerinden Kahire'ye döner (Mayıs 1815 sonu).

1800'lerin başlarına kadar çevre şartlarının, iletişim ve ulaşım imkan ve tarzlarının; ekilip biçilenin, yiyilip içilenin ve genelde hayat tarzının, Asr-ı Saadet'teki yaşayış tarzına göre çok farklılaşmamış olduğu varsayıldığında, Burchardt'ın gözlemleri, Hicaz bölgesine belli bir hassasiyetle bakan mümin idraki açısından belli bir önem kazanır. Burchardt'ın seyahatlerini gerçekleştirip gözlemlerini yazmış olduğu yıllar, tüfeğin icat olup mertliğin bozulduğu dönemler gibi görünse de ulaşım ve iletişimin eski, kadîm düzen içinde sürmektedir. Örneğin, gemiler henüz yelkenlidir ve rüzgâr gücüyle yol almaktadır. Buharlı makine, telgraf ve elektrik henüz günlük hayatı farklılaştırmış değildir. Bölgede, modern hayatın en belirleyici unsur ya da alametlerinden birisi olan bankacılık adına bir kuruluşun zuhur etmesi içinse vakit henüz erkendir. Dahası, bölgede para olarak kullanılmak üzere banknot bile henüz kullanımda değildir. Bölgede petrolün kokusunun alınması için ise bir yüzyıl daha geçmesi gerekecektir. Modern inşa zihniyetinin hizmetindeki makine gücü de henüz ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla, Mekke ve Medine'nin coğrafyası ve topoğrafyası henüz talan edilmemiştir.

Dönem, dünyada İngilizlerin hükmünün geçtiği yıllardır. Bu arada Rusya da varlığını ve gücünü ciddî biçimde hissettirmeye başlamıştır. ABD ise henüz kendi varoluş mücadelesi içindedir. Her ne kadar bağımsızlık 1776 yılında kazanılmış olsa da eyaletler arası ciddi çekişmeler söz konusudur

1 Her bölgeye yaptığı bu uzun süreli ve kapsamlı seyahatleri sırasında gözlemlerini ve düşüncelerini yansıtmış olduğu notları kendisinin ölümü sonrasında bağımsız kitaplar olarak yayınlanmıştır. Arabistan Seyahatleri bunlardan birisidir.

ve bu, ileride iç savaşa yol açacaktır (1861-1865). ABD, ancak ondan sonra bir dünya gücü olarak varlığını hissettirmeye başlayabilecektir. Osmanlı Devleti'nin ciddi biçimde kan kaybettiği aşikâr hâle gelmiştir; ancak henüz kalemi kırılmamıştır. Bu kan kaybedişinin en önemli yansımalarından biri, kısa bir süre sonra yaşanacak olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ve oğullarının isyanının (1831) bastırılamayışı ve Kütahya'ya kadar ilerleyerek payitahtı tehdit etmeleridir. Bilindiği gibi, bu tehdit ancak Rusların ve İngilizlerin müdahalesiyle ve Kavalalı'nın taleplerinin büyük ölçüde kabul edilmesiyle bertaraf edilebilecektir (1833).

Seyahatin gerçekleşmiş olduğu dönemde, Osmanlı'nın bölgede yol güvenliğini önceleyen ve kabile bölgelerine, onların içişlerine karışmayan bir yönetim şekli vardır. bu durum, Osmanlı'nın bölgede o dönemde hissettirebileceği güç düzeyini de gösterir. Valiler/paşalar ise yalnızca kabileler arası bir sorun ya da konu olduğunda devreye girer.

Hac güzergâhının güvenliğini sağlamak esastır. Her yıl, törenlerle İstanbul'dan yolcu edilen büyük hac kervanı ve Surre Alayı'yla birlikte Hicaz bölgesine tahsisat ve hediyelerinin yanı sıra, hac kervanının güzergâhı üzerinde bulunan bölgelere hükmeden kabilelere de yıllık tahsisat –haraç- gönderilir. Mukabilinde, o kabilenin kendi bölgelerinde hac kervanının güvenliğini sağladığı varsayılır. Yazarımız, bazı kaynaklardan naklen, büyük hac kafilesiyle Bedevî kabilelere yıllık 15-17 bin altın haraç verildiği bilgisini paylaşır. Bu haraç ödemesinin yapılmak istenmediği yıllarda, güzergâh üzerindeki kabile topraklarında büyük gece baskınları (yolculuk geceleri yapılmaktadır) yaşanmış, hac kervanında bulunan hacı adayları büyük kayıplar vermiştir. (1632, 1670, 1671, 1695, 1757 yıllarında kervanlara yapılan gece baskınları buna örnektir. Bu baskınların bazısında binlerce hacının canından ve malından olduğu kayıtlara geçmiştir). Bu durum, en azından son iki yüz yıl içinde Osmanlı payitahtının bölgeye olan hâkimiyetinin boyutlarını anlamaya katkı sağlayacak bir bilgidir.

O dönemde hac, hacı adaylarının Hicaz bölgesine ulaştırılmaları bağlamında büyük organizasyondur. Büyük hac kervanı (İstanbul, Anadolu, Kafkaslar Afganistan ve Orta Asya'dan gelenlerin de katılımıyla) nihaî şeklini Şam'da alır. Şam, bir toplanma yeri ve nihaî hazırlıkların yapıldığı yerdir. Burada develer değiştirilecektir; bölge kabilelerinden, Hicaz yolculuğunun şartlarına uygun nitelikte yeni deve sürüleri tedarik edilir (kiralamayla). Genellikle emrindeki bir süvari birliğiyle Şam Paşa'sının Hac Emîri olarak müzahir olduğu kervan, 40-50 bin hacı adayından (bazı yıllar daha fazla) oluşan (binekli ya da yaya) ve binek ve taşıma aracı olarak daha büyük sayıda deveden ve küçük bir muhafız süvari birliğinden oluşur. Yolculuklar, hac takvimine göre belirlenmiş şekilde geceleri yapılır. Güzergâh üzerindeki istasyonlar bellidir. Pabu istasyonlarda erzak ve su temini hazırlıklar önceden yapılmış durumdadır. Bu hazırlıklar ve güzergâhın kullanımı, yılın yaklaşık altı-yedi ayına yayılır.

Burchardt'ın Hicaz seyahati dönemi, Mekke ve Medine'de ve çevrelerinde Vehhabî işgalinin ve vahşetinin yaşanmış olduğu 8 yılın (1805-1813) hemen sonrasındaki dönemdir. Söz konusu dönemi kapsayan 10 yıl boyunca dışarıdan hac kervanları buralara gelememiş olduğu gibi, Türkiye'den Hicaz'a gönderilen yıllık tahsisatlar ve hediyeler de (*Surre*) gönderilememiştir. Mekke ve Medine, ekonomik olarak bundan ciddî şekilde etkilenmiş durumdadır. Özetle, Hicaz bölgesinde egemenlik bağlamında bir kırılma vuku bulmuştur. (Sonraki iki yüzyıldaki gelişmeler, bu kırılmanın giderek derinleşeceğini gösterecektir). İşgalin getirdiği yıkım ve vahşete ilave olarak, özellikle Cidde ve Yanbu şehirlerinde büyük nüfus kırımlarına yol açan veba ve başka salgın hastalıklar da yaşanmıştır. İşgal ve savaş nedeniyle idarî sistemde oluşmuş olan otorite boşluğu ve zaafları, Burchardt'ın Hicaz'da bulunduğu yıllarda da belli ölçüde devam etmektedir. Vehhabîlerle olan savaş, Burchardt'ın seyahati yıllarında Arabistan'ın diğer bölgelerinde hâlâ sürmektedir; dolayısıyla doğuda Necid'de kökleşen kalkışmanın sebep olduğu kargaşa tümüyle geçmiş değildir (ve tam olarak hiçbir zaman da geçmeyecektir). Ve zaten Hicaz dışına püskürtülmüş ve bastırılmış gibi görünse de Vehhabîliğin temsilcisi olarak görülen, Necid kökenli Suud ailesiyle özdeşleşmiş hareket, sonraki on yıllar içerisinde giderek topyekûn ve Batı destekli bir siyasî harekete dönüşecektir ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Batılı güçlerin teyit ve desteğiyle tüm Arabistan'da egemenliği elde etme imkânı bulacaktır. Tüm tutumlarını benimsemiyor görünse de, Burchardt'ın o günlerdeki gözlemi, askerî anlamda yenilgiye uğratılıp bas-

tırılmış görünen Necid kökenli Suud hareketinin uzun vadede o bölgede gelecek sahibi olduğu izlenimini yansıtır.

Seyyahımız Kahire'ye döndükten sonra Nijerya tarafına gidecek bir kervan beklemeye başlar. Bu bekleyiş sırasında, Kahire'de yeniden görülen veba hastalığından korunma amacını da gözeterek, üç ay sürecek (1816 baharında) bir Sina turu gerçekleştirir ve bölgedeki bedevî kabilelerini yakından tanır. Nihayet, 1817 Nisan'ında beklediği kervanın harekete hazır olduğu haberi gelir, ama o ağır bir hastalığa (dizanteriye) yakalanmıştır. Kader, kervanın ve onun göç güzergâhlarını ayrı belirlemiştir. 15 Ekim 1817'de aldığı davet, ömür sermayesinin tükendiğine işaret etmektedir. Kendisinin cenazesiyle, Müslüman âdetlerine göre Türklerin meşgul olmasını vasiyet eder. Vasiyeti yerine getirilir, Kahire'de Müslüman mezarlığına defnedilir. Kabri başındaki mezar taşındaki kitabede kendisi Müslüman olarak nitelenmektedir.

Bu kitapta, özel olarak o dönem Hicaz coğrafyasına, genel olarak ise Arap Yarımadası'na ilişkin değerli ve ayrıntılı gözlemler yer almaktadır. Burckhardt, hem coğrafyasına hem de yöre halklarına dair; ayrıca hac için gelen farklı yerlerden insanlara, Mekke ve Medine gibi bizim için özen anlamlar taşıyan şehirlere, Cidde, Taif ve Yanbu gibi kentlere ve Hicaz'ın sınırları içindeki diğer bölgelere ilişkin özgün gözlemler sunmaktadır. Bu gözlemler; kimlerin hangi kalitede tütün içtiğinden, günde ortalama kaç fincan kahve tüketildiğine; temel gıda maddelerinden, Mekke'deki su kuyularının sayısına; şehrin içme suyunun nereden ve nasıl temin edildiğinden, tarihte yaşanmış sel felaketlerinin boyutlarına; farklı kökenlerden toplulukların ticarî faaliyetlerdeki konumuna, ahlaki tutumlarına ve erzak fiyatlarına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Ayrıca özelde Mekke ve Medine, genelde ise Hicaz bölgesinde karşılaşılan karakteristik sağlık sorunlarına dair detaylı değerlendirmeler de yer almaktadır. Burckhardt, bu değerlendirmeleri aktarırken konuyla ilgili tanınmış tarihçilerin görüşlerine de zaman zaman yer verir. Ayrıca, Mısır ve Suriye gibi bölgeleri de yakından gözlemlemiş birisi olarak, gerekli gördüğü yerlerde bu bölgelerle karşılaştırmalar yapmaktadır.

Yazımızın bu safhasında - dergide ayrılabilecek yerin sınırlı olacağını da dikkate alarak - Burchardt'ın ilginç ve dikkate değer bulduğumuz bazı gözlem ve tespitlerini kısa notlar hâlinde sıralamayı uygun buluyoruz.

Burchardt, Hicaz'da mukim olanlar (özellikle de yerli Araplar) için günde 30,40 hatta 50 fincan kahve içmenin çok anormal olmadığını belirtir. Yemen'e (Moha) doğru güneye gidildikçe bu miktarın daha da arttığını söyler. Seyyahımızın tespitlerine göre, Hicaz bölgesinde kahvehaneler oldukça yaygındır; hac güzergâhları üzerinde kulübe tipi küçük kafelere rastlamak ise nadir bir durum değildir.

Yazarımız, Cidde ve Mekke'deki Eşek (merkep) sayısının çokluğuna işaret eder. O günlerde bölgede eşekler çok işlevsel kullanılmaktaydı. Örneğin, Cidde ile Mekke arasında eşek kervanları varmış (muhtemelen mesafe çok uzun olmadığından; yaklaşık 45 km). Posta işleri bu hayvanlara emanet edildi. Eşek kervanı akşam yola çıkar, sabaha Mekke'ye ya da ters istikamette Cidde'ye ulaşırdı.

Seyyahımız, Taif - Mekke yolu üzerindeki Numan Vadisi'nde, sel dolayısıyla 1,5 metre derinliğinde su biriktiğine bizzat tanık olmuştur. Benzer durumların Medine çevresinde de zaman zaman yaşandığı bilinmektedir. Seyyahımızın *Mekke'nin Tarihi* kitabından aktardığına göre, büyük sel felaketlerinden biri olan 1612 yılı selinde Kâbe yıkılmıştır (daha sonra yeniden inşa edilmemiştir). Bu selde Mekke'de 500 kişinin boğularak hayatını kaybettiği rivayet olduğu edilmektedir.

Seyyahımız, hurmaya ilişkin çeşitli gözlem ve tespitlerde bulunur. Arap Yarımadası'nda 130 hurma ağacı cinsinin bulunduğunu ve Arap mutfağında 30 çeşit hurma yemeği yapıldığını ifade eder. Tereyağında hurma kızartması bunlardan birisidir. Ayrıca hurmanın hiçbir kısmının ziyan edilmediğini; çekirdeğinin öğütülerek ya da ıslatılıp yumuşatılarak develer için hayvan yemi olarak kullanıldığını belirtir. Hurma çekirdeği alıp satan dükkânların varlığından söz eder. Öte yandan, Arap Yarımadası'nda buğdayın az bulunduğunu ve pek de bilinmediğini; buna karşılık daha yaygın olarak arpanın ve özellikle "durra" (karabuğday) türünün bilindiğini aktarır. Arap mutfağına dair bir bilgi olarak en temel yiyecek malzemelerini tereyağı, bal, pirinç, mısır, hurma olarak sıralar.

Afganistan'dan Mekke'ye yaya olarak gelen yaşlı bir hacıdan söz

eder; Kabil-Mekke arası yaklaşık 4500 km'dir Bu tür zahmetli seyahatlerle hac yapan hacı adayları, çoğunlukla bir hac döneminde gelir, sonraki hac döneminde dönerlerdi. Bu bağlamda yazarımız, özellikle Afrikalı hacı adaylarını sitayişle zikreder.

Yazarımız, tarihî bir olaya da değinerek Medine'de, Mescid-i Nebî'ye bitişik evlerden birinin duvarı altından Hz. Peygamber'in kabrinin de içinde bulunduğu hücreye tünel kazan Hristiyanlardan söz eder. İspanyol kralının emriyle gelen bu kişiler yakalanarak idam edilmiştir.

Vehhabilerin, özellikle Mescid-i Haram'da (Mekke) bulunan birçok önemli kitabı alıp götürmüş (Deriye'ye) olduklarını not eder. (Vehhabilerin aynı şekilde, Şam'dan, Mekke'den, Kahire'den de kitap topladıklarını vurgular). Dolayısıyla, Vehhabi işgali sonrasında Mekke ve Medine kütüphaneleri kitap fakiri durumuna düşer.

Bu arada, Burchardt'ın, hadis, tefsir, fıkıh ve tarih alanlarında 300'den fazla çok değerli yazma eser topladığı ve bunları Cambridge Üniversitesi'ne bağışladığı da bilinmektedir.

Tarihî bir bilgi olarak, Karmatîler'in H.314 (M. 926) yılında Mekke'yi ele geçirdikleri, 50 bin kişiyi öldürdükleri ve Hacer'ül Esved'i alıp götürdükleri (ve daha sonra iade etmiş oldukları) bilgisini de nakleder. Seyyahımız olayın sebep ve sonuçları üzerine olan yorumları da zikreder. Kâbe'yi hedef alışı itibariyle benzer bir tarihi olay olarak, Hz. Peygamber'in vefat tarihinden 60 yıl sonra Mekke ve Kâbe'nin mancınıklarla Emevî hânedanından Abdülmelik'in komutanı Haccâc kuvvetlerinin saldırısına uğrayışı da zikrettiği bir diğer olaydır.

Seyyahımızın tespitine göre, onun seyahat döneminde Mekke'de yalnızca 3 Kureyşli aile bulunmaktaymış. Geriye kalanların bir kısmının nesilleri tükenmiş (savaşlarla, vd.), bir kısmı da başka memleketlere (Suriye, Irak, Horasan, Türkistan, vd.) dağılmış.

Mekke ve Medinelilerin, giyim tarzları bakımından dahi bir ölçüde farklı olduklarını vurgular. Medine'de Türk etkisi vardır. Mekke çok daha fazla ticaret odaklı ve zengin bir şehirdir. Ayrıca, Mekke'de ziraat pek görünmezken, Medine'de ciddi ölçekte tarım yapılmaktadır. Yazarımız, içmek için uygun olmasa da, Mekke'nin yer altı suyu açısından zengin olduğunu söyler. 20-30 metreden çıkan bu su hafifçe acımsıdır; yine de ziraat yapımı için uygundur. Yazarımızın gözlemi, Mekkelilerin ziraata iyi gözle bakmadıkları şeklindedir; onlar ticaret odaklıdırlar; ve zaten sonuçta da, hac odaklı kolay ticaretten dolayı yozlaşmış durumdadırlar, tarım yapmayı kendilerine yakışmayan düşük mertebeli bir uğraş olarak görmektedirler.

Yazarımız, Mekke'de çok sayıda dilenci bulunduğunu gözler. Medine'de ise bu sayının çok daha az olduğunu belirtir. Hac döneminde Mekke'ye, Arabistan içinden ve dışından (ağırlıklı olarak Hindistan'dan, Yemen'den, vd.) dilenci ve hırsız akını olduğunu da vurgular.

Cidde, Medine, Taif, Yanbu surlarla çevrilidir. Mekke çevresi ise surla çevrili değildir; zaten topoğrafya yapısı da buna uygun bir yapıda değildir.

Mekke ve Medine'de gayrimüslimlerin bulunmasına izin verilmez. Cidde de ise, ticaret amacıyla çok sayıda Hristiyan bulunsa da içlerinden biri vefat ettiğinde, bu kişilerin cenazeleri o topraklara değil, Kızıldeniz'deki bir adaya defnedilir.

Kahve ticareti, o dönemin en önemli ticaret kalemlerindendir. Bu ticaret özellikle Kızıl deniz üzerinden yapılmaktadır Yemen'den ve Hindistan'dan Hicaz'a ve Mısır'a ve oradan da Türkiye'ye ulaştırılmaktadır.

Arap olmayan yerleşiklerin ya da hacı adaylarının Hicaz bölgesinde yaptıkları işlerden söz ederken, Cidde'de bir İranlının mühürcü dükkânı açmış olduğunu söyler. Bu kişinin yaptığı iş, hacı adaylarının mühürlerine isimlerinin başına bir 'el-Hac' koymakmış. Hacılar, memleketlerine dönmeden bu unvanı mühürlerine kazımak isterlermiş. Türklerden söz ederken, bir Türk Hacının paraya sıkıştığında saatini, kılıcını (bazen de tabanca) ve el yazması kuranı kerimini sattığını belirtir. Pazarda bunlar bol bulunurmuş. Seyyahımız, sarraflıkla (ve para işleriyle) meşgul olanların daha önceleri Yahudiler olduğunu (esas olarak Cidde'de), ama Şerif Sürur döneminde onların Hicaz'dan sürülmüş olduklarını belirtir. Ondan sonra bu işi Ciddeliler yapar olmuş. Tıp ve ecza faaliyetlerinin Hintliler tarafından sürdürüldüğünü, dağdan odun taşıma, odun kesme ve diğer ağır işlerde ise Afrikalıların çalıştığını belirtir; Afrikalıların asla dilenmediklerini ve dönüş masrafla-

rını çıkarmak için en ağır işlere talip olduklarını ve genellikle, memleketlerine dönüş parası biriktirmek için bir sonraki hac dönemine kadar Hicaz topraklarındaki kalışlarını sürdürdüklerini ifade eder.

Burchardt, değerlendirmelerini yalnızca Hicaz bölgesiyle sınırlı tutmaz; Arap Yarımadası'nın Hicaz dışındaki bölgelerinin coğrafi yapısına ve buralarda yaşayan topluluklara dair de bilgiler sunar. Seyahatnamenin sonunda görülen farklı konulardaki (Hac kervanlarının o gün izlediği güzergâhlardan farklı bölge ve ülkelerde konuşulan Arapça lehçelerine ilişkin değerlendirmelere kadar) kitabın sonuna eklediği birçok metin dikkate değer bilgiler sunar.

Burchardt, Arapçanın hangi yörede daha saf ve fasih konuşulduğu konusunda da değerlendirmelerde bulunur. 'Filolojik Gözlemler' başlığı altındaki ekte kayda değer tespitler yer alır. Örneğin, genel dilin saflığı açısından, Mekke çevresinde bulunan Fehm ve Huzeyl kabileleri mensuplarının kullandığı dili saflık açısından en saf Arapça olarak tespit eder. Mekke'deki sıradan halkın konuştuğu Arapçada bile benzer bir saflığı görür. Telaffuz açısından Hicaz halkının (özellikle Mekkelilerin) telaffuzunu ilk sıraya alır, Bağdatlıların ve Yemenlilerin telaffuzunu ikinci sıraya yerleştirir. Mısırlıların telaffuzunun daha düzgün olduğunu belirtir. Bu sıralamayı, Şamlılar ve Haleplilerin öne çıktığı Suriyelilerin Arapçası izler.

Bu sıralamış olduklarımıza ilaveten şunlar da söylenebilir: Seyyahımız, Cidde ve Taif'e ve Haccın ifasına ve haccın vecibelerinin yerine getirildiği yerlere (Mescid-i Haram, Arafat, Mina, Müzdelife, vd.) ve daha sonra da Medine ve çevresinde bulunan yerlere yaptığı ziyaretlere, buralarda ve bu merkezler arasında yapmış olduğu yolculuklara ve buralarda mukîm ya da misafir (ziyaretçi) olarak bulunan Müslüman toplulukların tutumlarına dair gözlemlerde bulunur, neyi nasıl yaptıklarını not eder, kendi bildikleri ve bakış açısı çerçevesinde değerlendirir. Değerlendirmeleri zaman zaman rasyonalist bir Batılı edası iledir ve tabii ki bu değerlendirmelerin bazıları bizim açımızdan çok kayda değer ya da kabul edilebilir görünmez. Bu arada, Müslümanların haccın rükünlerini ne kadar titiz bir şekilde yerine getirip getirmediklerine dair de kendince değerlendirmeler yapar ve bu değerlendirmeleri hacı adaylarının çoğunluğu için çok da olumlu değildir. Ama bu seyahat notları tabii ki, haccın (ya da bir diğer ibadetin) nasıl yapılacağının öğrenileceği bir metin değildir ve zaten bu notlar bu açıdan yer yer eksik ve kusurludur .

Burchardt, Mekke ve Medine'deki günlük yaşama dair gözlemlerini aktarırken, bazı kötü fiil ve tutumların yaygınlığına dikkat çeker. Onun bu gözlem ve kanaatlerinin ne kadar ciddiye alınmalıdır, bunu değerlendirmek bugün için oldukça zordur. Aslında bu kötü fiil ve tutumlar ve hakikat duyarlığındaki körelme ve hakikat karşısında körleşme Müslümanların hükmettiği düşünülen coğrafyalarda belki de tarihî kayıtlarda yansıyandan daha da fazla yaygındı. Bilinen şey ise, o dönemde İslam toplumlarında keskin bir tefessühün belirgin hâle gelmiş olduğuydu. Dolayısıyla, bu tarz kötü fiillerin ve yozlaşmayı besleyen ahlaki tutumların, Burchardt'ın seyahati döneminde gerçekten de fark edilir düzeyde yaygınlaşmış olması kuvvetle muhtemeldir.

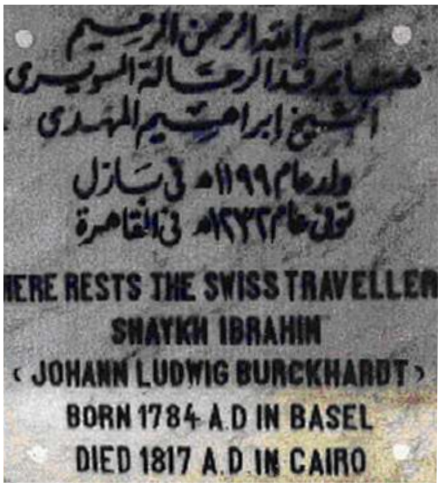

(Mezar taşındaki Arapça kısmın Latin harfleriyle yazılışıysa şöyledir:
"Bismillahirrahmanirrahim / Hünâ merkadü'r rehhaletü's sivis / eş-Şeyh İbrahim el-Mehdî / Velid m. 1199 Bazel / Teveffa m. 1232 fi Kahire")

Belgelerle Osmanlı Döneminde Mekke ve Medine: Kabe Örtüsünün Yenilenmesi

Mustafa ÖZSARAY
Dr. Öğr. Üyesi

Allah, Mekke'yi şehirlerin anası olarak yüceltmiş,[1] Kâbe-i Muazzama'nın bulunduğu bu mukaddes şehri emin belde kılıp ona yemin etmiştir.[2] Kâbe, Allah'a kulluk için yaratılan insan[3] için yeryüzünde yapılan ilk evdir. Bundan dolayı bu ev Beytullah olarak da isimlendirilmiştir. Allah Kâbe'nin ilk ev olması hakkında şöyle buyurmuştur: "Kuşkusuz, insanlar için vazolunan ilk ev, Mekke'deki bereket ve âlemlere hidayet kaynağı olan evdir."[4]

İbrahim (a.s.) ve oğlu İsmail (a.s.) eskiden beri var olan, ancak sadece temelleri kalan evi Allah'ın emir ve yerini işaretiyle eski temeller üzerinde yeniden inşa ettiler. Evin temellerini yükseltirken ibadetlerinin kabul edilmesi, Mekke'nin emin bir şehir olması ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananların çeşitli meyvelerle rızıklandırılması için dua ettiler.[5] Allah, Hz. İbrahim'e, şirk koşmamayı, tavaf eden, kıyamda duran, rükû ve secde edenler için evi temiz tutmasını,[6] hac ibadetini ilan etmesini, müminlerin kurban kesmelerini ve Kâbe'yi tavaf etmelerini emretti.[7]

Hz. İbrahim'den sonra Mekke peygamberlerin tevhid inancına uyan müminlerin en çok değer verdiği şehir oldu. Fakat zaman içerisinde şirk inancının yayılması sonucunda Kâbe putların doldurulduğu bir ev haline dönüştü. Peygamber Efendimiz'in Mekke'de İslam'ı tebliğ etmeğe başladığı sıralarda da insanlar hac ibadetini yapıyordu. Ancak insanlar bu ibadeti yaparken Kâbe'ye doldurdukları putlardan medet bekledikleri için şirke düşmüş oluyorlardı. Müşrikler putperestliğin hâkim olması sebebiyle Allah Teâlâ'nın özellikle şirke düşülme-

1 En'am, 92.
2 Beled,1; Tin, 3.
3 Zariyat, 56.
4 Al-i İmran, 96.
5 Bakara, 125-127.
6 Hac, 26.
7 Hac, 27-29.

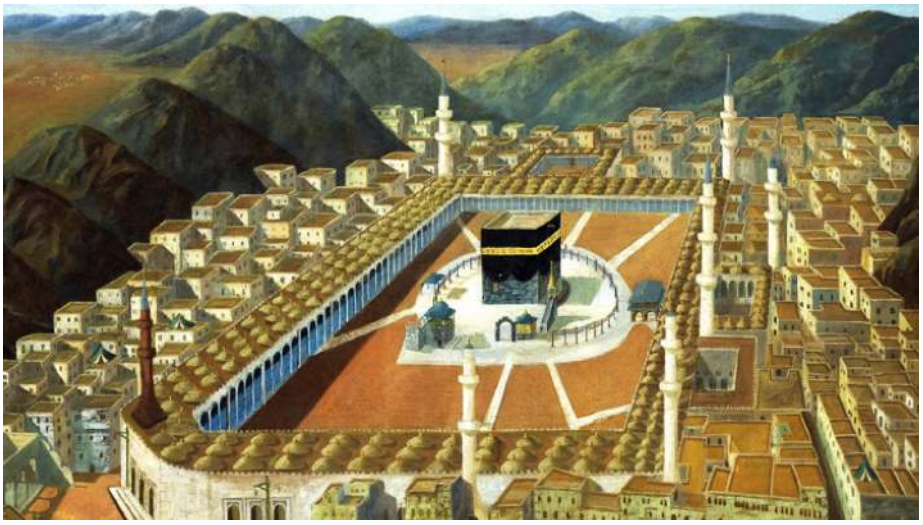

mesi konusunda İbrahim (a.s.)'a yaptığı uyarıya kulak vermiyorlardı. Hz. İbrahim'in dinine tabi olarak ibadetini sürdürenler ise çok az sayıda idiler. Onlara hanifler deniliyordu. Peygamber Efendimiz de (s.a.v.) haniflerden idi. O, peygamber olmadan önce de hiç biz zaman şirke düşmemişti. Nihayet 630 yılında Mekke'nin fethinde Kâbe putlardan arındırıldı ve hac ibadetine karışan şirk unsurları tamamen temizlendi. Peygamber Efendimiz fetih sırasında Kâbe'nin içinde iki rekât namaz kıldı ve Bilal-i Habeşî'ye Kâbe'nin damında ezan okumasını emretti.[8] Kâbe'yi tavaf ettikten sonra yaptığı konuşmada Mekke'nin harem olduğunu bildirip umumi af ilan etti. Artık bu aşamadan sonra Mekke'nin idaresi ve Kâbe ile ilgili işler Peygamber Efendimiz'in belirlediği şekilde yürütülmeye başlandı. Fetihten sonra Peygamber Efendimiz tekrar Medine'ye döndü.

622 yılında gerçekleşen hicret ile birlikte Yesrib şehrinin ismi Medine oldu. Orada ilk olarak mescid inşa edildi. Bu mescid Peygamber Efendimiz'e nispet edilerek Mescid-i Nebevî ismiyle anıldı. Peygamber Efendimiz'in inşa ettiği mescid merkezinde teşkilatlanan İslam Devleti, Mekke'nin fethiyle beraber iki önemli kutsal şehirle her geçen gün hâkimiyetini çevre topraklarda perçinlemeye başladı. Peygamber Efendimiz o zamanda hükümran olan devlet liderlerine diplomatik teamüllere göre İslam'a davet mektupları gönderdi. Peygamber Efendimiz döneminde yapılan diğer fetihler sebebiyle de İslam dini çevrede iyice etkisini artırdı. Fetihten sonra Mekke Hz. İbrahim'den kalan hac ve umre ibadetiyle özdeşleşen bir kutsal şehir olarak Müslümanlar nezdinde hep saygınlığını sürdürdü. Hac ve umre ibadetini ifa etmek ve bu vesileyle mübarek ve emin beldedeki Kâbe'yi tavaf edip dua etmek bu dünyada Müslümanların en büyük arzusu oldu. Mekke'nin fethinden iki sene sonra Peygamber Efendimiz 632 yılında vefat etti. Mescide bitişik evinde defnedildi. Bugünkü yeşil kubbe altında bulunan kabr-i şerifi Ravza-i Mutahhara olarak isimlendirildi. Medine şehri bir peygamber şehri idi. Mekke nasıl harem ise Medine de harem idi. Bu iki mübarek şehir haremeyn-i şerifeyn

8 Buhârî, Salât, 30.

Kâbe'yi tavaf ettikten sonra yaptığı konuşmada Mekke'nin harem olduğunu bildirip umumi af ilan etti. Artık bu aşamadan sonra Mekke'nin idaresi ve Kâbe ile ilgili işler Peygamber Efendimiz'in belirlediği şekilde yürütülmeye başlandı. Fetihten sonra Peygamber Efendimiz tekrar Medine'ye döndü.

Mekke'nin fethinden iki sene sonra Peygamber Efendimiz 632 yılında vefat etti. Mescide bitişik evinde defnedildi. Bugünkü yeşil kubbe altında bulunan kabr-i şerifi Ravza-i Mutahhara olarak isimlendirildi. Medine şehri bir peygamber şehri idi. Mekke nasıl harem ise Medine de harem idi. Bu iki mübarek şehir haremeyn-i şerifeyn olarak hep hürmete layık oldu.

olarak hep hürmete layık oldu. Müslümanlar Peygamber Efendimiz'i görmek için sağlığında ziyaret ediyorlar ve mescidinde namaz kılıyorlardı. Medine Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra onu sağlığında göremeyen Müslümanların hac ve umre yolculukları sırasında ziyaret ettikleri mübarek belde olarak kalmaya devam etti.

Tarih boyunca Müslümanlar nezdinde haremeyn-i şerifeyn olarak hürmet edilen ve en çok ziyaret edilmek istenen Mekke ve Medine'nin idaresi ile Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'nin bakım işleri Osmanlı Devleti zamanında üzerinde en çok ihtimam edilen işlerden olmuştur. Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı idaresine geçen bu iki harem bölgesi için o tarihten itibaren padişahlar hâdimü'l-haremeyn unvanını kullanmışlardır.

Osmanlı Arşivi'nde Mekke ve Medine ile ilgili çok miktarda belge mevcuttur. Belgelerde devletin bu iki şehre hizmet hassasiyeti açıkça görülmektedir. Kâbe'nin tamir ve tadilatı bu önemli hizmetlerden biridir. Kâbe örtüsünün bakımı işine özellikle çok özen gösterilmiştir. 10 Cemaziyelahir 1112/22 Kasım 1700 tarihli name-i hümayun suretinde Kâbe-i Muazzama'nın örtüsünün eskimesi sebebiyle Mısır'da imal ettirilen yeni örtünün gönderildiği, örtünün adabınca Kâbe'ye örtülmesi ve eski örtünün İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir. Mektubun baş kısmında "Kuşkusuz insanlar için kurulan ilk ev..." olan Kâbe'nin kisvesinin yenilenmeye muhtaç olduğu keşfedildiğinden Mısır'da en iyisinin işlettirilip Mekke'ye zamanında gönderilmesi hususunda vezir Mehmed Paşa'ya emr-i şerif gönderildiği bildirilmektedir. Örtü geldiğinde mutad olduğu üzere son derece saygı içinde Kâbe'ye giydirilmesi emredilmektedir. Yine eski Kâbe örtüsüne çok değer verildiği için teberrük ve teyemmün için onun hazine-i amirede saklanması murad edildiği beyan edilerek İstanbul'a gönderilmek üzere Mısır valisine

Nâme-i Hümâyûn Sûretinin Defter Kaydı:

irsali ferman buyrulmaktadır.[9]

Nâme-i Hümâyûn Sûretinin Çeviriyazısı:

"Emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Sa'de nâme-i hümâyûn sûretidir. Mütelebbis-i libâs-ı nûr-iktibâs / İnne evvele beytin vudı'a li'n-nâs olan beyt-i rahmet-esâs-ı meymenet-istînâsın kisve-i celîle-i dâhiliyyesi tecdîde muhtâc olduğu keşf u hüccet olmakla mahrûse-i Mısır'da ziyâde a'lâ ve asfâsından olmak üzere kisve-i cedîde işlettirilip ol makām-ı sa'îde vakt ü zamanile irsâl olunmak üzere Mısır vâlisi vezîrim Mehmed Paşa edâmallahü teâlâ iclâlehûya emr-i şerîfimle tenbîh olunmakla inşâallâhü teâlâ mahrûse-i Mısır'da müceddeden nesîc-diffe-i ihtimâm olan kisve-i nezâfet fercâm-ı şerâfet-irtisâm itmâm u ikmâl ve vezîr-i müşârun ileyh tarafından mahalline irsâl ü îsâl olundukda mu'tâd üzere kemâl-i i'zâm u iclâl ile mevki'ine iksâ vü ilbâs olunduktan sonra hülle-i atîka-i meymenet-iştimâlin teberrüken ve teyemmünen hazîne-i âmiremizde hıfzı murâd-ı hümâyûnumuz olmakla nâme-i hümâyûn-ı mulâtafet-makrûnumuz şeref-yâfte-i sudûr olmuştur. Lede'l-vüsûl vech-i meşrûh üzere inşâallâhü teâlâ kisve-i cedîde-i şeref-intimâ ol makām-ı rahmet-ihtivâya ilbâs ü iksâ olundukda kisve-i şerîfe-i atîkayı teberrüken ve teyemmünen hazîne-i hümâyûnumuzda hıfz olunmak için Mısır cânibine irsâl ve vezîr-i müşârun ileyhe îsâle sarf-ı himmet eyleyesiz, şöyle bilesiz. Evâil-i Cemâziyelâhir sene 1112."

Kâbe'yi tavaf ettikten sonra yaptığı konuşmada Mekke'nin harem olduğunu bildirip umumi af ilan etti. Artık bu aşamadan sonra Mekke'nin idaresi ve Kâbe ile ilgili işler Peygamber Efendimiz'in belirlediği şekilde yürütülmeye başlandı. Fetihten sonra Peygamber Efendimiz tekrar Medine'ye döndü.

9 BOA, A.DVNSNMH.d., 5/187.

Kâbe'nin Azameti

Ahmet POÇANOĞLU
Emekli Konya İl Müftüsü

İslâm'ın temelini oluşturan tevhid inancının sembolü Kâbe hakkında Kur'an-ı Kerim şöyle buyurur:

"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki Beytullah'tır." (Âl-i İmrân, 96)

Beytullah'ı gören bir mümin, şu duayla yüreğini Rabbine açar:

"Allah'ım! Bu Beyt'in şerefini, yüceliğini, saygınlığını ve azametini artır. Hac ve umre yapanların da şerefini, saygınlığını ve iyiliğini artır. Allah'ım! Sen esenlik sahibisin, esenlik sendendir. Ey Rabbimiz! Bizi esenlikle yaşat."

İşte bu dua ile insanın kalbinde Kâbe'ye karşı tarifsiz bir hayranlık uyanır. O güzellik, o koku, o azamet ve o hürmet duygusu... Zamanla bu hayranlık yerini hasret ve özleme bırakır.

Ve Beytullah'ın huzurunda iç içe geçmiş bir yolculuk başlar.

Bu yolculuk, tevhidin tarihine uzanır. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın töv-beleriyle başlar:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِين

"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (A'râf, 23)

Bu, Rahman ve Rahîm olan Allah'a bir yakarış ve rahmetine yolculuktur.

Yolculuk devam eder; Hz. İbrahim'in, her şeye gücü yeten Allah'a güvenerek, Hz. Hacer ile emzikli oğlunu ıssız ve susuz bir vadide bırakınca:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ

"Rabbimiz! Ben soyumdan bir kısmını, Sen'in kutsal evinin yanında, ekin bitmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de insanların gönüllerini onlara meylettir, onları çeşitli ürünlerle rızıklandır; umulur ki şükrederler." (İbrahim, 37) diye dua eder. Bu dua; Hz. Hacer'in Safa ile Merve arasında telaşla koşuşturması, tevekkülü ve teslimiyeti, Zemzem'in doğuşuna; rahmetin yeryüzüne inişine yapılan bir yolculuktur.

Yine aynı yolculuk, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in birlikte Beytullah'ın temellerini yükselttikleri zamana götürür. O an, dua ve teslimiyetle yoğrulmuştur:

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur. Şüphesiz Sen, her şeyi

İşte bu dua ile insanın kalbinde Kâbe'ye karşı tarifsiz bir hayranlık uyanır. O güzellik, o koku, o azamet ve o hürmet duygusu... Zamanla bu hayranlık yerini hasret ve özleme bırakır.
Ve Beytullah'ın huzurunda iç içe geçmiş bir yolculuk başlar.
Bu yolculuk, tevhidin tarihine uzanır. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın tövbeleriyle başlar

Bu yolculuk, insanın kendi kalbine, iç dünyasına; hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmeye yolculuktur.

işiten ve bilensin." (Bakara, 127)

Bu dua, ibadetlerin özüdür; insanın samimiyetini ve kulluğu özetler. Ayetlerin devamında bir Müslüman ümmet ve o ümmete Allah'ın ayetlerini okuyacak, hikmeti öğretecek, nefisleri arındıracak bir Resûl'ün gelişi müjdelenir.

Kâbe'de; bütün olumsuzluklara rağmen canlı bir organizma gibi tavaf eden kalabalık, Abdulmuttalib'in Ebrehe'nin saldırısına karşı söylediği şu sözü adeta haykırır:

"Kâbe'nin bir sahibi var ey Ebrehe! Ben develerimin sahibiyim. Kâbe'nin sahibi onu elbette korur."

Kâbe, Peygamber Efendimizin davet, cihad ve ahlakına açılan bir kapı ve şahittir. Resûlullah'ın Safa Tepesi'nde hakaretlere uğrayışı, Ebû Cehil'in terbiyesizliği üzerine Hz. Hamza'nın öfkeyle Ebû Cehil'in başına yayı indirişinin sesi daima yankılanır.

İsrâ ve Miraç mucizesinin şahidi Ümmü Hânî'yi, onun evini, Resûlullah'ın Kâbe'de putları kırmak üzere Hz. Ali'ye:

"Omuzlarıma çık ey Ali!" diyerek en büyük putu parçalattığını düşünmek;

"Hak geldi, bâtıl zail oldu." (İsrâ, 81) ayetinin çağlar boyu devam eden sesini duymaktır.

Peygamberimizin Mekke'nin fethi günü müşriklere söylediği sözler insanın kulaklarında çınlar:

"Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir." (Yûsuf, 92)

"Gidiniz, hepiniz serbestsiniz."

O'nun alicenaplığı, affediciliği ve

merhameti bir kez daha gönüllere işler. İslam'ın bir hukuk ve adalet dini olduğuna şahitlik eder.

Bu yolculuk, insanın kendi kalbine, iç dünyasına; hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmeye yolculuktur.

Bu yıl Ramazan umresinde Kâbe'yi ziyaret etmek nasip oldu:

İftar vaktinden hemen önce her gün; Nuh Peygamber'in duasıyla soframızı seçip,

رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ

"Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, misafir edenlerin en hayırlısısın." (Mü'minûn, 29) der. Sonra, Hz. Musa'nın Şuayb Peygamber'in hayvanlarını sulayıp ardından ettiği şu dua ile:

قَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ

"Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım." (Kasas, 24)

İftar sofrasında kuşlar gibi beklemeyi, tevekkül etmeyi, azla yetinmeyi öğrendik.

Kâbe; af dileme ve iltica mekânı, bütün Müslümanların namazda yüzlerini döndüğü nokta ve kâinatın kalbidir. Hacerü'l-Esved ise "Elestü bi rabbikum" hitabına "Elbette öyle! Şahitlik ederiz." diyerek Allah'a bey'atı yenilemektir. Ve bütün nefsanî temayüller ile şeytanî yönelişlerden elini çekerek O'na söz vermektir.

Kâbe ile birlikte çıktığımız yolculukta; zenci Müslümanların iştiyakını, İslam'ın Bilal'ce ifadesini ve mühtedi Müslümanların samimiyetini gördük. Ayrıca "son derece doğru sözlü, asla yalan söylemeyen, sözünde duran, gerçek olduğuna inandığı şeyi tasdik etmede tereddüt göstermeyen" Hz. Ebubekir'in teslimiyetinden; hak ile bâtılı açıkça ayıran Hz. Ömer'in cesaret ve adaletinden; Hz. Osman'ın haya ve cömertliğinden; Hz. Ali'nin cihat ve ilminden nasiplenmeye gayret ettik.

Hz. İbrahim'in baktığı gibi uzaktan Mekke'ye bakarak:

"Rabbim! Bu beldeyi emin kıl. Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut." (İbrahim, 35) duasında Rabbine seslendiği gibi, biz de Rabbimize hem Mekke'ye hem Kâbe'ye hem kendi beldemize hem de Gazze'ye, neslimize, evlatlarımıza ve İslam ümmetine dua ederek bu yolculuğumuzu tamamladık.

Kâbe; af dileme ve iltica mekânı, bütün Müslümanların namazda yüzlerini döndüğü nokta ve kâinatın kalbidir. Hacerü'l-Esved ise "Elestü bi rabbikum" hitabına "Elbette öyle! Şahitlik ederiz." diyerek Allah'a bey'atı yenilemektir. Ve bütün nefsanî temayüller ile şeytanî yönelişlerden elini çekerek O'na söz vermektir.

Hac Fıkhı

Tuba Hacer KORKMAZ
Dr. Öğr. Üyesi

Hac, Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûreye isim olmuş ve birçok fıkhî ahkâmına temas edilmiş önemli bir ibadettir. Bu ahkâma, Hac sûresinin yanı sıra Bakara, Âl-i İmrân gibi surelerde de değinilir. Kur'an'da, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkı olarak tanımlanan hac ibadetinin[1], Müslümanlara ne zaman farz kılındığı konusunda kaynaklarda hicretin beş ile onuncu yılları arasındaki tarihlerin öne sürüldüğü görülür. Sahabe döneminden günümüze kadar İslam âlimleri, hac ibadetinin; güvenlik, mâlî imkân ve sağlık açısından gücü yeten, akıl ve beden sağlığı yerinde ve ergenlik çağına ulaşmış her Müslüman için ömürde bir kez hac yapmanın farz olduğu hususunda görüş birliği içindedir. Bu sebeple, haccın farziyetini inkâr, kişiyi İslam dairesinin dışına çıkarır. Hac, İslam'ın değişmez şartlarından biri olup biçimi, Hz. Peygamber'den itibaren nesiller ve asırlar boyunca günümüze kadar tevarüs etmiştir. Bu nedenle ibadetin suret ve şekillerinde arttırma veya eksiltme yapılması, bid'at olarak değerlendirilir.

Genel olarak ibadetlerde, özelde ise hac ibadetinde hem bireysel hem de toplumsal yarara yönelik, aklen açıklanabilir unsurlar ile taabbüdî

1 "Orada apaçık deliller, İbrâhim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir." (Âl-i İmrân, 97)

nitelik taşıyan ve Allah'a bağlılığı temsil eden sembolik eylemler çok defa bir arada bulunur. Hac, dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanların cemaat halinde eda ettiği ve pek çok nefis terbiye amilini haiz bir ibadettir. Diğer ibadetler gibi hac da ilk bakışta kulun yaratıcısına yakınlaşma arzusu, O'na duyduğu saygı, şükür, itaat ve tazimi yansıtan davranışlar bütünüdür. Öte yandan, kişilik eğitimi ve gelişimi, insan ilişkileri ve toplumsal yapının iyileştirilmesine yönelik işlevleri de haizdir.

Hacda yapılan eylemlerden tavaf, sa'y, ihram, şeytan taşlama, Arafat ve Müzdelife'de vakfe, kurban kesme gibi *mensek* (çoğulu: *menâsik*) terimiyle ifade edilir ve bu davranışların neredeyse tamamı sembolik (شعائر الله) ve emsalsizdir. Hac, belirli zaman ve mekânlara mahsus bir ibadet olup Allah, bazı zamanları ve bazı mekânları hassaten mukaddes kılmıştır[2]. Şâr'i, bu ibadetteki illetleri, aklın keşfedebileceği sınırların dışına vazetmiştir. Bu nedenle İslam âlimleri, hac ve umre ibadetlerindeki eylemlerin hikmetlerine dair kanaatlerini ansiklopedik fıkıh eserlerinin satır aralarında, hac konulu müstakil eserlerde ya da sadece haccın hikmetlerine, esrarına, manalarına dair kaleme aldıkları özel teliflerde paylaşmışlardır.

Naslarda zikredilen "haram aylar" ise, hicri takvime göre on birinci ay Zilkade, on ikinci ay Zilhicce, birinci ay Muharrem ile yedinci ay Receb aylarıdır. Üçü peş peşe ve biri ayrı olan bu dört ayda, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail döneminden itibaren saldırı, savaş, zulüm ve her türlü kötülüğün yasak olduğu inanışı var olagelmiştir. "Hac ayları" ise[3] hicrî takvimdeki Şevvâl ve Zilkade aylarının tamamı ile Zilhicce ayının ilk

Hac, dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanların cemaat halinde eda ettiği ve pek çok nefis terbiye amilini haiz bir ibadettir. Diğer ibadetler gibi hac da ilk bakışta kulun yaratıcısına yakınlaşma arzusu, O'na duyduğu saygı, şükür, itaat ve tazimi yansıtan davranışlar bütünüdür.

2 "Doğrusu Allah'a göre ayların sayısı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına uygun olarak on ikidir; bunlardan dördü haram aylardır. İşte doğru olan hesap budur. O aylarda kendinize zulmetmeyin, müşrikler sizinle topyekûn savaştıkları gibi siz de onlarla topyekûn savaşın..." (Tevbe, 36)

3 "Hac bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca karar verip niyet ederse, bilsin ki hac sırasında kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve tartışıp çekişmek yoktur..." (Bakara, 197)

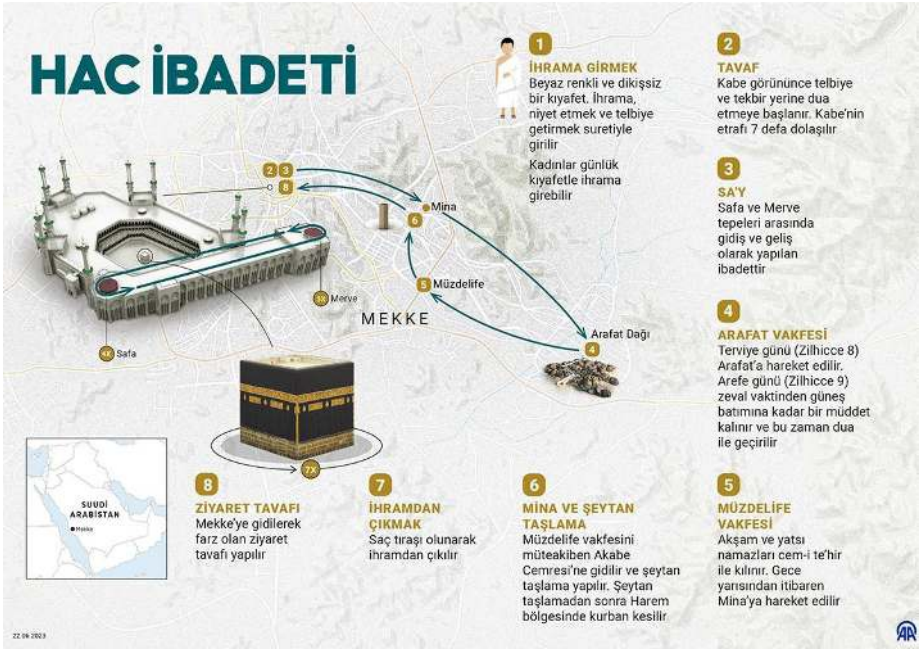

KAYNAK: AA

Hac, ihramla başlar. İhram, yalnızca bir kıyafet değil; niyet, niyete bağlı yasaklar ve manevi disiplinin bütünüdür.

on günü[4] olup, hac[5] için ihrama bu aylar içerisinde girilmesi gerektiğinden dolayı bu aylara *hac ayları* denilmiştir. Günlük olarak eda edilen namaz veya yıllık tutulan Ramazan orucu gibi olmayan hac ibadeti, ömürde bir kez yerine getirilmesiyle farzı eda edilmiş olur. Bu yönüyle de hac, ömürlük ve ferîd bir ibadettir.

Hac ibadeti, Hz. Peygamber ve sahabeden rivayet edilen naklî/sem'î delillere ve daha da çok uygulama örneklerine[6] dayanmış ve sonraki çağlara bu şekilde aktarılmıştır. Hacda yer alan *menâsik*ler hakkında fakihler ve mezhepler arasındaki görüş farklılıkları, haccın ifa şeklinden ziyade *menâsik*lerin fıkhî hükmü ve değeri konusunda yoğunlaşır. Buna göre haccın, kişiye farz oluş şartlarının gerçekleştiği yıl içinde hemen eda edilmesinin gerekip gerekmediği, yani haccı ertelemenin câiz olup olmadığı; haccın farziyet, eda ve sıhhat/geçerlilik şartları, vacip ve sünnetleri, ihlâllerin müeyyidesi gibi hususlar, fıkıh eserlerinde görüş farklılıkları ile ele alınır.

Hac, ihramla başlar. İhram, yalnızca bir kıyafet değil; niyet, niyete bağlı yasaklar ve manevi disiplinin bütünüdür. Hac yolcusu, mîkât sınırlarından[7] itibaren niyetle birlikte telbiye geti-

4 "Yemin olsun şafak vaktine; On geceye; Çift olana ve tek olana; Geçip gitmekte olan geceye. Aklı olan kimse için bunlar yemine konu olacak kadar önemli değil midir?" (Fecr, 1-5)

İkinci âyette geçen on gecenin, hac ayı olan zilhiccenin ilk on gecesi olduğu yorumu fukaha arasındaki yaygın görüştür.

5 Hac eda edilişi bakımından ifrad, temettu' ve kırân şeklinde üç çeşittir. İfrad haccı, umre yapmaksızın sadece hac menâsikini yerine getirmek suretiyle ifa edilir. Temettu' haccında umre yapıldıktan sonra ihramdan çıkılır, ardından aynı dönemde tekrar hac için ihrama girilerek hac menâsiki eda edilir. Kırân haccında ise ihrama girerken hem umreye hem de hacca niyet edilir ve aynı ihramla her iki ibadet yerine getirilir. (DİA, Salim Öğüt, Md. "Hac", 14/389.)

6 Örneğin "Haccınızı benden alın." (خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ) hadisi.

7 Mîkât Mekke'ye gidenlerin veya hac ve umre yapacakların ihrama girecekleri noktalardır.

rerek ihrama girer. Bu noktadan sonra avlanmak, saç ve tırnak kesmek, cinsel ilişkiye girmek, kötü söz ve davranışlarda bulunmak gibi fiiller haram hale gelir. Bu yasaklar, hacının içsel disiplini açısından bir sınav niteliğindedir. İhram hali, sadece bedenî değil, ahlakî bir arınmayı da hedefler.

Mekke'ye varıldığında, hac türüne göre menâsik başlar. Haccın temel rükünlerinden biri olan tavaf, Kâbe'nin etrafında yedi tur dönülerek gerçekleştirilir. Hacda yapılan en önemli tavaf, "ziyaret tavafı" (tavâf-ı ifâda)dır ve farzdır. Bunun dışında "kudüm tavafı (ilk geliş tavafı)" sünnet, "veda tavafı" ise vaciptir. Tavafın ardından, Arapçada "çaba" anlamına gelen sa'y, yani Safâ ile Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelme ibadeti yapılır. Bu da hac veya umre için niyet etmiş kişilerin yerine getirmesi vacip olan bir menâsiktir.

Zilhicce'nin dokuzuncu günü yapılan Arafat vakfesi, haccın rüknüdür. Hz. Peygamber'in "Hac, Arafat'tır." hadisiyle[8] de bu menâsikin zorunluluğuna işaret vardır. Arefe günü, öğle vakti ile güneşin batışı arasında Arafat'ta yapılan dua, niyaz ve tefekkür; haccın ruhunu ve özünü oluşturan en yoğun ibadet anıdır. Aynı günün akşamı ise hacılar, Müzdelife'ye geçerek geceyi burada geçirir; sabah namazı sonrası vakfe yaparak ve taş toplayarak şeytan taşlamaya hazırlanırlar.

Zilhicce'nin onuncu günü "Cemretü'l-Akabe" adı verilen büyük şeytana yedi taş atılır. Bu sembolik eylem, insanın nefsiyle, kötülükle ve şeytani dürtülerle olan mücadelesini temsil eder. Aynı gün içinde kurban kesilir ve tıraş olunarak ihramdan çıkılır. Bu aşama, hacının dünyaya dönüşünü ve arınma sürecinin tamamlandığını simgeler. Sonrasında farz olan ziyaret tavafı gerçekleştirilerek hac ibadeti rükünleriyle tamamlanmış olur.

Hacda yapılan her bir fiil, sadece dışsal bir ritüel değil; Allah'a mutlak bağlılığın, sabrın, tevazuun ve arınmanın göstergesidir. Bu bağlamda hac, şekilsel bir ibadet olmaktan çok öteye geçerek, müminin hayatı boyunca içselleştireceği bir dönüşüm süreci sunar. Fakihler, haccın bu dönüşüm ve teslimiyet yönünü ihmal etmeksizin, menâsikin sıhhati ve geçerliliği ile ilgili ayrıntılı hükümler kaleme almışlardır. Menâsik arasında gecikme, terk veya eksiklik durumunda telafi edici fidyeler, cezalar veya yeniden eda gibi hükümler takdir edilmiştir.

Sonuç olarak, haccın edası hem şekil hem mana itibarıyla İslam'ın sembollerini bir araya getiren çok katmanlı bir ibadet pratiğidir. Fıkıh eserlerinde farz, vacip, sünnet, müstehap ve âdâb kabilinden unsurları muhtevi hac; hazırlık ve yolculuk safhasından başlayarak çeşitli bölgeleri ziyarete ve oralarda belli şekil şartlarını ve ibadetlerini yerine getirmeye kadar uzanan çok sayıda aşamadan oluşan kutsal topraklara yapılan değerli bir yolculuktur. Belirli zamanlarda ve mekânlarda ifa edilen bu ibadet, bireyin Allah'a olan kulluk bilincini yoğunlaştırdığı gibi, ümmet olma şuurunu da diri tutar. Bu yönüyle hac, İslam'ın en kapsamlı ve en derin ibadetlerinden biridir.

Hacda yapılan her bir fiil, sadece dışsal bir ritüel değil; Allah'a mutlak bağlılığın, sabrın, tevazuun ve arınmanın göstergesidir. Bu bağlamda hac, şekilsel bir ibadet olmaktan çok öteye geçerek, müminin hayatı boyunca içselleştireceği bir dönüşüm süreci sunar.

8 Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 203; Tirmizî, Hac, 57

Hac Vakti Düşünceleri

Mehmet KAHRAMAN
Dr.

Hacca gitmemin üzerinden neredeyse iki yıl geçti. Artık o günlere ait anılar değil, bazı değerlendirmeler yapmam gerektiğini düşünüyorum. Bunlar arasında neredeyse en mühimi, hac vesilesiyle bu ümmetin ve hatta insanlığın ihtiyaç duyduğu bir genel durum değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Bunu belki insanlar ferden, kendileri ile ilgili olarak yapıyorlardır da. Ama bu, bir ferdî muhasebeden, bir nefs muhasebesinden öteye geçmez. Benim gündeme taşımak istediğimse, belirttiğim gibi, bütün ümmeti hatta bütün insanlığı ilgilendirmektedir.

Hacca gelenlerin içinden önde gelen şahsiyetler veya bunun için özellikle davet edilecek kişiler, hac vesilesiyle bütün hacılar adına ve ümmetin selameti için hac bölgesinin müsait bir yerinde bir araya gelmeli ve bir durum muhasebesi yapılmalıydı. Sadece değerlendirme yapmak da yetmez; önlemler, tavsiyeler, yaptırımlar da görüşülmeli ve gerekli yerlere bu kararlar ivedilikle ulaştırılmalıdır.

Şimdi, haccımızı ifa ederken yapıp ettiklerimizi hatırlayalım: Dünyanın her tarafından gelmiş milyonlarca insan aynı mekânlarda dönüp durmuştuk. Adeta bir insan seliydik. Kimimiz umre yapıyor, kimimiz tavaf ediyor, kimimiz de barınma yerlerimizde vakit geçiriyorduk. Ama özellikle bir gün var ki hepimiz aynı mekânda, Arafat Meydanı'nda toplanmıştık. O kadar insan aynı zaman ve mekânda toplanmıştık. Ama hepimiz çadırlarımızın içindeydik ve ne yazık ki bir gece ve bir gün boyunca arkadaşlarımızdan başka kimseleri görmedik. Yani oradaki kalabalığı fark etmedik bile. Sadece yetkililerin verdiği rakamları biliyorduk. Bir merkezden yapılan sesli yayını duyuyorduk. Vakfe duasını da mikrofonun başında birileri yapıyor, bize sadece âmin demek kalıyordu. Derli toplu bir dua için belki de böyle olması gerekiyordu.

Bilemiyorum. Bunda bir yanlışlık yok ama bir yetersizlik var gibi geliyor bana.

Herkes kendi başına ve kendi adına da dua etmiş midir? Mutlaka etmiştir, diyelim.

Bu devasa topluluk dünyanın başka bir yerinde bulunamazdı. Bu kadar

insan dünyanın başka bir yerinde hiçbir şekilde toplanamazdı. Bu gerçeği görmezden gelemezdik.

Öte yandan, dünyada başka hiçbir coğrafyada, bu kadar insanın geldiği coğrafyalardaki acılar gibi, insanı kahreden acı tarlaları da yoktu. Bu gerçeği de görmezden gelemiyoruz.

İçimiz yanıyor ama bu ateşten dışımıza yansıyan bir şeyler yok. Sanki her şey, her taraf güllük gülistanlık. Hac günlerinde yan gelip yatmışız, diyemiyorum; ama ne kadar umre yapmışız, bir gecede Kâbe'yi kaç kez tavaf etmişizden öte kaygılar taşımamışız. Hacılarla birlikte olduğumuz vakitlerde konuştuklarımız genellikle bunlardan ibaret.

Anlaşılıyor ki, bu kadar insan, bin bir meşakkatle milyonlarca insan bir araya gelmişiz ve çözmemiz gereken çok hayati meselelerimiz var.

Onları gündeme taşımak için hac günlerinden daha uygun nasıl bir gün olabilir? Hepimiz bir araya gelmişken, birilerimiz de gündeme getirmemiz gereken acılarımızı konuşmak, onlarla ilgili kararlar almak, alınan kararları duyurmak; öncelikli olarak haccdakilerin yüreğine bir ilinti bırakmak, sonra da dünyaya duyurmak güzel bir eylem olmaz mıydı?

Biraz gerilere doğru gidelim ve bazı olayları hatırlayalım:

Fahr-i kâinât Efendimiz, son katıldığı hac günlerinde Arafat Meydanı'nda insan hakları ile ilgili en temel konuları ele almadı mı? Bu, bir insan hakları bildirgesi değil miydi? O zaman da bir rivayete göre, yüz yirmi dört bin insan bir araya gelmişti. Hacca gelenlere tebliğ ettiği konuları aradaki münadiler marifetiyle herkese duyurmuştu. Bize kadar ulaşan bu tebligat, hâlâ bütün insanlığı selâmete ulaştıracak önemli konuları içermekteydi.

Şimdi durup düşünelim: Bu kadar insan bir araya gelmişken, Efendimiz'in etrafında hac için toplananların yirmi katı insan toplanmışken, onların içinden, onları temsilen bir takım âkil insanlar bir araya gelip bu ümmetin meselelerini masaya yatırmalı değil miydi? Hâlâ da bu ihtiyaç giderilmeyi beklemiyor mu?

Cahiliyet devri diye küçümsediğimiz zamanlarda Mekke'de kurulan Ukaz Panayırı, ticari faaliyetler yanında şiir meclisleri, çeşitli müsabakalar, güzel konuşma örnekleri de sergilenen önemli bir toplanma yeriydi. Oraya, Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerinden katılanlar oluyordu.

Kuss bin Saide'nin o meşhur konuşması, o günlerde bütün olumsuzluklar yanında önemli işaretlerin de var olduğunu dile getirdiği ve toplumun beklentilerine tercüman olduğu konuşması, tarihçiler tarafından öne çıkarılmaktadır. Hatta bu konuşmanın, bir peygamberin geleceğine dair önemli ipuçlarını vermekte olduğu yorumu yapılmaktadır. Demek ki, bu türlü toplanmalarda, toplananları uyandıracak ve onların sonraki hayatlarını etkileyecek bilgilerin verildiği bir gelenekten de bahsetmek mümkündür.

Kaynaklara göre, Ukaz Panayırı aynı zamanda, o zamanların gelenekleri çerçevesinde bir hac organizasyonu özelliği de göstermekteydi. Hacıların beslenmesi ve zemzem suyunun dağıtılması, bazı ailelerin uhdesine verilmişti. Bu görevler, onları yerine getirenler için bir şeref, bir onur kabul edilmekteydi.

Şiir vadisinde öne çıkan "el-Muallakâtü's-Seb'a" yani seçkin yedi şiir, Ukaz Panayırı'nda okunarak beğenilmiş ve sonraki dönemlerde uzun süre askıda kalmıştı. Dolayısıyla, Arap şiirinin zirveleri bu panayırda belirlenmekteydi.

Önümüzde böyle örnekler varken biz, milyonlarca insan bir araya geliyor, ama hiçbir etkinlik yapmadan geldiğimiz gibi ülkelerimize dönüyoruz. Yanımıza Mekke'nin zemzemini ve Medine'nin hurmasını alıyor, çoluk çocuk için de birkaç oyuncak ve bolca hediye alıp geri geliyoruz.

Panayıra değil, hac ibadetini yapmaya gittiğimiz öne sürülecektir. Evet, bu yanlış değil. Ama ibadet derecesinde düşünmek, konuşmak, birtakım kararlar almak, geleceğimize ilişkin planlamalar yapmak da gerekmiyor mu?

Hac, bireysel anlamda bir ibadet olmanın yanında, ictimâî anlamda da bazı görevler üstlenmemize imkân veremez mi? İslam ülkelerinden çağırılacak önemli şahsiyetler, hac vesilesiyle bir araya gelemez mi? Hepimizin ortak dertlerine bir derman aranamaz mı?

Bir Hacılar Kurultayı yapılamaz mı, mesela?

Bir Hac Bildirgesi hazırlanıp yayımlanamaz mı?

Ne dersiniz?

Prof. Dr. Bilal Kemikli'ye Hacname: Huzurda Bir Kutlu Mevsim'i Sorduk

İNSİCAM

S: Kıymetli hocam, "Hacname: Huzurda Bir Kutlu Mevsim" adlı eser, girişte de belirttiğiniz şekilde hac ve umre notlarınızdan derlediğiniz kıymetli bir rehber olmayı hedefliyor. Bu eseri ortaya koyarken amacınız yalnızca haccı anlatmak değil gibi. Eser, esasında okuyucuyu hangi hislere götürmek istiyor?

Öncelikle şunu beyan etmek istedim ki, bu bir hac rehberi değildir. Şimdi, bizim edebiyatımızda hacla alakalı 2 çeşit eser yazılmıştır. Bu eserlerden bir kısmı *"hac menasiki"*dir; yani haccın hukukudur ki, elinizdeki eser bunu anlatan bir eser değildir. Hac menasikleri, hac adabını öğreten metinler olup, hacılarımız için rehber niteliğindeki metinlerdir. Birer hac rehber kitabı olarak da düşünülebilir. İkinci türde yazılan eserler de hac yolculuğunu anlatan kitaplar olup bir bakıma seyahatname denilen eserlerdir.

Bendeniz, kitabın başında Türk edebiyatındaki hacca ilişkin daha önce yazdığım bir metni de koymuş oldum. Özellikle eski dönemlerde, yani uçakla seyahatten önce, karayoluyla yolculuğun yapıldığı dönemlerde uğranılan yerler vardır. Hac için yola düşen kişinin uğradığı bazı menziller vardır. Uğranılan o şehirleri de bu seyahatname tarzı eserlerde okuma imkânına sahibiz. Fakat bu iki temel türün yanında bir üçüncü tür daha var ki, biz buna *hacname* diyoruz. Hacnamenin içerisinde bir tür menasik de vardır. Yani bir şeyi anlatırken uygulamayı, mesela tavafı anlatıyorsanız, aslında menasike ilişkin bazı bilgiler veriyorsunuzdur. Keza, seyahatname niteliğinde bilgiler de hacnâmelerde söz konusu olarak verilebilir. Söz gelimi, Arafat'a gidiyorsunuz; Arafat yolculuğu, vakfeye durmak bir şekilde eserin içerisinde varlık gösteriyor. Ama genellikle hacnameler hacca ilişkin duyguları ve düşünceleri ifade ediyor. Fütuhat ve vâridât tarzında eserlerdir. Fütuhat ve vâridât, genel çerçevesiyle insanın gönlüne düşen manadır. Bir işi, ameli yaparken gönle düşen manadır. Bu mana ile hadiseleri çözmek söz konusudur. Bir bakıma, menasik kitaplarını ya da hac hatıralarını, hac yolculuğunu anlatıyor olmakla birlikte, bir seyahatname, bir hatıra tarzını içine alıyor. Bununla birlikte, genellikle haccın metafiziğini de ortaya koyan metinlerdir. Haccın tefekkürünü ortaya koyan metinlere biz hacname diyoruz. Bu, bizim edebiyatımızı canlı tutar. Yani, bu yazılan türlerin çoğuna baktığımızda, her ne kadar manzum ve mensur eserler

yazılıyorsa da bazen bir gazel oluyor bir şiir oluyor bir sünahat dediğimiz tür oluyor, bir hikmet yahut bir ilahi oluyor. Ama haccın insanın gönül dünyasına yansıyan tarafını ortaya koyan türe biz hacname diyoruz. Asıl yazılması gereken de budur: haccın metafiziği, haccın hikmeti, haccın tefekkürü... *Hacname: Huzurda Bir Kutlu Mevsim* isimli bu kitap, bu edebiyatı yeniden canlandırabilme çabasıyla alakalı bir kitaptır. Bu konuda hepimizi besleyen, yıllar önce tercüme edildiği için okuduğumuz Ali Şeriati'nin *Hac* kitabı vardı. Kısmen o kitap, bu deneme türünü yansıtıyordu. Eski kültürle ilişkilendirirsek, bu denemenin içerisinde elbette varidat ve fütuhat var. Gönle düşen şeyler var, hacca ilişkin mana var.

Evet, bendeniz bu kitabı yazarken iki amacım var idi. Birincisi, bu kitap yeniden hacname edebiyatını canlandırmaya vesile olabilir mi? Hacca ilişkin, eli kalem tutan mütefekkirlerimizin, şairlerimizin hacca ilişkin yeniden eserler yazmalarına zemin hazırlayabilir mi? Birinci maksat buydu. Yani edebiyat, hayatla birlikte devam eder. Bu hayatı zenginleştirmenin yollarından biri de edebiyatı ve sanatı zenginleştirmekten geçer. O bakımdan, dini edebiyatımızın, tefekküre ilişkin edebiyatımızın canlanması gerekir. Ramazan için de bendeniz böyle bir deneme çalışması yaptım. *Ramazan Güzellemeleri* adıyla neşredilmiş oldu. İbadetlerimizin tümü gerek psikolojik gerek akademik anlamda işlenebilir; başka başka anlamlarda da işlenebilir ama asıl ibadetteki duyguyu, oradaki tefekkürü, oradaki hikmeti, oradaki arayışı ortaya koymak lazım. Bu anlamda, bu edebiyat yeniden canlanır mı diye birinci hedefimize doğru ilerledik. İkinci amacım ise, bu kitabı okuyan dostlarımız hac yolculuğuna çıkmak niyetiyle yahut hacca gitmeseler bile edebi bir zevkle okuyup hacca ilişkin gönüllerinde bir muhabbet oluşsun. Kuşkusuz, var olan muhabbeti, haccın temel ilkelerine ilişkin bir tefekkür oluşsun düşüncesiyle yazılmaya çalışıldı. Yani şu kadarını söyleyebilirim ki; fikir var, bilgi var ama daha çok duygu var kitabın içerisinde. Fikirle, bilgiyle o duyguyu hissedebilmek, haccın temel umrelerini idrak edebilmek çabası bu. Özellikle yaşadığımız çağ, bizi bizden uzaklaştıran bir çağ. Yaşadığımız bu çağın esiri olmak yerine, bizi bizden uzaklaştıran amilleri bir kenara iterek hac üzerine tefekkür etmek, hac üzerine düşünmek ve hacca niyet etmek için bir temel zemin oluşturabilir mi sorusu etrafında bu kitap yazıldı. Umarım Hakk Teâlâ tesirini halk eyler, sizlerin de vesilesiyle. Belki yeni yeni kitapların yazılmasına, ortaya konan bu metinden yola çıkarak hacca bilinçli gidişlerin artmasına vesile olur. Orada haccını eda eden dostlarımızın da hac üzerine tefekkür etmesine vesile olur bu eser. Eser bu hizmeti yapabilirse bendeniz bundan çok mutlu olurum. Genellikle eski metinlerde sebeb-i telif olur, bendeniz de bu sorunuzda sebeb-i telifi izah etmeye çalıştım. Daha önceden, yıllardır gidip geldikçe aldığım notlarla bir kitap yazmayı düşünmüyordum ama son hac ziyaretimi eda ederken gönlüme düşen şekliyle bu eseri teşekkül ettik. Bizzat kitabın ismi de gönlüme düşmüştür. Yani Mekke-i Mükerreme'de gönlüme düşen manayı aktarmaya çalıştım dilim döndüğünce.

S: Eserde, Medine Tren Garı da dahil birçok tarihi mekâna atıf ve bu mekânların teşekkülüne dair anekdot var. Bu haliyle Hacname bir hatırlatıcı, arşiv niteliği de taşıyor mu?

Evet, *Hacname* bir bakıma mekânları da tasvir etmeye vakıf, yani bir seyahatname değil ama bir seyahatnamede aranan bazı özellikleri de içinde barındıran bir metin olması hasebiyle mekânmana ilişkisine matuf bölümler de içermektedir. Mekân, ister istemez insanı düşündürür, insanı düşüncelere gark eder. İlk defa bendeniz Medine'de tren garını gördüğümde, beni derin bir tarihi perspektif içerisinde mekânı okumaya götürmüştü. Akabinde bana bir makale de yazdırmıştı. Medine Tren İstasyonu beni çok düşündürmüştü. Her ziyaretimde yine bir şeyler düşündürür. Şu anda Medine Tren İstasyonu bir müze, müzeyi ziyaret ettiğinizde de o tarihi derinliği düşünüyorsunuz. Mekânın manası birazcık o tarihin derinliğinde saklıdır. Tarihin üzerindeki örtüleri kaldırdığınızda tarih, olduğu gibi size konuşmaya başlar. Tren istasyonunun manası neydi? Son asırda emperyalizmin yoğun olduğu dönemde, İslam âlemini parçalama arzusunun bir proje olarak hem Rusya hem de İngiltere tarafından konuşulduğu bir dönemde, İslam ittihadını temin etmeye matuf bir projeydi. Yani ulaşımı kolaylaştırırsak, aradaki rabıta, birlik ve beraberlik de tahkim edilmiş olur düşüncesi vardı. Kolaylıkla İstanbul'dan kalkıp Medine-i Münevvere 'ye kolaylıkla ulaşmak ve bu güzergâh üzerinde uğranılacak şehirler var ve bu şehirleri de görmek, bu şehirlerle de rabıtayı tahkim etmek maksadı vardı. Ürdün'deki istasyonu da görme imkânım

olmuştu. İstasyonun hemen yanı başında bir cami vardı ve bir proje okulu vardı. Anadolu şehirlerinde daha çok kullanılan, mesela Kayseri Erkek Lisesi, Sivas Erkek Lisesi vb. gibi o liselerin bir benzeri olan okullar, mektepler yapılmıştı. Böylelikle, bir yandan istasyonla ulaşım sağlandığı gibi, öte taraftan ilmi anlamda, sanat ve düşünce anlamında da bir rabıtadan oluşuyordu. Bu liselerde okutulan kitaplar, İslam âleminin kalkınmasına ve birlik ve beraberliğine vesile olacak. Bir kez daha, ibadethaneler manevi anlamda sembolik bir görevi ifa ediyor bu istasyonlarda, gördüğüm kadarıyla. Diğer mekânlar da böyledir.

Mekânlar bize pek çok şey hatırlatıyor. Bu bakımdan hacca giden dostlarımızın, *Hacname*'yi okuyan okurlarımızın mekânları ziyaret ederken bu tarihi arka planıyla birlikte ziyaret etmelerinin de faydalı olduğunu düşünüyorum. İbadet bizi tefekküre de götürmeli. Bu bir bakıma aynaya bakmaktır. O aynada kendimizi görmeli, kendimizi inşa eden bir süreç olarak değerlendirebiliriz. Mekân –mana ilişkisini hiçbir zaman ihmal etmemeliyiz. "Şerefi'l mekân bi'l mekîn" diyen bir medeniyetin çocuklarıyız. Ama o binalar, söz gelimi işte kayıp hafıza diyoruz ya, işte bu kayıp hafızadan birisi Mescidi Nebevi'yi genişletme projesi çerçevesinde Arif Hikmet Beyefendi Kütüphanesi yıkıldı, oradaki şeriat mahkemesi binası vardı, o yıkıldı, çevredeki diğer bazı binalar da yıkıldı. Bunlar korunabilir miydi, elbette tartışılan bir mesele bu. Fakat korunamasa bile aslında bu bölgelerin fotoğrafları ya da oradaki binaların küçük, sergilenebilecek nitelikte modelleri oluşturulabilir ve bunlar bir müzede sergilenebilirdi. Yani bundan yüz yıl önceki Mescidi Nebevi'nin etrafını sadece fotoğraflardan değil oradan da görmeliydik. Değişimleri gösteren müze, bir bilinç bir hafıza oluşturulabilirdi. Maalesef bu çok fazla dikkate alınmadığı için bazı şeyleri kaybediyoruz. Elbette bizim oraya gidişimiz hac ibadetimizi yapmaktır. Ama hac ibadetiyle birlikte, hacı olmakla birlikte fikren de yükselmemiz lazımdır. Yani uhrevi ve manevi mekânları ziyaret ederek o manevi mekânlarla irtibatımızı sağlamlaştırarak bir tarih bilincine ulaşmamız gerekir diye düşünüyorum. O yüzden de büyük bir iddiadır belki ama bir arşiv niteliği, kısmen hafızada kalacak o tadı bırakmaya çalışan bir metin olmuştur *Hacname*.

> *S: Hocam, eserden hareketle hac bir tevhit halidir diyebilir miyiz? Bir olmak, birlik olmak ve tüm bunların arasında insanın ruhunu bulması yani bir halvet halidir diyebilir miyiz?*

Hac, buyurduğunuz gibi bir tevhid halidir. "Tevhid halidir" derken, kulun Allah ile olan rabıtasını tahkim eder; özellikle Mekke-i Mükerreme bize bunu verir. Genel itibariyle de sosyolojik açıdan meseleye baktığımızda da bir vahdet halini, bir derlenip toparlanma halini bize verir. İnsan âleminin derlenip toparlanması ve bir amaca matuf tavaf etmesi, bir amaca matuf yürümesi, vakfe durması ve bir amaca matuf olarak içimizdeki o şeytanı taşlamasıdır. Yani tevhidi idrak vardır; o tevhidi idrakle birlikte, faili mutlak olan gani-i mutlak olan Allah'ı tam olarak idrak etmek, Allah'ın kulları olan Peygamber (s.a.v.)'in bir ümmeti olarak o birlik halini, vahdet halini de anlamamızı sağlayan bir ibadettir. Haccın ruhani boyutunun metafizik boyutunun yanında toplumsal boyutunun olduğunun da özellikle altını çizmek istiyorum. Haccın bize en çok kazandırdığını düşündüğüm yönünün kıble bilinci vermesidir. Sadece beş vakit namazda hakka iltica ettiğimiz bir kıble bilincinin çok ötesinde bir manayı söylemeye çalışıyorum. Yani asıl kıble bilincimiz camiden çıktıktan sonra devam eder. Şunu söylemeye çalışıyorum: Kıbleden murat nedir Allah'a yönelmektir. Camiden çıktıktan sonra ve hacdan döndükten sonra Allah'ı unutmamamız lazım. Asıl çıktıktan sonra sosyal hayatın içinde alışveriş yaparken, aile hayatımızda, eğitim hayatımızda yani bütün bu hayatın evresinde mütemadiyen kalbimizin hakka yönelmesi lazım. Kıble bilinci budur. Haccın bize verdiği budur. Tevhid halinden de murat budur aslında. Her ne yaparsak yapalım, ne işle iştigal edersek edelim Hakk bize nazar ediyor. Biz buna ihlas ve ihsan da diyoruz. İhlas, kıble bilincinin bir başka ifadesi; ihsan makamında olmak ve ihlas makamında olmaktır. Zaten tevhid haline de bu iki durum bizi götürüyor. Böylelikle bir seviye söz konusu oluyor. Akl-ı selim, kalb-i selim, zevk-i selim dediğimiz üç selimi gerçekleştirmiş oluyorsunuz. Hac, sağlam bir akıldır ve bu aklın temel merkezinde Kur'an vardır, Peygamber-i Zişan Efendimiz'den sünnet vardır. Dahası kalp ülkesinin de Hakk'a ilticası vardır.

Burada siz halvetle ilişkilendirmişsiniz, bu doğru. Yani aslında tefrid halidir bu. Tefridden murat nedir? Yalnız doğduk ve yalnız

öleceğiz. Kalabalıkların içerisindeyiz, sosyal bir hayatın içerisindeyiz; üretimin ve tüketimin içerisindeyiz buraya kadar tamam ama Hakk'a vereceğimiz hesabı bizzat kendimiz vereceğiz. Falanca bana şunu bunu yaptı yok, kendimiz vereceğiz hesabı. Hac'da bunu düşünüyorsunuz. Sizin halvet diye nitelendirdiğiniz ama aslında tefrid olan bu durumu bize tebşir ediyor. Yani kalabalıklar içerisinde yalnızız. Bir vahdet oluşmuş kalabalıksınız, fizyolojik yapısı farklı insanlarla hac yapıyorsunuz ama bu insanlar sıradan insanlar değil. Senin din kardeşlerin, orada bir kardeşlik bilinciyle birlikte tavaf ediyorsunuz. Bu kardeşlik bilinci içerisinde o dönüşleri yaparken, birbirinize tebessüm ederken, dokunurken yalnız olduğunuzun farkındasınız. Duanızı yaparken belki kalabalıklarla yapıyorsunuz, ama yalnızsınız. Bizim hacılarımız formel dualar yapmak istiyor orada mesela; ezberlemedikleri için topluca dua yapıyorlar, sesli sesli okuyorlar ve orada kalbine yönelik kendi içinden o anda cereyan eden hal neyse o hali dile getirmesi, öyle dua edip iltica etmesi gerekir. İşte bu tefriddir, yani kalabalıklar içinde yalnızlığı idrak etmektir. Ama bu felsefi anlamda bir yalnızlık değil, kendinizi bulduğunuz bir yalnızlıktır. Hakk ile baş başasınız orada. Kâbe-i Muazzama'da Rahman'ın misafiri olduğunuz bilinciyle ona iltica ederken bir güven içerisindesiniz. Bu aynı hali Medine-i Münevvere'de, Ravza-i Mutahhara'da hissediyorsunuz. "Yalnızım, senin misafirin olarak buradayım," diyorsunuz. Bu nitelikli yalnızlığa ben kendini bulma hali diyorum. Tevhid de bunu diyor bir bakıma; kendini bulursa haccın manasını idrak etmiş oluyor. Hac kaybettiğimiz o kendimizi, fıtratımızı yeniden bulma çabasıdır.

S: Hac, bizde hangi duyguları yeniler? Hacdan her dönüş bir öze dönüş hali midir? Bu hali nasıl yakalarız?

Bu soru, önceki sorunun bir devamı niteliğinde. Hacda ortaya çıkan en önemli duygu, günümüzdeki modern insanda görebildiğim kadarıyla hürriyet duygusudur. Bu duyguyu siz orada yaşıyorsunuz. Gerçek anlamda hürsünüz. Yani hac, insana hürriyetini veren bir ibadettir diyorum. Hürriyet derken neyi kastediyoruz? Modern dünyanın oluşturduğu zihniyette ruhen işgal altında olduğumuzun farkına varıyoruz. Meşguliyetlerimiz, endişelerimiz, kaygılarımız, geçim derdi, çoluk çocuk ne olacak, ölüm korkusu, bunların hepsi hepimizde var olan şeyler yani bu sadece batıl insanda ya da seküler insanda olan bir şey değil. Dindar insanda da var olan şeyler. Allah rızkı bizzat üzerine aldığını, Razık-ı Mutlak'ın kendisi olduğunu söylediği halde, çok açıkça beyan ettiği halde hepimizde bir rızık endişesi var. Korkusu olan endişesi olan ve ölümden korkan insan hür değildir. Yani bu durumda işgal edilmiş durumdayız, fakat bu işgalin farkında değiliz. Hac bana bu hali hatırlatıyor. Yani hac yaptığınızda, tavafta özellikle, o dönüş esnalarında her bir şavtta aslında yaptığınız dualarla sığınılacak yegâne limanın Razık-ı Mutlak olan Halik-i Mutlak olan Allah olduğunun farkına varıyorsunuz. Bunu hissettiğinizde zaten rahatlıyorsunuz, bir güvende hissediyorsunuz kendinizi. İbrahim Aleyhisselam›ı düşünüyorsunuz; söz gelimi İbrahim Aleyhisselam›ın eşini Hacer validemizi ve oğlu İsmail›i küçük bir kundakta oraya bırakışını hatırlıyorsunuz. Onu rızık endişesi olsaydı, rızık korkusu olsaydı bırakır mıydı? Kaçımız bu işi yapabiliriz? Hakikaten öyle bir sınamayla yaşasak bunu gerçekleştirebilir miyiz? Bakıp İbrahim›de bunları düşünüyorsunuz, sonra Kâbe'nin yapılışını, Cenab-ı Allah hac yaparken tevhid ilkesi ile o gerçek hürriyeti verip tevhid ile aramızdaki perdelerin kalkmasını bize lütfediyor. Yani hac o perdeleri kaldırarak bakın Hacer oğluyla orada kaldı diyor, İbrahim İsmail ile diyor, ama Cenab-ı Allah onları rızıklandırdı sonra burayı Ümmül Kura yaptı, yani Mekke Ümmül Kura oldu diyor. Şehirlerin anası oldu Mekke, çok önemli bir şeydir yani bu tevhide dönüş, bu hürriyete dönüş; yani "İslam hürriyet dinidir" diyoruz.

Tabii, bu hürriyet kavramını sadece kölelikle ilişkilendirmek değil, asıl zihniyetin işgal edildiğinin farkına varmamız lazım. Duygularımızın işgal edildiğinin farkına varmamız lazım. Gözümüzdeki o perdelerin farkına varmamız lazım. Bu bakımdan hürriyetini kazanan insan gerçekten ibadetini yapar. Zaten haccın farizasından birisi de hür olmaktır. İbadetlerin çoğunda, ameli ibadetler özellikle, malımızın olması; yani çoğumuz malın esiriyiz, paranın esiriyiz, mevki ve makamın esiriyiz, görünüşün ve gösterişin esiriyiz ve bu esaretlerden kurtulduğunuzu fehm ediyorsunuz. Üzerinizde bir ihram var, dünyanız ondan ibaret ama onu da unutuyorsunuz. "Lebbeyk" diyerek hakka iltica ediyorsunuz, müthiş bir şey. Şimdi bu pek çok yerde "lebbeyk"i sürekli tekrarlıyorsunuz. Allah›a ilticayı

ona sürekli ifade ediyorsunuz. Bu bakımdan hac bize özgürlüğümüzü hatırlatıyor, yani özgür olduğumuzun farkına varmış oluyoruz.

Hacdan her dönüş bir öze dönüş hali midir diye soruyorsunuz, evet yani hacda biz eğer özümüze dönmediysek, hacı hüviyetini tam olarak kazanamayız. Yani öze dönmeyi sağlayan şey işte o hürriyet bilincidir, o tefrid halidir. Bunu yakalamanın yolu çokça dua etmek, niyaz etmenin yanında kelime-i tevhid zikriyle de meşgul olmaktır. Ve mekânın, yani o haccın tarihsel arka planını, yani o haccın yapıldığı o mekânların, o mahallerin tarihsel arka planını bilmemiz lazım. Şimdi Mekke›de Kâbe'yi Muazzama'nın etrafında tavaf yaparken, zemzem içerken yahut yine Mekke-i Mükerreme›de say ederken (Safa-Merve arasında o koşuşturmaları yaparken), aslında nefse karşı bir meydan okuma, dünyaya karşı bir meydan okuma ve algılara karşı bir meydan okumanın olduğunun farkına varırsak, işte o zaman bir bilince kavuşmuş oluruz. Keza bir başka konu, aslında bu bilinç bir hicrettir. Yani Peygamber Efendimiz hicretten sonra hicret ediyor, ama kötü olan ahlaki zemineden iyi olan ahlaki hamideye hicretten söz ediyorum. Yani manevi hicrettir. Hac bu anlamda bana manevi hicret vesilesi olarak algılamamız gerektiğini düşündürüyor. Manevi hicretini gerçekleştiren, muhacir olan kişiye biz hacı diyoruz. Gerçek hacı gerçek anlamda muhacirdir ve o kendi özüne kendi fıtratına dönmüştür. Öze fıtrata dönmek; ahlak-ı hamideyi kuşanmak, yani hulk da denilen güzel ahlakın temel ilkelerini sadece sözle değil bizzat yaşantıyla da idrak edebilmektir. Yani söz değil, burada sözden öte bir şey var; bilgi değil bilgiden öte bir şey var; bir bilinç hali var, bir yaşama biçimi var, bir eylem var, bir hareket var, bunu sağlarsa işte o zaman gerçek anlamda muhacir ve gerçek anlamda hacı olmuş olur.

S: Son olarak kıymetli hocam, hac mevsiminde hac taliplerine birkaç kelam etmenizi istirham ediyoruz. Haccı nasıl istemeli? Hacdan ne murat etmeli? Neyi aramalı hacda, neyi bulmuş olarak dönmeli?

Evet, çok ağır bir vazife tevdi ettiniz. Çok kolay bir konu değil. İnsanın tavsiyede bulunması, bir şeylere yön vermesi gerçekten çok kolay bir şey değil. Özellikle hac ibadetiyle alakalı olduğunda bu, gerçekten çok zor bir husus. Fakat bütün bunlara rağmen, bu zorluğun farkına vararak sizin aracılığınızla hac için yola düşen dostlarımıza, hacca niyet edip de hacca gidemeyen dostlarımıza ve hac konusu henüz gündeminde olmayan dostlarımıza ki üç kategoride insanımızı burada değerlendirebiliriz. Şu anda hacca gidecekler var. Hac için müracaat ediyor ama bir türlü çıkmıyor. Yani senelerdir müracaat edip çıkmayan arkadaşlarımın, yakınlarımın olduğunu bilerek söylüyorum. Ama bir de henüz hac hiç gündemine gelmemiş, yani yaşlanayım, emekli olayım da öyle gideyim diyenler belki var. Yani günlük işler dolayısıyla, gayriler dolayısıyla henüz hac gündemini almayanlar var. Bütün bunları hepsini hedef alarak şunları söylemek isterim. Evvela hacca gidecek olan arkadaşlarımızın Allah haccını kolay ve makbul eylesin. Hac bir tahammül etme yolculuğudur. Mütehammil insan olma yolculuğudur. Yani hacda arkadaşlarımıza, hacılara mütehammil olmak gerekir. Melekleşmek lazım. Tam manasıyla melekleşmek lazım. Sabırlı olmak, azimli olmak ve mütemadiyen uyanık olmak lazım. Diri olmak lazım. Gaflette değil, duayla, zikirle, tesbihatta meşgul olmak lazım ve haccın zevkine ermek lazım. İbadetin zevkine ermek lazım. Bedeni yorarak değil. Yani orada da bir problem var. O hacılarda görmüştüm. Yani bedeni yormak değil. Yahut sürekli tavaf yapmak. Elbette yapacağız tavafımızı ama ihram giyerek, işte orada bir şey var. Yani eğer ihramımızı çıkardıysak, hacca olan niyetlerimiz, haccın çeşitleri var malum. Sürekli aşağıda Kâbe'ye çok yakın olmak. Mesele burada, o gönül Kâbe'sinin etrafında dolanabilecek bir idrakte olabilmektir. O bakımdan kimseye rahatsızlık vermeden, kimsenin hakkını gasp etmeden, kimseye eziyet etmeden, yük olmadan ahlak-ı hamideyi kazanmaya matuf bir gayretin içerisinde olmayı ve hakka iltica edip sünnet-i seniyeye uygun yaşamayı, bir kere hacca giden, hac için yola çıkan dostlarımızın temel gündem meselesi yapması gerektiği kanaatindeyim. Bunlar önemli şeyler. Elbette Kur›an okur, elbette hadis-i şerifler okur filan. Onun zaten yapacağı, planlayacağı bir şey. Sohbetler dinler. Elbette bunlar olur ama mutlaka kalbimizle diri olmalıyız, uyanık olmalıyız. Hakka iltica etmenin, haktan istemenin yoluna çıktığımızın farkında olmamız gerekir. Hacca niyet edip gidemeyen, Kur›an çıkamayan dostlarımıza da dua ediyoruz. Allah bu güzel, kutlu yolculuğa çıkmayı hepimize nasip eylesin. Bütün niyet edenlere nasip eylesin. Niyet etmek, yola çıkmak... Yani niyet

ettik, gerçekleşmediyse biz o şeyi kazanmış oluyoruz. Yani niyetle birlikte aslında başlıyor hacılık. Hacca müracaat ettiniz, hac için yola çıkacaksınız, niyet ettiniz. Kur›an›ın neticesini bekliyorsunuz. Elbette kaç yıl olursa olsun hacca hazırlık içerisinde olmamız lazım. Yani niyet ettiğimiz gün, hacca müracaat ettiğimiz gün, hacı olmaya aday olduğumuzun deklare etmiş oluyoruz. Bu çok önemli bir şeydir. O günden itibaren hacca gitmeye niyet eden bir Müslüman nasıl olmalı, sorusunu sorup ona göre davranmamız gerekir. Yani toplumu güzelleştirmenin yolu, içinde yaşadığımız toplumu güzelleştirmenin yolu da buradan geçiyor. Güvenilir insan olmak, samimi insan olmak, iyi niyetli insan olmak. Bunlara gayret etmemiz gerekiyor. Güzel ahlakı kuşanmamız lazım. Bugün kaybettiğimiz şey bu. Yani hacı oluyor, geliyor ama maalesef, haccın gereğini yerine getiremiyor. Bu tür olumsuz vasıflardan kurtulmamız lazım. Bunun yolu da, insanı diri tutan şey de ilimdir, fikirdir, düşüncedir, zikirdir. İbadetlerimize elbette dikkat edeceğiz. Zikri, tesbihatımızı elbette yapacağız ama ilimden, kopmamamız lazım. İlmi ortam. Okumalar, söz yerimiz siyer-i nebi okumak, hacla ilgili kitaplar okumak, hadis-i şerifler okumak. Bu bizi hacca hazırlayacak. Bu önemli bir konudur. Yani hacca hazır olmak lazım. Ve hiç beklemediğimiz bir anda Cenab-ı Allah onu bize nasip ettiğinde, huzura vardığımızda bilinçli bir şekilde haç yapmış olacağız. Benim görebildiğim kadarıyla bizim acılarımızın çoğunda maalesef bir hacca hazırlık şeyi yok. Müftülüklerimizin, elbette turizm şirketlerinin hacla ilgili anlattıkları var ama benim bahsettiğim bu anlatılanların, uygulamaların çok ötesinde bir şey. Madem hacca çıkacağız, hacca uygun hacı adayız, madem hacı olmaya uygun bir ilmi birikim. Bu da okumayla oluyor, öğrenmeyle oluyor. Ders halkalarına katılmayla oluyor. Bu bir süreklilik işidir. Niyeti sürekli diri tutmakla oluyor. O niyeti diri tutacak eylemlerde bulunmamız gerekebiliyor. Haccı buradan yola çıkarak istemeliyiz. Yani o hadis-i şerifleri okuyarak, sünnet-i şeniyye'ye uygun olarak istememiz gerekiyor, dua etmemiz gerekiyor. Hacdan muradımız da bu olmalı.

Bizi gerçekten hacı olup geldiğimizde olgunlaşmış, kâmil insan etmeli. Sözüyle, sohbetiyle bulunduğu muhitte örnek alınacak insan olmamız lazım. Yani bazen işlerin kolaylaşması, işte hacca gidip gelmek çok kolaylaştı. Bu kolaylaşmayla birlikte, bu kolaylıkla birlikte, bu vasfı da maalesef yitiriyoruz. Yani bir şeyi kolay elde ediyorsanız, o şeyin kıymeti olmuyor. Tez tüketiliyor maalesef. Hacdan murad bu dönüşü, ruhani dönüşü, akli dönüşü gerçekleştirmektir. Üçüncü kategoride olan dostlarımıza da niyazımız o. Yani hacca niyet et, hac niyeti gönlünde henüz düşmemiş olan dostlarımıza da dua edelim. Ömür ne zaman bitecek bilmiyoruz. Ecel elimizde değil. Dolayısıyla ölümün bize yakın olduğunun farkına varıp bir an önce hacca gitmeyi, hacı olmayı düşünmemiz lazım. Bunu düşünmekten murad niyetin yanında, iktisadi anlamda da belli bir çabanın içerisine girmektir. Helal kazanmak, iş ahlakıyla kazanmak lazım ekonomik anlamda. Çünkü haccın bedenin yanının mali tarafı olması hasebiyle hayırlı ve helal olanı biriktirerek gidilmesi icap eder. Bu bakımdan Allah-u Teâla gayretlerimizi ziyadelendirsin. Hacdan aramamız gereken şeyin ne olduğunu soruyorsunuz. Neyi arayalım diyorsunuz? Haçta arayacağımız şey aslında kendi hakikatimizdir. Kendimizdir. Hac, kendimizin farkına varmaktır. Kendimizi bir bencillik anlamında asla söylemiyorum. Bu yeryüzüne geldik, bir yeryüzü serüveni içerisinde bir hayat bahşedildi bize. Bu bahşedilen hayatı, nasıl zengin hale getirebiliriz ve murada uygun bir halde yaşayabiliriz? Mesele budur. Bu da işte Allah›a ibadet etmek, Allah›ı tanımakla olur. Yani aramaktan murad, insanın kendini araması, kendini aramaktan murad da aslında Rabb›ini aramasıdır. Onu tanımasıdır. Biz buna marifetullah diyoruz. Hac bir manevi yolculuk ve kemale eriştir. Yani marifetullah›a ulaşmaktır. O Allah›a ulaşma, o marifetullah›a ulaşma, Allah›ı bir hakkın isim ve sıfatlarıyla idrak edebilme melekesidir. Bu noktaya ulaşıp, bu bilinçle dönmektir esas olan. Hak Teâla gerçek anlamda bu bilinciyle bu bilinçle dönen kullarından olmayı hepimize, bütün hacılarımıza nasip eylesin.

Çok çok teşekkür ediyorum. Değer verip, kitabı okuyarak böyle sorular oluşturmanızdan dolayı hepinize teşekkür ediyorum. Derginin takipçileri olan, okuyucusu olan dostlarımızı da muhabbette selamlıyorum.

Haccı Anlamına Taşımak

Ahmet MERCAN

Hac, şahsi ve toplumsal bir ibadettir. Aynı zamanda maddi ve manevi yönüyle, bedeni ve ruhu eğitime alan, pratikleriyle Müslümanı hesabı verilebilir bir hayata hazırlarken tüm pişmanlıkları tevbeyle arındıran; sayısız hikmet yüklü bir ibadettir. Elbette hacının diğer Müslümanlardan ayrı bir fıkhı yok.

Hac aynı zamanda, ümmetin büyük buluşması. Herkes durumuna göre, ya İbrahim ya İsmail veya Hacer duyarlılığıyla cem olup birlikteliğin görkemli ifadesini, geldikleri coğrafyalara taşımakla görevli. Hac ahiretle dünyanın buluştuğu yerde başlıyor. Hacer'in koşusundaki "umut ve korku" ile dünyadaki müminin olması gereken tutumumuzu idrak edip aktarırken beyaz kefenlerle mahşer günü, hesap vermeye koşanların haliyle ahireti yaklaştırır.

Hac büyük bir buluşmadır. Yaşanılan ülkeyi, etnik kökeni, insanın üzerinde bulunan ne kadar fark varsa, hepsini arkaya atıp sonsuz kudret sahibine kul olma provası, sözleri hâle, hâlleri da duruşuna döndüren sıyrılarak varlığın sahibine "hazırım/lebbeyk" diyebilmenin imkanıdır hac.

Büyük buluşma aynı zamanda ümmetin hâlleşme zirvesidir. Kul olmanın, olabilmenin bütünlediği "hacı" ismiyle her mümini seslenme yakınlığına taşıyan bu hâlleşme, tanış olanın bereketine açılmayı murad eder. Hangi bölgede, nasıl yaşandığı, ortak ve farklı sıkıntılar, çözüm yolları da bilişme olmadan çözüme ulaşmaz.

Hac aynı zamanda modern devirlerde korkulu, yasaklı ifadelerle karşılanan siyasi özelliği de olan bir ibadettir.

Malumdur ki, Hz. Peygamber Medine'den içlerinde Mekke'den hicret eden hacıların da bulunduğu kafile ile tavaf etmekteydi. Mekkeli müşrikler Medine'ye hicret eden müminlerin çelimsizleştiklerini konuşurken Hz. Peygamber tavafın ilk üç şavtında "remel" yapmayı emretti. Pazuları şişirip suretli ve çalımlı, kendine güvenli bir yürüme şekliyle

"remel" günümüze kadar geldi. Ne var ki, günümüze pazumuz şişiyor mu, daha önemlisi gücümüzü kime gösteriyoruz?

Bu iki boyutlu soruyu izlediğimizde, yaptığımız haccın anlamının peşine düşme durumunda olduğumuzu görürüz. Hac her ibadette olduğu gibi biçim/şekil ve anlamdır. Zamanla ifsat azlığında anlam buharlaşıyor ve bütün mahiyet şekle yükleniyor. Kâbe'nin zihniyet putlaşmasının işgalinde olduğu abartı değildir. Tavafta başınızı kaldırıp baktığınızda Allah'ın (c.c.) evine tepeden bakan " zemzem" isimli oteli ve diğerlerini görürsünüz. Sosyetenin umre için tercih ettiği, bu çok yıldızlı otellerin haccın ruhunu ne ölçüde taşıdığı izahtan varestedir. Tavaf sonrası kapılardaki isimleri okuyun. Hz. Ömer ve diğer önder sahabelerin yanında bugünkü ABD hizmetkârı kralların isimlerini görürsünüz. Medine'de yarı çıplak rock şarkıcılarına konser veriden ve bunu "özgürlük" diye sunan krallar ve onların hiç susmadan konuşan, hayatla irtibatını koparmış "müftülerine" hiç itiraz ettiniz mi? Farklı her görüşe hatta büyük imamlarda bile tekfire uzanan şiddetli azarlı ifadeler kullanılır. Hacılar her an sınır dışı edilme endişesiyle suskunluğa bürünürler. Verdikleri fetvalar, Suud ailesinin krallığını devam ettirmenin dışında Filistin ve Gazze ile ilgili fikir ve soruyu geçersiz kılmaktan ibarettir. Hatta bu kaygı öyle bir aşamaya geldi ki, Filistin kefiyesi takan bir umreci gencin Kâbe'ye giremeyeceğini ve bir daha takması halinde sınır dışı edileceği ikaz edilir. Beytullah, Allah'ın (c.c.) evidir. Bu yasak tutum, buna rağmen Allah'ın (c.c.) evinden Müslümanı çıkarma cüretini kendinde buluyorsa Beytullah'n işgal altında olduğu açıkça ortaya koymaktadır.

Haccın "büyük buluşma" olmasını engelleyen eylem ve kuralları çoğaltmak mümkün. Artık kimi Müslümanların Hacca gitmeye "Suud'u mu zengin edeceğiz?" yaklaşımı da sorundur.

Beytullah/ Allah'ın (c.c.) evidir. Bütün Müslümanlarındır. Haccın rükünlerinden alan tesettüre riayet eden Müslümanı Allah'ın (c.c.) evini görmekten men edecek hiçbir güç meşru değildir. Mekan onun, kul onun.

Yapılacak iş haccı, gerçek anlamıyla buluşturmak, adına, bilinçten uygulamaya bir çabayı iradeye dönüştürme ödevidir. Bu ödev her Müslümanın mazeret kabul etmez vazifesidir. Öncelikle iki ravzanın da Suud toprağı olmadığı, ümmete emanet olduğu bilinci devreye girmeli. Bundan ötürü küçük büyük demeden, her halkı Müslüman ülkeden temsilcinin bulunduğu Hac organizasyonu tarafından, başkanı değişimle gerçekleşen bir yapı ile idare edilmelidir. Bu yapı için halklar kendi idarecilerini yönlendirip icraya yönetmeliler.

Bu hayretle:

- Hac asıl anlamına taşınma süreci başlatılmalı.
- "Büyük Buluşma"nın hikmetine uygun hacıların yanında devlet görevlileri de bu emin beldede toplanmalı. Ümmetin ekonomik, siyasi uluslararası her türlü derdine çözüm aranmalı. Sürecin oluşturduğu ihlas ikliminden istifade edilme yoluna gidilmedi.
- Açılacak yarışma ile Kâbe ve çevresi ucube mimariden temizlenmeli ve Haccı kolaylaştırıcı eksende yeniden inşa edilmeli.
- Ulemanin ümmetin sorunlarını her yönüyle, önceden hazırlıklı olarak konuşup sonuç belgesi çıkarmaları sağlanmalı. Her konuda fikirler muhalif görüşlerle biirlikte konuşulup sonuca bağlanmalı.
- Ümmetin zenginliklerinin kendi içinde değerlendirilmesine öncelik verilmeli.
- Hacca gitme kolaylaştırılmalı ve "toprak bastı" ücreti Allah'ın (c.c.) evi için geçerli olmayacağı karara bağlanmalı.
- Devletler ve halklar düzeyinde meşru kültürel panayırlar, "gelin tanış olalım" yaklaşımıyla sergilenmeli.
- Bayramların ilan edilmesi problemi, sabit bir yöntemle karara bağlanıp ümmetin aynı günde bayrama toplanması sağlanmalı.

Şüphesiz daha yapılacak, düzeltilecek pek çok iş var. İlk sayılabilecek bu ödevleri düşünerek, bilince dönüştürerek ümmet coğrafyasında yankı aramak gerek. Her hacı bu yaklaşımların farkında olarak haccını gerçekleştirsin. Mübarek beldeleri işgalden kurtarıp doğal haline ve işlevine döndürmekten her Müslüman sorumludur. Her yönüyle ölü taklidi yapan Filistin'e karşı tepkisiz kalan ümmetin, derin uykudan uyanmaya hacdan başlaması anlamlı ve bereketli olacaktır.

Avrupa'nın Hac Yolculuğu

Mucahid YILDIZ

Hac, malum olduğu üzere, mali ve bedeni bir ibadettir. Yani bu meşakkate sıhhat bakımından ve maddi olarak gücü yetenler yapmak zorundadır. Birkaç yıl öncesine kadar, Avrupa'da özellikle de Almanya'da yaşayan Müslümanların ekserisinin, bu ibadeti mali bakımdan yerine getirebilecek güçte olduğunu söyleyebiliriz. Ortadoğu'nun nispeten sakin olduğu 30-40 yıl öncesinde, Mekke'ye yolculuk kara yoluyla da mümkündü. Üstelik maliyeti, hava yoluna göre tabii çok daha düşüktü.

Almanya'ya geldiğim ilk yıl, Ramazan ayına denk gelmişti. Köln şehrinde tanıştığım dört kafadar genç arkadaş, o yıl birlikte satın aldıkları bir otomobil ile hacca gitmeye hazırlanıyorlardı. Uygun fiyata aldıkları arabalarını, uzun yolculuğa hazır hale getirmişlerdi. Sanıyorum, daha sonra bu yolculuklarını da yaptılar. Bu misalde olduğu gibi, o zamanlar hac yolculuğu, günümüzdekine göre çok daha kolay şartlarda yapılabiliyordu.

Daha sonraki yıllarda çıkan savaşlar ve karışıklıklar, maalesef karayolu ile ulaşımı tamamen imkansız hale getirdi. Bu yüzden insanlar, elbette hava yolunu tercih etmek zorunda kaldılar. Ancak son yıllarda ise hava yolu fiyatlarındaki aşırı yükseliş, hac yolculuğu yapmak isteyenler için büyük bir mali külfete dönüştü. Şu günlerde, özellikle Suriye'nin Esed esaretinden kurtuluşuyla, inşaallah, tekrar karadan Hicaz yolculuğu mümkün olur.

Batı Avrupa'da yaşayan Müslümanlar için hac yolculuğu, neredeyse tüm camiler, birçok cami derneğinin bağlı olduğu birtakım teşkilatlar ve özel şirketler tarafından düzenlenmekte. Üzülerek belirtmeliyim ki bunların neredeyse tamamı, bu süreci insanlara hizmetten çok ticari bir fırsat olarak görmektedir. Bunlardan birçoğu, masraflarının en az iki misli fiyatlarla insanları Hicaz'a götürmekteler. Şu ana kadar, kâr amacı gütmeyen herhangi bir şirket ya da teşkilat adı şimdiye kadar hiç duymadım.

Haccın siyasi bakımdan da elbette ehemmiyeti büyüktür. Zira dünyanın dört bir yanından gelen hacılar, farklı renkleriyle ümmetin birliğini ve insanların eşitliğini burada müşahade eder; böylece İslam'ın insanlık için ne kadar büyük bir nimet olduğunu daha iyi idrak ederler.

Hususiyetle bu tesir, Batılı Müslümanlarda daha fazla görülmektedir. Çünkü son iki yüzyıldır, insanları birbirine düşüren ve yeryüzünde mazlumların tek hamisi durumundaki Osmanlı Devleti'nin de yıkılmasına sebep olan ırkçılığın doğduğu ve dünyaya yayıldığı yer Batı'dır. Tüm dünyada zulüm ve katliamlara zemin teşkil eden ırkçılık, her ne kadar barışçı insanların istemediği bir fikir olsa da, yıllardan beri batılıların şuur altına yerleşmiş bir meseledir. Dolayısıyla batılı Müslümanlar Kabe'yi tavaf eden türlü renklerdeki insanları gördüklerinde adeta bir şok yaşıyorlar ve İslam'ı kendilerine nasip eden Allahü Teâlâ'ya bir daha şükrediyorlar.

Malcolm-X'in hacca gittikten sonraki düşüncelerine baktığımızda, önceki Afro-Amerikan Müslümanlığının yerini cihanşümul bir İslam anlayışına bıraktığını görüyoruz. Yani hac ibadetini yerine getiren Batılı Müslümanların inançları bir kat daha kuvvet bulmaktadır.

Günümüzde hac ibadetinin hangi şartlarda, ne kadarının yapılabileceği konusunun da münazaraya açık bir mevzu olduğunu düşünüyorum. Özellikle Filistin'de, zaten siyonist rejimin kuruluşundan beri devam etmekte olan katliamların son bir buçuk yılda ayyuka çıktığı göz önüne alındığında, Müslümanların yapması gereken öncelikler sorusu gündeme geliyor.

Hicaz, Suud rejiminin işgali altındadır. Milyonlarca insanın Umre ve Hac için akın ettiği bu kutsi topraklarda elde edilen gelir, bu rejimin kasasına akmaktadır. Bu kasa ise siyonist rejime en büyük desteği veren ABD'nin hizmetine sunulmaktadır. Hal böyle olunca, defalarca Hac ya da Umre yapmanın ne kadar doğru olduğu tartışılabilir. İlk defa hacca gidenlere söylenecek bir söz yok elbette. İbadetten ziyade turistik bir gezi anlayışıyla hac yapmanın zaten doğru bir şey olmadığını her kişi kabul edecektir.

Ömründe bir defa hacca gitmiş olan kişinin birkaç sefer de umre yapması normal şartlarda doğrudur. Fakat milyarlarca doları ABD'nin hizmetine sunarak, Filistin'deki katliama doğrudan ortak olan bir rejimi daha çok zenginleştirmenin bir vebali yok mudur?

Hicaz, Suud rejiminin işgali altındadır. Milyonlarca insanın Umre ve Hac için akın ettiği bu kutsi topraklarda elde edilen gelir, bu rejimin kasasına akmaktadır. Bu kasa ise siyonist rejime en büyük desteği veren ABD'nin hizmetine sunulmaktadır. Hal böyle olunca, defalarca Hac ya da Umre yapmanın ne kadar doğru olduğu tartışılabilir. İlk defa hacca gidenlere söylenecek bir söz yok elbette. İbadetten ziyade turistik bir gezi anlayışıyla hac yapmanın zaten doğru bir şey olmadığını her kişi kabul edecektir.

Ümmileşmekten Kurbiyyete Hacc Makamları

Mustafa ESER

"...Ey sorumlu insan!
Koşuştur!
İsmail'in susamış,
Sen, ey aşık insan,
Dile!
Aşk mucize doğurur!
Sen ey sayden dönen Hacı!
'Varlığının' susuz çölünden, 'fıtratının' taşlaşmış derinliklerinden bir pınar kaynıyor.
Kalbine kulak ver. Yumuşakça, yavaşça bastır kalbini, pınar zemzeminin şırıltısını duyacaksın.
Merve taşlığından zemzemin yanına git.
Ondan iç, ondan yıkan.
Bir miktar al, kendi topraklarına götür ve kendi halkına armağan et!"
Ali Şeraiti - Hacc

İnsan sorar. İnsan arar. İnsan kaçar. Daimî bir devinim halindedir. Soru da cevap da; aradığı da bulduğu da; kaçtığı da vardığı da kendisidir, kendisindedir, kendisindendir. Bu sirayetini tutabilse, üzerinde hâkimiyet kurabilse, durulması gereken yerde durabilse; şerha şerha kendini aciz hissedeceği tablolarla karşılaşacaktır ama hem imkânı olan hem de imtihanı olan irade ile mühürlenmiştir benliği. O iradesi ile mutlak yoluna ve yolculuğuna revandır.

Gayretimiz ümmileşmek adına olunca ahlaki olabiliyoruz. Erdeme ve marufa ancak ümmileşmekle ulaşılabiliyor. İnsan, yaratıldığı hali muhafaza etmeli ümmi kalmak için. O hali tahrip ettiyse, o hale rücû etmek adına azim bir gayret sarf etmeli. Çünkü insan ya aslını muhafaza eder ya da aslına döner. Aslın dışına ya gider ya da çıkar. Ama asıl olana, aslına döner. Asıl olmayana dönüş değil, gidiş olabilir. O yüzden zannediyorum biz hacca geliriz. Ata ocağına, baba yurduna döneriz. Belki de bundandır ki gidenler doğdukları ve doydukları memlekete geri gelmek istemezler. Orada kalmanın yolu ölmek ise, ölerek orada mukim olmak isterler. Gözleri de gönülleri de bu öz vatanlarından başka bir şey görmez olur.

Hacc, dönüp dönüp tekrar gelinen yer ve bıkıp usanmaksızın gelme eylemi; yani ana ve ata yurduna ümmileşmek için gelmenin adıdır. Kuş uçmaz kervan geçmez kabul edilen, ağacın yeşilliğin yetişmediği bu mahzun coğrafya bizim gönül yurdumuzdur, erenler. Atamız İbrahim ve İsmail'in yurdudur. Onların dolayısıyla bizim imtihanımızın yaşandığı yerdir buralar. Mesele, ev içi mahrem bir mesele gibidir sanki. Eşler, kıskançlık, evlatsızlık, evlat ve ebeveyn ilişkisi, ayrılık gibi. Ama evin içinin, evin dışına nasıl da hükmettiğini gösterir bizlere. Modern insanın evsizliğine kahrolan bizlere, esasında insanlığın kadim dertlerinden birinin evsizlik olduğunu düşündürür. Evi olmanın, evli olmanın bir merkezi olmak anlamına geldiğini, bunun da bir gelenek olduğunu öğretir. Ev inşa etmenin, inşa edilen evin kulluğun merkezine konulmasının muazzam hikmetlerini görmemizi ister hacc. Evsizliğin türedi olmak anlamına geldiğini, ev ehli olmanın, merkezli olmak yani gelenekli olmak olduğunu bilip hamdetmemize salık verir.

Eve dönmeyi ve kalbine dönmeyi telkin eden şairin aşkını hatırlayın. Hu diye diye evi; yani Kâbe'yi, kalp tarafına alıp, döngüsel bir seyr-i süluk adına yapılan zikirdir tavaf. İnsanın kalbi ile yeryüzünün kalbi birbirine tutunur ve âlemlerden âlemlere göçerler tavafta. Temaşa ederler eşyayı, kalpten kalbe kan ve can akar. Temaşa esnasında; yeryüzünün kalbi, bedenin kalbine hakikatin görsel bir ihtişamı olmadı-

Hayatının bütün yoğunluğuna, sık seyahatlerine rağmen entelektüel donanımı son derece tatmin ediciydi. Âkif Emre sadece kendini yetiştirmekle kalmadı; mevcut entelektüel ortamlara dair de çözümlemeler de yaptı. Üniversiteden aydınlara, sivil düşünceden eğitim müfredatlarına kadar farklı entelektüel katmanlara dair meselelerde de fikir üretip yazmaktan geri durmamıştır.

İnsan kendini kurban edebilirse, sevdiğini kurban edebilir; sevdiğini kurban edebilirse, kendini kurban edebilir. Kurban etmek, bir adama halidir. Kurban bir irade olgunluğudur. Çiğ olan, kurban edemez. Çiğ olan, kurban olamaz. Kurban, kurbiyyet kesbetmek demektir. Kurban etmek için kurbiyyete adanmış olunmalıdır.

ğını belletir. Eşyaya hangi nazarla bakılacağını talim eder. Bu mütevazı mimarinin mayası ile mayalanan insan bedenindeki kalbin ritmi, gayri eskisi gibi olmayacaktır. Ümmileşen kalp; susmayı, tutmayı ve durmayı öğrenecektir. Tavaf, vecd eden kalplerin ahengi ile yeryüzünün ruhunu mülaki kılarak muhteşem bir şölene dönüştürür kendisini. Kevniyatın döngüsel raksı ile Kâbe avlusundaki tavaf birbirlerine selam ederek bütünlüklerini ve bir oluşlarını; yani tevhidi ve vahdeti ilan ederler. Kurulan rabıtanın mukavemeti ölümsüzleştirir imanın lezzetini. Her dönüş, başkası ile değil; şimdiki kendimizle bir önceki dönüşteki kendimizi mukayese etme virdidir. "Ben bilmem, ben bilmem, ben bilmem" diyerek makamlardan makamlara geçilir. Âlimlikten arifliğe ötekini kınayarak değil; kendi nefsini kınayarak geçilir, der adeta, tavaf bize. Âşıkların ölmeyeceğini bilme idraki ile aşkımızı mühürleriz her şavtta.

Hacc, ibadetlerin en sembolik olanıdır. Her bir saik, derin anlamlar içerir. İhram, ömrünü muhterem kılması gerektiğini anlatır insana. Başını, yüzünü örtmene izin vermez mesela. Dikişli esvap giymene de izin vermez. Bütün dünyevi makamlardan ve payelerden arınırsan takva cetvelinin ölçüsüne boyun bükebilirsin, der edeple bize. Yerdeki otu koparttırmaz insana, daldaki yaprağa zarar verdirmez. Böcekten kanatlıya, cana hürmeti farz kılar. Canın hacmi ve ağırlığı yoktur; o yüzden her can mübarektir, diye öğretir bize. Canın ancak Veren tarafından ve Veren'in adıyla, Veren'in izin verdiği usulle alınacağını vaz eder.

Vakfe… Ah ki vakfedebilsek… Ah ki durup seyredebilsek âyâtı. Bir çiğdemin güzelliğini seyran edebilsek ne mucize kapıları açılır! İnsanın başına gelen, kendi elleri ile yaptıkları yüzündendir. İnsan, ömrünü tepeleme envanter ile doldurduğunda anlamlı olacağına inanıyor, inandırılıyor. Halbuki eşyanın çokluğundan yürünmeyen odalar misali insanın ömrü de envanter yığını ile dolduğunda, insanın kendisine de sevdiklerine de yaşam alanı kalmıyor. Bu malzemeler, insanın bizzat ken-

disi tarafından dolduruluyor yoluna. İnsan nefes alamıyor bu doldurduklarından ve doldurma hevesinden. Peki, ne yapılmalı! Elbette durulmalı. Her bir nefesin hakkını vermek için durulmalı. Olabildiğince yavaşlanmalı. O zaman muvafakat nasip olur. O zaman sadece nefesin değil temas edilen her bir halin ve vakıanın hakkı verilir: olabildiğince verilir. Temaşa etmek vakfe ile mümkündür. Derinleşmek vakfe ile mümkündür. Vakfeyledi mi insan, kendi içine büyümeye başlar. Vakfeyledi mi geride bıraktığı ruhu ve kalbi yetişir kendisine. Arafat'ta değil her bir istasyonda vakfeylemeli insan: hüznünde, sevincinde, yükselişinde, düşüşünde. Her bir durağın hakkını vermeli. Hakkı verilmeyen ahval belâ olarak döner insana. Hakkı verilen haller ise insanın kanadında bir tüy olur. Kıyamında, secdesinde, imsakinde iftarında, nutkunda sükûtunda; vakfeylediğinde insan, bu aziz tüylerle ruhunu kanatlandırır. O halde, düşünüp durmak değildir marifet; durup düşünmektir. Ömrün bereketi, zamanın ölçülebilen kısmının uzaması değildir; ömrün bereketi, anlarda vakfedip anların ve o anlarda alınan nefeslerin hakkı verildiğinde olur. Bereket, hakkaniyettedir; hakkaniyet ise durmakta, yani vakfede.

İnsan kendini kurban edebilirse, sevdiğini kurban edebilir; sevdiğini kurban edebilirse, kendini kurban edebilir. Kurban etmek, bir adama halidir. Kurban bir irade olgunluğudur. Çiğ olan, kurban edemez. Çiğ olan, kurban olamaz. Kurban, kurbiyyet kesbetmek demektir. Kurban etmek için kurbiyyete adanmış olunmalıdır. Bütün masivadan yüz çevrilmelidir. İlla demenin hakkını vermektir kurban etmek. İlla diyebilen, ancak O'nun adına kurban olabilir. Kurban eden de kurban olan da bu kurbiyyet şavkıyla aydınlanır. Her ikisi de bundan şerefyap olur. Her ikisi de bu işin hakkını verirse bir olurlar. Bir olmanın imkânı ise birliğe adanmış olmaktır. Kurbiyyetin neticesi, mülaki olmaktır; yani vahdet. Mutlak birliğe imanın ermiş hali vahdettedir. Kurban, işte bu vahdete hizmet eder. Kime kimi kurban ediyorsun ey eli bıçaklı İbrahim? Yatırdığın kim, bıçağı tutan kim?

Hac ibadeti, bütün bu öze dönüş arzularının rahmidir. Yapıp edilen bir eylemler dizgesi değil; ruhun, aklın ve bedenin cevherlerini keşfettiği bir keşif yolculuğudur. Evinden evine gelmek üzere çıkılan yolda, halden hale giren insan: vazgeçer, döner, durur ve arındıkça arınır. Piştikçe pişer. Coştukça coşar. Tatmin olur. İkna olur. Nihayet anlar. Ne diyelim! Anlayanlara aşk olsun!

Hac ibadeti, bütün bu öze dönüş arzularının rahmidir. Yapıp edilen bir eylemler dizgesi değil; ruhun, aklın ve bedenin cevherlerini keşfettiği bir keşif yolculuğudur. Evinden evine gelmek üzere çıkılan yolda, halden hale giren insan: vazgeçer, döner, durur ve arındıkça arınır. Piştikçe pişer. Coştukça coşar. Tatmin olur. İkna olur. Nihayet anlar. Ne diyelim! Anlayanlara aşk olsun!

Kurbana Yaklaşmak

Adem CEYLAN

Yılda bir kurbân keserler halk-ı âlem ıyd için
Dem-be-dem sâ'at-be-sâ'at ben senin kurbânınam
Fuzûlî

Sosyolojinin moderniteyle ortaya çıkması gibi, toplum da ferdin önüne modern zamanlarda geçti diyebiliriz. "Toplum, hayali bir cemaat midir?" sorusu aklımızın bir kenarında durmaya devam etsin. Din, haddizatında, Müslüman bir ferdin inşasını merkeze alan ve onu sarmalayan toplumsallığı da bu merkezden okuyarak tanzim eden bir bakışa sahiptir.

Allah tasavvurumuzun mutlak aşkınlıkla mutlak içkinliğini salık veren mesajlar arasında itidal noktasını tespit etmek için inşa edilen disiplinler; bu tespitlerinin aynı zamanda insanın Allah ile ilişkisinin zeminini de belirleyeceğinin farkındaydı. Yaratılışımızın maksadını beyan eden ayette "li ya'budûn" lafzını, "li ya'rifûn" şeklinde anlayan ulema, zımnen marifetin ibadetle elde edilebileceğini belirtmiş oldu. İbadetlerde bulunan illet-hikmet-maslahat üçlüsünün karıştırılması ve dindarlığın bu karışıklık üzerine bina edilmesi, dinin asıl gayesi olan Müslüman ferdin inşasında da farkında olunmayan bir maniaya dönüşür. İbadeti, kendisi kılan asli nitelikleriyle anlamaya çalışmak; ibadetin insanı Allah'a rabt eden eylem olduğunu hatırda tutarak mümkün hale gelir.

İlletler, ibadetlerin sebepleri; maslahatlar, yararları; hikmetler gayeleriyle ilişkilidir. Ancak hikmetler bazen illetlerle bazen de maslahatlarla karıştırılır. İçinde bulunduğumuz mevsimin, Allah'ın yaklaşmayı umanlar için kıymetli vakitler olduğu ehlinin malumudur. Kurban, hacdan bağımsız anlaşılabilir mi? Okullarda ibadetler tasnif edilirken bedeni, mâli ve hem bedeni hem mâli şeklinde bir tasnif kullanılır. Bunun dışında, ibadetleri şu şekilde tasnif edebiliriz: mekâna bağlı olan ibadetler, zamana bağlı olan ibadetler, hem zamana hem de mekâna bağlı ibadetler ve zamana ve mekâna bağlı olmayan ibadetler şeklinde tasnif denemesinde bulunabiliriz.

İnsan sadece soğuktan ya da sıcaktan korunmak için mi giyinir? Sadece ayıp yerlerini örtmek için mi? İnsan aynı zamanda, kendisini başkaları içerisinde belirgin kılacak; başkalarından ayırt edilmesini sağlayacak, değerini, konumunu şanını ortaya koymak için de giyinir. İşte bu yüzden ihram fıtrata dönüşün remzidir. İhram bize, "Birbirinize karşı üstünlük taslamayacaksınız!" diyen elçiyi hatırlatır. Şeriat bütün şeâiriyle mala, makama, soya, bağlı üstünlük iddialarını yok ederek insani eşitliği belirgin kılar. İhramla gelen yasaklar, hürmet/harem bölgesinde bize hiçbir canlıya zarar vermemeyi ve bütün mahlukata merhamet nazarıyla bakmayı öğretir.

"Farz ibadetler içerisinde en sembolik ibadet hangisidir?" diye bir soru sorsak, okuyucu tabii ki "hac" diyecektir. "Kuralları en katı ve ifasında hataları cezalandırılan ibadet hangisidir? desek, cevabımız yine hac olacaktır. Birbiriyle zıt gibi görünen bu iki durum, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız ibadetlerin mahiyetine odaklanmamız noktasında önemli bir işaret kabul edilebilir. Her ne kadar hacla biz, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından inşa edilen Kâbe'yi ziyaret ediyorsak olsak da aslında Hz. İbrahim'in beyti temelleri üzerine yükseltmesi ve insanlığı bu eve ziyarete çağırması insanlığın ilk haline, insanlığın ilk evine, insanlığın arınıp temizlendiği ilk doğal haline bir davettir. Hz. İbrahim'in serüveni, eğer Halilullah olmayı bir makam olarak göreceksek, bir haliliyet yolculuğudur. Yaşadığı her mihnet, onun Rabbi tarafından dost olarak tanımlanmasına yol açacak kemal serüvenidir. Kabe'nin ilk olarak Hz. Âdem tarafından inşa edilmesi; yaptıkları hatadan nedamet duyan atamızın rabbinden aldığı kelimelerle yalvararak saf ve temiz haline dönmesi, Havva annemizle buluştuğuna inanılan mekânın adının Arafat olması…Tüm bunlar, Hz. İbrahim'in bütün Müslümanları hacca çağırmasının aslında insanları ilk ve günahsız hallerine dönmeye çağrıdır. Tabii ki bu iş meşakkatlidir ve ibadetlerin en meşakkatlisi olarak hac görünür.

"Hac Arafat'tır" (İbn Mâce, "Menâsik", 57; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 68; Tirmizî, "Tefsîr", 3) Bilmek, anlamak, tanımak ve güzel koku da demek olan arefe - arafatta bulunan en mutena alanın Cebel-i Rahme olarak anılması; mali pozisyonunu, apoletlerini, şan ve şeref alametlerini üzerinden çıkararak bağışlanma ümidiyle bekleyen insanın arefesi hakikati bilmek, tanımak, anlamak, kavramak demektir. Bu, kıyameti, dirilişi, mahşeri, kıyamet öncesi bekleyişi; ölmeden önce ölmeyi bilmek demektir. Arafat'taki bekleyişimiz marifete kapı aralayabiliyorsa, tevhid bir idrake dönüşüyorsa; o zaman insan hacı olur ve Arafat'ı kavrayarak marifetle ulaşır. Arafat, önce kendini arama, kendini bilme, kendini bulma deneyimidir. Zira insanın Allah'ı unutması, kendini unutmasına yol açarken, kendini bilmesi Allah'ı bilmeyi mümkün kılar.

Hac yolculuğu, insanın sarmalandığı bütün sargılardan çözülme yolculuğudur; her bir adımında bir kat sargının açıldığı ve en nihayetinde en saf, en yalın halimize geri döndüğümüz bir yolculuktur.

İhramla başladığımız yolculuğun ikmâli, kurbanla tamamlanır. Kurban ibadeti sadece bir insanın, en sevdiği varlığını Allah'a kayıtsız, şartsız teslim etmekle sınanması mıdır? Allah, normal şartlarda apaçık günah tanımlanan bir şeyi kendi adına yapmayı nasıl istemiş olabilir? Kendi koyduğu kuralı ihlal etmekle neyi murad etmiş olabilir? Hz. İbrahim, Allah'ın bunu gerçekten istediğine nasıl emin olabilmiş, ardından da bu isteğe nasıl sorgusuzca boyun eğebilmiştir? İbn Arabi'nin yorumuyla, ya tabir etmesi gereken rüyayı tasdik ettiyse, Hz. İbrahim başka bir insanın hayatına bu emir gereği nasıl kastedebilmiştir? "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" diyen İsmail, emre nasıl imtisal etmiştir? İsmâîl kelimenin aslının İbrânîce Yişmâ'êl' olup, anlamı da "Tanrı işitir"dir. Bunları hatırda tutarak mesele üzerinde daha birçok soruyla mesele üzerinde düşünmeye devam edilebilir.

İbrahim Nebi'ye Gönderilen Koç'un Manifestosudur

Nihal PAKIRDAŞI

Ey eşref-i mahlukat;

Atanız Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail, Allah'ın emriyle Kabe'yi inşa etti. Kâbe'nin inşası tamamlanınca Cebrâîl (a.s.) gelerek Hazret-i İbrâhîm'e: "Onu tavâf et!" dedi. Baba-oğul her şavtta Hacerü'l-Esved'i istilâm etmek (selâmlamak) sûretiyle Kâbe'yi tavâf ettiler. Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında iki rekât namaz kıldılar. Cebrâîl (a.s.)'ın rehberliğinde haccın diğer rükünlerini îfâ ettiler. Daha sonra Cebrâîl (a.s.) Hazret-i İbrâhîm'e insanları hacca dâvet etmesini söyledi. Hazret-i İbrâhîm bunu nasıl yapacağını sorunca:

"–'Ey insanlar Rabbiniz'in dâvetine icâbet ediniz!' diye seslenerek bildir." dedi ve bunu üç kez tekrarladı.
Sonra İbrâhîm (a.s.) Allâh Teâlâ'ya:
"–Yâ Rabbî, benim sesim bütün insanlara nasıl ulaşabilir?" diye sordu.
Cenâb-ı Hak:
"–Sen nida et, onu insanlara ulaştırmak Bana âittir." buyurdu.
Bu yüzdendir ki hacca vasıl olan her insan, kendisinin Allah tarafından çağırıldığına inanır.

Yüce Allah'ın misafirleri, önce kibirden soydukları benliklerine ihramı giydirirler. İlk karşılaşmada gözyaşı, kelamdan önce selamlar Kâ'be-i Muazzamayı. Tavaf edenler, pervane misalidir Allah'ın hanesinde. İçine döner, özüne döner. Halktan Hakk'a yükselir, Hak'tan halka döner. "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" şevkiyle Allah'ın emrine amade olurlar. Safa ve Merve tepeleri arasında, Hz. Hacer misali koşar; aramadan bulunamayacağını bilerek.

Arafat'ta vakfeye durmak, hacı olmanın şartıdır. Seni, ardından nefes nefese koşturan dünyanın İrem bahçelerinde oyaladığını anlaman için; ömründe bir defa dağ başında, ömrünün her günü beş defa seccade başında durman farzdır.

Rahmetin üzerine boca edilmesi için.

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın tövbesinden pay almak için.

Arafat'tan sonra yol, Müzdelife'ye doğrudur. Bir gece duruşu, tehecc üd.

"Hiç" olmak için. Tevhid için.

Gün doğumuyla beraber temizlenen ruhun, seni yolundan döndürmek isteyen şeytanı tanır. O'nu Mina'da, İbrahimi bir çeviklikle taşlamalısın.

Dünyaya döndüğünde, onu kan revan içindeki hâlinden "şeytan" olarak tanıyabilmen için.

Halifeliğini ona kaptırmaman için.

Şeytanlarını taşladıkça, içinin güzelliği dışını aydınlatacaktır. Bedenin zinetlerinden bir parça bırak geriye. Kendinden bir parça. Saçını. Sevenin sevdiğine hatırası. Kökünden kazınmış dünya arzuları. Orada olduğunun delili.

Ve işte, çetin yolların sonunda imtihanların en büyüğü.
Elinde keskin bıçak. Ne için?
Ben diyeyim; nefsine anlatmak sana kalmış.

Bıçak, en keskin haliyle Hz. İsmail'in şah damarının üzerinden geçti. Şahidim; ne Hz. İbrahim'in (a.s.) eli titredi ne de Hz. İsmail'in (a.s.) yüreği.

Yaşadım; Hz. Cebrail'in telaşını.

Gördüm; bıçağın boyun eğişini.

Ey dünyanın ululari;

Beni kurban etmek kolay. Esas, kendi nefsini kurban et ki senden içeri var olan "sana" ulaşasın. Önce ördüğün "üstünlük" duvarını boynuzlarımla yık. Koç başımla nefsini ez. Kulluğunda inatçı ol. Hz. İsmail'i bıçak altından almanın telaşıyla, kurban edilen ümmetin imdadına koş.

Akıl, "bıçak keser" der;

Kalbiyle akledenler, bıçağın teslimiyeti kesemeyeceğini her Kurban Bayramı'nda yâd eder.

Şeytanlarını taşladıkça, içinin güzelliği dışını aydınlatacaktır. Bedenin zinetlerinden bir parça bırak geriye. Kendinden bir parça. Saçını. Sevenin sevdiğine hatırası. Kökünden kazınmış dünya arzuları. Orada olduğunun delili.

Ey dünyanın ulları; Beni kurban etmek kolay. Esas, kendi nefsini kurban et ki senden içeri var olan "sana" ulaşasın. Önce ördüğün "üstünlük" duvarını boynuzlarımla yık. Koç başımla nefsini ez. Kulluğunda inatçı ol. Hz. İsmail'i bıçak altından almanın telaşıyla, kurban edilen ümmetin imdadına koş.

Akıl, çölün ortasında Hay'dan gelip Hu'ya giden çaresizin su aramasını lüzumsuz görür;

Kalbiyle akledenler, hakikatin bastığı yerden çıkan suya "zemzem" demek zorunda kalır.

Akıl, kocamış insanın evladı olamayacağını bilimsel verilerle ispat eder;

Kalbiyle akledenler, "Ben; babam İbrâhîm'in duâsı, kardeşim Îsâ'nın müjdesi ve annem Âmine'nin rüyâsıyım" diyen Son Elçi'ye (s.a.v.) ve atası Hz. İbrâhîm'e günde beş vakit selâm gönderir.

Akıl, ateşin insanı yakacağını söyler;

Kalbiyle akledenler, ateşlerden güller devşirir.

Akıl, verince eksilir sanır;

Kalbiyle akledenler, Halil İbrahim sofrasının bereketiyle çoğalır.

Akıl, kuş uçmaz kervan geçmez bir yere bırakılan anne ve bebeğin yaşama şansının olmadığını iddia eder;

Kalbiyle akledenler, "Ben İbrahim milletindenim" diye şükreder.

Ey Resul-i Zişan Efendimize ümmet olmakla devlet bulmuş yüce ruhlar;

Hac, kalbiyle akledenlerin buluşma noktasıdır. Hac, İbrahim milletinin o kutlu hafızanın cem oluşudur. Hz. Âdem'den bu yana, nizam için gönderilen her peygamberle birlikte yeniden canlanan hanifliğin merkezidir. Son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) "Haccetü'l-İslâm" diye bahsettiği hacdır bu.

Veda tavafında ayakların geri geri gitsin. Kâbe ile son buluşmanda, Hz. Peygamber'den veda hutbesini dinle. Ashabın, Hz. Peygamberin (s.a.v.) veda hutbesini dinledikleri o hüzünle... Yurdundan gurbete giden sevgilinin boğazı gibi düğümlensin boğazın. Aklına yaz. Kalbin onaylasın. Gözyaşların özsuyun olsun; bereketlendirsin yaratıldığın toprağı. İnsan olma yolunda şekillendir kendini.

Üstünlüğün sadece takvada olduğunu bil, şeytanı örnek alma. “Hani biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.” *

Kibir şeytanlaştırır. Allah seni dünyaya insan olarak gönderdi. İnsan olarak kalman için tembihledi. İnsan kalmanın yolu, yüz yirmi dört bin peygamberin getirdiği kutlu mesajı tasdikten ve Allah’ın son elçisi Resul-ü Kibriya'ya ümmet olmaktan geçer.

Dünyadaki en büyük gayen insan kalmak olsun ki; son nefesinde, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet edebilesin.

Irkçılık, kol kola yürüdüğün kibrinin dünyada seni kardeşsiz, bir başına bırakmasıdır. Kuraklaştırdığın kendi toprağındır. Toprağını işle. Fakat alın terini, seni ateşler içinde bırakacak “ribâ” rüzgarından koru. Ellerin, toprağının rengini kana bulamasın; sonra toprağında ot dahi bitiremezsin.

“Havva” toprağa emanet edilendir. Bağrında sakla ki hayat devam etsin.

Elbiselerinizi toprağınızda teyemmüm edin.

Bağınıza düşen tatlı meyveler, Rabbinizden size hediye.

Helal kuyulardan sulayın ki tadı tatlı, kokusu hoş cennet meyvesi olsun.

Yoksa dünyada da ahirette de ağzınızın tadı kaçar.

Dikkat edin, kurt küçüktür fakat ağacı kurutur.

Rızasız gül derilmez.

Toprağında çiçek bitmiyorsa, suçu güneşte arama.

Kabahat, senin özünü bilmemendedir.

Allah’ın taksim ettiği hakka razı ol.

Toprağın üzerinde alacağın her haksız pay, toprağın altındaki cezana yer açmandır.

Borç yiğidin kamçısıdır; fakat dikkat et, kamçıyı borç verenin eline geçirirsen yiğitlik elden gider. Borcunu vaktinde öde.

Can emanetini teslim etmeden, dünyada sana emanet edilenleri sahibine ver.

Çobansız sürü dağılır. İman edene itaat cennetin anahtarıdır.

Sen kulsun. Allah’ın sana emrettiği ibadetleri yap. Toprağını küfür ve sapkınlık heyelanlarından koru.

Son Resul’ün ümmetisin. Başına devlet kuşu konmuştur. Sünnet üzere yaşa ki kuşun ürküp kaçmasın.

Resul-i Zişan Efendimizin (s.a.v.), sana bıraktığı iki kıymetli emaneti “Allah’ın kitabı Kur’an’la peygamberinin sünnetini” hayat menbaın bil.

Ve ömrün boyunca, gözünü Resûlullah’ın (s.a.v.) şehâdet parmağından ayırma.

**Bakara Suresi-34. Ayet.*

Veda tavafında ayakların geri geri gitsin. Kâbe ile son buluşmanda, Hz. Peygamber’den veda hutbesini dinle. Ashabın, Hz. Peygamberin (s.a.v.) veda hutbesini dinledikleri o hüzünle... Yurdundan gurbete giden sevgilinin boğazı gibi düğümlensin boğazın. Aklına yaz. Kalbin onaylasın. Gözyaşların özsuyun olsun; bereketlendirsin yaratıldığın toprağı. İnsan olma yolunda şekillendir kendini.

Fıtrata Dönüş, Sessiz İnkılap

Abdullah KOÇ

Her yıl milyonlarca Müslüman, dünyanın dört bir yanından, farklı coğrafyalardan, lisanlara, renklere ve kültürlere rağmen aynı istikamette cem olur: Kâbe'nin etrafında tavaf etmek, Arafat'ta vakfeye durmak, Mina'da taşlamak, Müzdelife'de sabahlamak için... Bu yöneliş, sıradan bir seyahat ya da turistik bir hareketlilik değildir. Bu, arz ile semâvat arasında teşekkül eden mukaddes bir vusulün remzidir.

Hac, sadece bir ibadet değil; zamanın ve mekânın hudutlarını aşan, insanın cezbe halinde ilahî hakikate müteveccihen büyük bir varoluş tecrübesidir. Burada insan, sadece mekânsal olarak değil, benliğinin derinliklerinde de hareket eder. Kâbe'nin etrafında atılan her adım, bir iç muhasebenin, bir arınmanın, bir fıtrata dönüşün tezahürüdür.

Bu yönüyle Hac, İslâm'ın beş temel esasından biri olmanın çok ötesinde; ferdin hem kendi nefsiyle hem de ümmetin birlik şuuruyla yüzleştiği, ruhunu arındırdığı ve yeni bir idrake ulaştığı ilahî bir fırsattır. Aynı zamanda, içtimai yapının yeniden inşası için de bir örnektir. Toplumsal barış, adalet ve tevazu, Hac'da yaşanır ve oradan hayata taşınır.

"İnsanlara haccı ilan et..." (Hac, 22/27) ilahî buyruğu, çağlar üstü bir davettir. Hac, bu davetin icabetidir, zamanın dışına çıkıp ebediyetle buluşmanın ifadesidir.

Mahşer Provası

Hac ibadetini sathî bir ritüel olarak görenler için bu mukaddes seyahat, sadece takvimsel bir vazifeyi yerine getirmekten ibarettir. Ancak işin ruhuna eğilen, mananın derinliğine inenler bilir ki Hac, benliğin yıkımı ve ruhun ihyasıdır. Bu, maddî mevcudiyetin hudutlarını aşan, manevî bir mi'raca yönelen eşsiz bir seyahattir.

Bedene sirayet eden yorgunluk, aslında ruhun hafifleyişidir. Her ter damlası, bir günahın arınmasıdır. Susuzluk, hakikate duyulan özlemin işaretidir. Hac, madde ile mananın cem olduğu, dünyevî yüklerin terk edildiği ve insanın en çıplak hâliyle Rabbinin huzuruna vardığı andır. Necip Fazıl Kısakürek'in veciz ifadesiyle: "Necip Fazıl!.. Meğer bu günü görmek için dünyaya gelmişsin!.. Secdeye kapan ve hamdet!" İşte bu, Hac'ın kişide tecelli ettirdiği varoluşsal farkındalığın, ilahî bir çağrının idrakle buluştuğu anın remzidir.

Hac'da mekân, sadece taş ve toprakla sınırlı değildir. Mescid-i Haram, Arafat, Mina ve Müzdelife gibi mekânlar, yalnızca coğrafî koordinatlarla tanımlanamaz. Onlar, hakikatin kavşağına dönüşen manevî istasyonlardır. Bu mekânlarda zaman çözülür; dün, bugün ve yarın iç içe geçer. Arafat'ta durmak, sadece vakfe değildir; bir mahşer provasına durmak, bütün aidiyetlerden soyunup mutlak hakikate müteveccih olmaktır.

Herkesin beyazlara büründüğü o an, hüviyetlerin, sınıfların, unvanların ve makamların hükmünü kaybettiği bir fıtrata dönüş

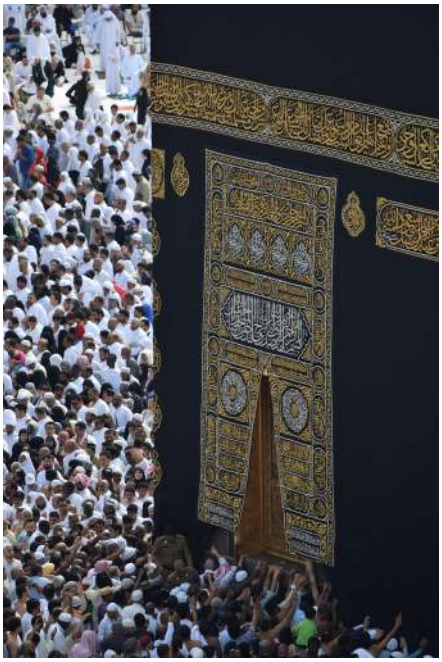

sahnesidir. İhram, sadece iki parça bez değil; enâniyeti örten her şeyin sıyrılması, kul ile Rabbi arasında hiçbir vasıtanın kalmamasıdır. O bez parçası, insanın dünyevî hüviyetinden sıyrılıp yaratılış hakikatine döndüğünün nişanesidir. Arafat, yalnızca vakfe değil; dâhili bir diriliş anıdır.

Modern Hac

Modern zamanın Müslümanı için Hac, ne yazık ki kimi zaman yalnızca bir vazife olarak algılanmaktadır. Farziyeti yerine getirilince tamamlanmış sayılan bir 'formalite'ye indirgenmektedir. Günümüz dünyasında, hac organizasyonları, otel konforuna dönüştürülmüş; ibadet kolaylaştırılmış, maneviyat ise bu yapay kolaylıkların arasında silinmeye yüz tutmuştur.

Kule otellerin son katlarında, klimalı salonlarda geçirilen saatler, Kâbe'nin gölgesinde yaşanması gereken teslimiyet halini perdeleyebilir. Lüks içerisinde yapılan ibadet, tevazuunun özünü giz-

Hac, sadece bir ibadet değil; zamanın ve mekânın hudutlarını aşan, insanın cezbe halinde ilahî hakikate müteveccihen büyük bir varoluş tecrübesidir. Burada insan, sadece mekânsal olarak değil, benliğinin derinliklerinde de hareket eder. Kâbe'nin etrafında atılan her adım, bir iç muhasebenin, bir arınmanın, bir fıtrata dönüşün tezahürüdür.

leyebilir. Beyaz ihramın sadeliği, lüks bavulların içinde sıkışıp kalabilir. Arafat'ın güneşi altında edilen yakarış, gölgeli serinlikte unutulabilir. İstanbul'daki camilerin turist ziyaretgâhına dönüşmesi gibi, Hac da zaman zaman kutsiyetini kaybeden bir görüntüye dönüşebilir.

Oysa Hac, tam da bu buhranlara karşı bir direniştir; bir iç inkılap ve bir diriliştir. Hac, dünyadan soyunmanın ve ahirete hazırlanmanın tecrübesidir. Hakiki Hac, maddî konforun değil; ruhsal rahatsızlığın tedavisidir.

"Haccedin, çünkü hac günahlardan arındırır; tıpkı ateşin demirin kirini giderdiği gibi." (Tirmizî, Hac, 2)

Bu hadis, Hac'ın aslî maksadını hatırlatır: ruhun pasını silmek, kalbi arındırmak, insanı özüne döndürmek. Hac, şatafatla örtülmüş ritüeller değildir. Arafat bir yakarışın ismidir; içinden taşan pişmanlıkla semaya yükselen bir yalvarıştır. Mina, bir mücadeledir; nefsin taşlandığı, şeytanın reddedildiği bir meydan. Müzdelife, sabırla beklemenin, teslimiyetle sükûnetin menzilidir. Bütün bu mekânlar, modernliğin gürültüsünden sıyrılıp hakikatin sükûtuna vuslat çabasıdır.

Hac'ın Sosyolojik Derinliği

Hendese kafalı Batılı'da içtimai deha mevcuttur; nizam kurar, yapı inşa eder, organizasyon oluşturur. Bizde ise ekseriyetle ilhamla yoğurulan, iç âleme yönelen kişisel arayış ve ferdi buluş ön plandadır. Bu iki kutbun çatıştığı değil, cem olduğu nadir noktalardan biri ise Hac'dır. Bu mukaddes ibadet, içtimaî bilinç ile ferdî idrakin harmanlandığı eşsiz bir zirvedir.

Ferdî tefekkür ile toplu ibadet arasında teşekkül eden bu köprü, Hac'ın yegâne harikasıdır. Zira insan burada hem kendiyle yüzleşir hem ümmetin bir parçası olduğunu fark eder. Ne yalnızdır, ne kayıptır. Kendi kalbinde kurduğu Kâbe ile milyonların döndüğü hakiki Kâbe arasında gizli ve derin bir rabıta mevcuttur. Bu bağ, yalnızca aynı ritüeli yapmak değil; aynı hakikate yönelmek, aynı fıtratla secdeye kapanmaktır.

İslâm, insanı ne cemiyete feda

Hendese kafalı Batılı'da içtimai deha mevcuttur; nizam kurar, yapı inşa eder, organizasyon oluşturur. Bizde ise ekseriyetle ilhamla yoğurulan, iç âleme yönelen kişisel arayış ve ferdi buluş ön plandadır. Bu iki kutbun çatıştığı değil, cem olduğu nadir noktalardan biri ise Hac'dır. Bu mukaddes ibadet, içtimaî bilinç ile ferdî idrakin harmanlandığı eşsiz bir zirvedir.

eder ne de cemiyet uğruna ferdin mevcudiyetini unutur. Hac, bu muvazenenin en berrak ifadesidir. İnsana verilen değer, onu diğerleriyle birlikte Allah'a yönelten bu büyük ibadette vücut bulur.

Eşyada Tecelli Eden Mana

Eşyaya sinen kutsiyet, Hac'da en çok hissedilen hakikatlerden biridir. Ayak basılan taş, dokunulan örtü, içilen zemzem yalnızca maddi birer unsur değildir. Her biri zamanın bir noktasına, bir hatıraya, bir vahye temas eder. Bu mukaddes nesneler ve mekânlar, geçmişle bugün arasında teşekkül eden manevi köprülerdir. Zemzem suyu, sadece susuzluğu gideren bir içecek değil; Hacer validemizin tevekkülünün, sabrının ve Allah'a olan güveninin bugüne taşan nişanesidir.

Hac, insanın sadece fiziksel yönünü değil, hafızasını da arındırır ve yeniden inşa eder. Unutulmuş değerlerin, kaybolan izlerin yeniden zuhur etmesini sağlar. İnsan, tavaf ederken yalnızca dönmez; hatırlar, tefekkür eder ve geçmişin içinde geleceğin tohumlarını sezer.

Bu yönüyle Hac, sadece kişisel bir arınma değil, medeniyet hafızasının da tazelenmesidir. Her sene tekrarlanan ama her seferinde yepyeni olan bu yürüyüş, bir nevi 'tarihî bilinç' aksiyonudur. Her tavaf, ümmetin geçmişiyle bugünü arasında kurulan bir hatırlayış halkasıdır. Hac, geçmişin izlerini bugüne taşırken, bugünden istikbale uzanan ahlâkî ve ruhî bir mesajdır.

Dirilişin Eşiği

Bugün İslâm dünyasının yeniden dirilişi, belki de Hac'ın bu manevî boyutunu yeniden ihya etmekten geçiyor. Hac, bir kez daha bizleri kendimize çağırmalı; maddeden manaya, kalabalıktan vahdete, alışkanlıktan şuur ve inkılaba geçmeye vesile olmalıdır.

Hac, ilahi bir koreografidir: Milyarlarca adım, milyonlarca kalp, tek bir merkeze müteveccih olur. Bu yöneliş, sadece Kâbe'ye değil, adalete, tevazua, barışa, kardeşliğe ve hakikate doğrudur. Her bir tavaf, varlığın manasına dair bir med-cezir gibidir. Bu yöneliş, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda varoluşsal bir dönüşümün ifadesidir. İnsan, Hac boyunca yalnızca Allah'ın mutlak mevcut olduğunu idrak etmeye başlar, dünyevî kaygılardan arınarak masivayı terk eder ve hakikate yönelir.

Zira söz odur ki, Lebîd söylemiştir:

"Allah'tan başka her şey bâtıldır."

Bugün İslâm dünyasının yeniden dirilişi, belki de Hac'ın bu manevî boyutunu yeniden ihya etmekten geçiyor. Hac, bir kez daha bizleri kendimize çağırmalı; maddeden manaya, kalabalıktan vahdete, alışkanlıktan şuur ve inkılaba geçmeye vesile olmalıdır.

Ali Şeriati'nin Hac Kitabı Üzerine

İbrahim Halid ALDEMİR

"Her şey, kendini kendinden, hayatından ve bütün bağlarından koparmakla başlıyor."

-Ali Şeriati

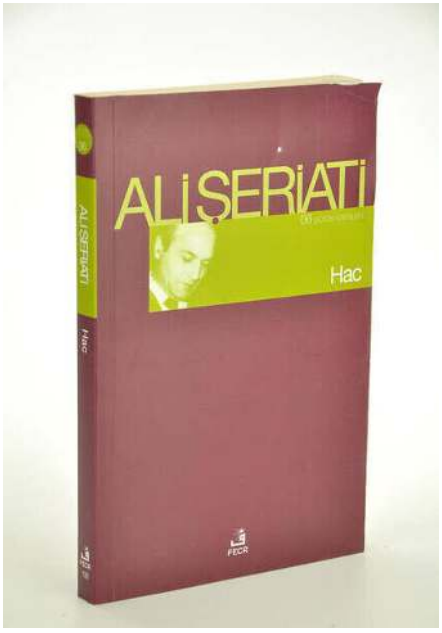

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Ali Şeriati'nin *Hac* başlığıyla okura sunulan metni, kitabın akışına dair genel bir girişle başlayıp evvela küçük haccın ve bu süreçte yapılan ibadetlerin yorumuyla, ardından da büyük haccın mahiyeti ile ilgili yazarın değerlendirmeleriyle tamama eriyor. Okuma boyunca oldukça şairâne bir üslup ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu üslup, okuyucuyu kitabın içine çekmesi yönüyle oldukça avantajlı olsa da fıkıh ve akaid gibi ilimlerin birtakım detay konularının izahı sırasında yer yer manayı kavramayı güçleştiriyor. Ayrıca kitabı okurken, satır aralarına ustalıkla gizlenmiş Şia akidesi unsurlarına da dikkat etmek gerekiyor. Gerek hadis rivayetleri gerekse yazarın kendi anlatılarında sıklıkla bu akîdeye dair vurgulara rastlamak mümkün. Dikkatli bir okuyucu gözden kaçırmayacak olsa da bilhassa rivayet edilen hadislerin sıhhati konusuna önem vermekte fayda var. Değerlendirmeye başlarken, okuyucudan ricam hem bu metni hem de kitabı yalnızca hacca dair yeni bir perspektif olarak değerlendirmemesidir. Bu kitaptan alınacakların tüm hayatımızda tatbik edilebilme potansiyeline sahip olduğu göz önünde bulundurulursa daha çok verim alınacağını düşünüyorum.

Giriş

Öncelikle, kitabın klasik manasıyla bir hac rehberi olmadığını söylemekte fayda var. Hac ibadetinin nasıl yapılacağına dair doneler sunsa da asıl maksat fıkhî birtakım emirleri aktarmak değil. Şeriati, haccın felsefî ve sosyolojik bir analizini yapıyor ve okuyucuyu manevi bir

yolculuğa çıkmaya davet ediyor. Manevi bir boşluk hissiyle boğuşan herkes, bu kitaptan birtakım çıkarımlarda bulunarak yaşama usûllerine dair yeni kararlar alabilir.

Ayrıca, kitabı okurken imgelerle karşılaşılacağını bilmekte fayda var. Yazar, başından sonuna kadar birçok imgeyle süslemiş kitabı. Bu imgeler farklı bağlamlarda farklı anlamlarla kullanılmış. Dolayısıyla, yüzeysel bir okuma kitabının mahiyetinin tam olarak anlaşılmasının önüne geçebilir.

Giriş bölümünde yazarın vurguladığı bir konu var ki bu konu genellikle bu kutsal toprakları ziyaret etme şerefine nail olmuş insanlarca ıskalanabiliyor.

"Yirmi üç yıllık elçilik hayatını – Mekke'de yıl yıl, Medine'de ay ay – derledim. Tarihte bu büyük ümmi Peygamber'in (ﷺ) hayatıyla ilgili okuduğum şeyleri, Peygamber (ﷺ) ülkesine ardı ardına yaptığım dört ziyaret sonucunda coğrafyada buldum. Peygamber'in (ﷺ) hayatını, Peygamber (ﷺ) ülkesine yerleştirdim."[1]

Umre yahut hac vesilesiyle kutsal topraklara gittiğimizde Rasullulah'ın(ﷺ) siyerinden öğrendiklerimizi o mübarek beldelerde tatbik etmeye çalışsak, Rasulullah'ın(ﷺ) ayak bastığı toprakların mahiyetini kavrasak, siyeri zihnimizdeki soyut konumundan dünyamıza indirebilsek belki de bu mübarek ziyaretlerden alacağımız feyzi arttırabilir, gönlümüze işleyecek maneviyatı yoğunlaştırabiliriz.

1 Şeriati Ali, Hac (2007), Fecr Yayınları, Ankara.

İbadetlerin İncelenmesine Dair

Şeriati, ibadetleri yalnızca yerine getirilmesi gereken sorumluluklar olarak değil, özelde İslam ümmeti olmak üzere tüm insanlığa dair evrensel bir deneyimler bütünü olarak ele alıyor. Ona göre, dinimizdeki ibadetler aklın, ruhun ve bedenin ahenkle hareket ettiği bütünsel bir eylem. Yazar ayrıca, genel olarak zihnimizde yer ettiği şeklinden farklı olarak ibadetleri yalnızca bireysel eylemlerden ibaret görmüyor; toplumsal bir pratik olarak ele alıyor. Dolayısıyla Şeriati'ye göre ibadetler yalnızca kul ile Allah arasında değildir; aynı zamanda kişiyi topluma entegre ederek topluma aktif birer katılımcı olarak dahil olmalarını sağlar.

Hac kitabında Şeriati, ibadetleri modernleşme karşısında bir mücadele biçimi olarak tanımlıyor. Ona göre modern insan bir varoluş krizi içerisinde ve ibadetler bu krize birer yanıt mahiyeti taşıyor. Şeriati'ye göre temel sorun, insanın kendinden uzaklaşıp benliğinden bihaber olmasıdır. Modernleşmeyle hayatımıza giren bu yabancılaşma, kişinin hem kendisiyle hem de toplumla olan bağını zedelemiş, onu bireyselliğe itmiştir. İbadet bu bireyselleşmenin ve yozlaşmanın karşısında hem kişinin kendisini yeniden tanımasına hem de topluma yeniden entegrasyonuna açılan bir kapı niteliğindedir. Hac ibadeti ise bu ibadetlerin arasında özel bir konuma sahiptir; çünkü bünyesinde birçok imge barındırıyor ki bu imgeler Müslümanın hayatını yeniden şekillendirmesi açısından çok kıymetlidir. İhram, tavaf, Arafat duruşu gibi vecibeler, sadece fiziksel eylemler değil; insanın manevî ve top-

Öncelikle, kitabın klasik manasıyla bir hac rehberi olmadığını söylemekte fayda var. Hac ibadetinin nasıl yapılacağına dair doneler sunsa da asıl maksat fıkhî birtakım emirleri aktarmak değil. Şeriati, haccın felsefî ve sosyolojik bir analizini yapıyor ve okuyucuyu manevi bir yolculuğa çıkmaya davet ediyor. Manevi bir boşluk hissiyle boğuşan herkes, bu kitaptan birtakım çıkarımlarda bulunarak yaşama usûllerine dair yeni kararlar alabilir.

Şeytan taşlama eylemi, aslında hayatı boyunca insanın hem iç dünyasında hem de toplumda karşı karşıya kaldığı kötülüklere karşı verdiği mücadeleyi imgeler. Şeriati'ye göre insan, nefsinde var olan kötülüğe, isyana, günaha ve zulme karşı sürekli uyanık kalmalı ve taviz vermeden mücadele etmelidir. Bu nedenle şeytan taşlama, hac ibadetinde somutlaşan ve insan hayatının her aşamasına taşınması gereken daimi bir tefekkür ve direnme pratiğidir.

lumsal yenilenme süreçlerine karşılık geliyor.

Şeriati'ye göre ibadetler, insanın özgürleşmesinde de oldukça önemlidir. Ona göre, ibadet etmek insanı tüm sahte bağlarından kurtararak yalnızca hakikate yönelmesine yol açıyor. Bu yöneliş, gerçek özgürlüğün bizâtihi kendisidir. Bahsi geçen özgürlük, yalnızca kişinin kendisine dair değil, toplumsal birlikteliğe dair bir özgürlüğü de içerir. Adalet yahut özgürlük idealleri gibi toplumsal normların inşasında ibadetler, önemli bir mücadele aracı olarak vazife görür.

Hac Bizim İçin Ne Demek?

"*Allah-iblis zıtlaşmasında hem Âdem hem İbrahim hem de Hacer karakterini canlandıracaksın bu başrolünde! Burada şahsın kim olduğu önemli değildir. Kendi şahsını ön plana çıkarmak yoktur burada. Cinsiyet de söz konusu değildir bu bağlamda. Sadece ve sadece bir kahraman söz konusudur; o da insan! Bu, bütün rolleri bir kişinin üstlendiği bir tiyatrodur. O bir kişi, hikayenin kahramanıdır. Aynı zamanda sahne açıktır; her yıl bütün İbrahimî insanlar bu hayret verici gösterime davet edilirler! ... Herkes birdir burada, bir de herkes. İslam, insanları böyle görür!*[2]"

Şeriati'nin zihnindeki hac imgesini anlamak için, haccın kendisinin insan hayatındaki yerini anlayabilmek büyük bir öneme haizdir. Ona göre hac, hayatın tüm vechelerini kapsayan oldukça geniş bir metafordur. Modern

insanın yaşadığı kimlik krizleri yahut manevi boşluk gibi birtakım "modern" problemlere karşı güçlü bir imgesel yanıt niteliğindedir. Şeriati için hac, hayatın içinde pratiğe dökülmesi gereken bir imgeler ve ilkeler bütünüdür.

Evvela ihrama bakışı izah edilmelidir. Ona göre ihram, kişinin sahip olduğu her türlü statüyü ve kimliği geride bırakması manasına gelir. Tüm elbiseler geride kalmıştır; Rabb'in huzurunda artık herkes aynıdır. Bembeyaz, dikişsiz ve süssüz 2 parça elbise... Bu giyinme ritüeli, özünde her insanın aynı olduğunu ve makamların, mevkilerin yahut unvanların Allah katında hiçbir ehemmiyetinin olmadığını gözler önüne serer. Allah katında muteber olan yalnızca takvadır; dünyada elde edebileceğimiz en kıymetli şey ise salih amellerimizden başkası değildir. Hacdan öğrendiğimiz bu imge, hayatımızın geri kalanına da entegre edilmelidir. Hayatımızın her alanında kendi gerçek benliğimizi aramak ve ona sadık kalmak gerekliliği her daim önceliğimiz olmalıdır. İhram, günlük hayatta sıkça karşılaştığımız

2 "Kim bir nefsi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir nefsi diriltirse bütün insanları diriltmiş gibi olur." (Maide, 5/32)

kibir, ırkçılık yahut ayrımcılık gibi duygulara karşı mütevazılığı öğütler.

Tavafla imgelenen, insanın hayatının merkezine alması gereken şeyin mahiyetidir. Şeriati'ye göre hac, insanın kendi iç dünyasında ve toplumsal yaşantısında neye odaklandığını sorgulaması için bir fırsattır. Merkezinde Kâbe olan çemberler halinde dönmek, esasında hayatımızın merkezine de Allah'ı almamız gerektiğini hatırlatır. Bu merkezîlik, yaptığımız her eylemde Allah'ı hatırda tutmak anlamına geldiği gibi her eylemimizi yalnızca O'nun için yapmamız gerektiğini de hatırlatır. Bu manasıyla tavaf bir niyet tazeleme eylemidir.

Şeytan taşlama eylemi, aslında hayatı boyunca insanın hem iç dünyasında hem de toplumda karşı karşıya kaldığı kötülüklere karşı verdiği mücadeleyi imgeler. Şeriati'ye göre insan, nefsinde var olan kötülüğe, isyana, günaha ve zulme karşı sürekli uyanık kalmalı ve taviz vermeden mücadele etmelidir. Bu nedenle şeytan taşlama, hac ibadetinde somutlaşan ve insan hayatının her aşamasına taşınması gereken daimi bir tefekkür ve direnme pratiğidir. Böylelikle hac, hayatın her safhasında devam eden bir manevi cihadın sembolü hâline gelir ve kişiyi hem bireysel hem de toplumsal hayatında doğruluk, adalet ve takva yolunda sabit kılar.

Arafat duruşu ise müminin hayatı boyunca sürdürmesi gereken sürekli bir bilinçlenme, iç muhasebe ve kulluk şuurunu imgeler. Şeriati'ye göre Arafat, insanın kendi nefsiyle, geçmişiyle ve toplumuyla samimi bir şekilde yüzleştiği bir vakfe yeridir. Bu yüzleşme, sadece hac ibadetinin bir merhalesi değil; aynı zamanda hayat boyu sürecek bir farkındalık hâlinin başlangıcıdır. Arafat'ta durmak, mahşeri çağrıştıran manevî bir bekleyiştir; her kulun Rabbiyle baş başa kaldığı, geçmişin muhasebesini yapıp gelecek için tevbe ve azimle yeniden yola koyulduğu bir imtihan yeridir.

Sonuç

Ali Şeriati'nin Hac adlı eseri, hac ibadetine salt ritüellerden ibaret bir yaklaşımın ötesine geçerek bu ibadeti insanın varoluşsal, ahlaki ve toplumsal dönüşümüne vesile kılmayı hedefler. Kitap, hac menasikini sadece şekli boyutlarıyla değil, özündeki derin anlam dünyasıyla birlikte yorumlar. Şeriati'ye göre hac, bireyin kendini arındırması, benliğini aşması ve toplumsal adalet arayışına yönelmesi için eşsiz bir fırsattır. Dolayısıyla bu eser, okuyucusunu sadece bir ibadeti anlamaya değil, aynı zamanda onu hayatına tatbik etmeye çağıran bir dönüşüm manifestosu niteliğindedir.

Şeriati'ye göre hac, bireyin kendini arındırması, benliğini aşması ve toplumsal adalet arayışına yönelmesi için eşsiz bir fırsattır. Dolayısıyla bu eser, okuyucusunu sadece bir ibadeti anlamaya değil, aynı zamanda onu hayatına tatbik etmeye çağıran bir dönüşüm manifestosu niteliğindedir.

Süleyman Ceran ile Kızıl Kapı'yı Konuştuk

İNSİCAM

S. **Hayırlı olsun, *Kızıl Kapı* okuyucuyla buluştu. Böyle bir kitap düşüncesi nasıl doğdu? Baskı sürecine kadar yaşananları kısaca anlatabilir misiniz?**

İlk gençlik yıllarımdan hatta çocukluğumdan beri, halkı Müslüman pek çok coğrafya gibi Filistin de hep gündemimdeydi. 25 yıldan fazla bir süredir de Filistin ile ilgili yazılar yazıyorum. O nedenle Filistin içi yazı yazmak, bir şeyler okumak, etkinlik yapmak varsa eylemliliklere dâhil olmak benim rutinim. Aksâ Tufanı sürecinde de benzer dertler içindeydim ama yaşadığımız süreç geçmiştekilerden farklıydı. Hem katliamın yüksekliği ve soykırıma dönüşümü hem direnişin benzersiz görkemi ve Gazze'de öne çıkan üst düzey profil yoğunluğu bu süreci bireysel anlatmaktan ziyade kolektif çalışmayı zorunlu hâle getiriyordu. Böylesine bir destanı kapsamlı biçimde, hızlı ve etkili ele almak adeta zorunluluktu. O nedenle Ali Emre, Mustafa Özel, Sinan Özyurt, Tülay Gökçimen ve yayıncımız Murat Ayar başta olmak üzere yaptığımız istişareler neticesinde geniş kapsamlı bir eser çabasının içine girdik.

S. **Bir de şunu sormak istiyorum: Kitabın ismi ilginç. Niye *Kızıl Kapı* adını verdiniz kitaba?**

Tüm Aksâ Tufanı günlerini anlatacak sembol tamlama, bizce Kızıl Kapı'dır. Mısır'ın Âkif'i diyebileceğimiz şair Ahmed Şevkî, Nekbetü Dımeşk (Şam Nekbesi) isimli şiirinin bir yerinde şöyle diyordu: "Hür-

riyetin kızıl bir kapısı vardır ki / Onu ancak kana bulanan eller açar." Bu şiiri, Mısır'ın seçilmiş tek cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi, 2012 yılında halkına hitap ederken okumuştu. Mısır'ın en özgür zamanı, Mursi'nin iktidarda olduğu o bir yıldan ibaretti. Kelebek ömrünün güzelliğini yaşayan Mısır, kanlı ellerle özgürlüğün kapısını açmıştı. Yıllar sonra, aynı gelenekten gelen başka bir lider de o şiiri okuyacaktı: Komutan Yahya Sinvar. Refah'ta yıkıntılar arasında elinde âsası, başında kendini kamufle etmek için kullandığı battaniyesi, üzerinde hücum yeleği ve silahları ile hem mevzileri geziyor, atılacak pusuların planını bizzat sahada mücahitleriyle birlikte tasarlıyor hem de her zamanki cesaretiyle savaş meydanını adımlıyordu Ebu İbrahim. Kendisine yaklaşan kamerayı görünce işte bu Kızıl Kapı şiirini okumuş ve birkaç gün sonra da şehit düşmüştü. Aynı şiir, Suriye devriminden sonraki ilk bayram namazında Emevi Cami'nde bayram hutbesinde okunmuştu. Ahmed Şevkî'nin şiiri Mısır'da, Filistin'de ve özgür Suriye'de okununca biz de bu mısraları kitaptan bir anıta dönüştürmek için çaba gösterdik.

S: ***Kızıl Kapı,* aslında üç ayrı kitap. İnsan, Sembol ve Mekân alt başlıklarını taşıyor. Niye bu başlıkları tercih ettiniz? Özel bir sebebi var mı bunun?**

Yazıların tasnifi, mesajın daha net ulaşması ve sürecin daha akılda kalıcı şekilde yazılması için ara başlıklar oluşturduk. "İnsan" başlığında, çoğu olumlu ve örnek karakterler olmak üzere Aksâ Tufanı sürecinin karakterlerini çalıştık. "Sembol"de ise Aksâ Tufanı günleri içinde zihinde kalan/kalması gerektiğini düşündüğümüz pek çok simge ele alındı. Oldukça küçük gibi görünse de direnişin motivasyonunu anlamamızı sağlayacak bu semboller eseri daha da derinleştirdi. "Mekân" kitabında ise Gazze'nin yerlerini işledik. Kentler, kamplar, hastaneler, okullar, 7 Ekim günü operasyon yapılan yerlerden tutun da cezaevlerine kadar pek çok başlık bu eserde çalışıldı. Toplamda üç ana başlıkta ilerleyen ve 93 yazarın katkı sunduğu 98 yazı ortaya çıkmış oldu. Ayırdığımız başlıkların her birinin bir kitapta toplanmasıyla oluşan üçlemenin okunması ve çalışılması kolay metinler olması için de ayrıca gayret gösterdik. Aldığımız kararın doğruluğunu gösterilen ilgiyle, olumlu dönüşlerle ve üçlememizin başka çalışmalara örnek teşkil etmesiyle anlıyoruz.

S: **Kitaptan beklentiniz nedir? Bu eser, Filistin, Gazze üzerine yazılanlardan hangi noktalarda ayrılıyor? Kısaca bahsedebilir misiniz?**

Beklentimiz, Gazze'nin konuşulmasıdır. Beklentimiz Aksâ Tufanı sürecinin gençler tarafından anlaşılması ve unutulmamasıdır. Beklentimiz, Türkiye Müslümanlarının Gazze konusu üzerinde tam bir mutabakat ile hareket etmesidir. Beklentimiz, bu eserle Gazze'ye hem ekonomik hem de moral destek vermektir. Bu saydığım nedenlerle çapı, büyüklüğü, derinliği ve çok katmanlı katılım özellikleri nedeniyle eser muadillerinden ayrılmakta, bambaşka bir kulvarda ilerlemektedir. Kızıl Kapı, Türkiye'den ve Gazze'den yazarların ortak çıkardığı bir eser olarak dayanışma örnekliğine dönüşmüş durumdadır. Taksim Camii Kültür Merkezi'nde gerçekleştirdiğimiz programa katılan Gazzeli yazarlarımızın bu çalışmayı bir kitap olmaktan ziyade işgale karşı bir "proje" olarak değerlendirmeleri de çalışmanın sosyolojik ve psikolojik etkisini göstermektedir.

S: **Eserde 93 imza var. Bu kadar isimle bu kitabı nasıl hazırladınız? Editoryal eserler koordinasyon zorluğu taşıyor. Siz bir zorluk yaşadınız mı? Ne söylemek istersiniz bu konuda?**

Ülkemizde editoryal eserler tek kitaplık ve en fazla on, on beş yazarlı çalışmalardan oluşuyor. Bu eserlerde yazarlar genel çerçeve içinde serbest yazıyorlar. Kızıl Kapı'da durum çok farklı oldu. Sayısal olarak çok ciddi bir kitleye, daha önceden seçilmiş başlıklar seçenek olarak sunuldu ya da ilgi durumuna göre direkt başlık önerildi. Bazı durumlarda yazarımız dosya akışına yazmak üzere başlık önerisinde bulundu ve onu çalıştı. Tüm yazılar, İnsan-Sembol ve Mekân içinde anlamlı bir bütünlüğü oluşturdu. Yazar kadrosunun genişliği, konuların birbiriyle ilişkisi, eserin yayınlanma planına göre yazıla-

rın teslimi gibi konular editoryal olarak ciddi mesai oluşturdu. Elbette süreç içinde sıkıntılar oldu, zorluklar yaşandı, yokuşlar aşıldı. Hamdolsun sonuçta gemimiz, limana salimen kavuştu.

S: **Elhamdülillâh! Kitaba katkı veren isimleri nasıl belirlediniz? Bir kriter gözettiniz mi? Kimler var *Kızıl Kapı*'da?**

Tanışıklıklar ve istişareler yoluyla yazacak isimleri belirledik. Mesela, Kudüs şehidimiz Hasan Saklanan'ı yazabilecek en doğru kişi onunla aynı şehirde yaşayan, geçmişten hukuku olan eylem sonrasında da aileyle ilgilenen Behçet Alioğlu idi, bu yazıyı da o kaleme aldı. Aksa Tufanı günlerinde el-Cezire'nin rolünü ülkemizde pek çok medya kuruluşunda üst düzey görev alan Metin Mutanoğlu'dan başka kim yazabilirdi! Poşet sembolünü, Tabiin Okulu saldırısı sonrası konferanslarına ekleyen Ramazan Kayan Hoca'ya, Mekke'de umrede iken ulaşıp rica ettik. Güney Afrika'nın Gazze'ye desteğini ve süreçteki rolünü uluslararası yazılarıyla dikkatimizi çeken genç bir yazar olan Muhammed Ata'dan istedik ve hızlıca çalıştı. Habermas'ın soykırıma karşı pozisyonunu, akademik duruşunu yakından tanıdığımız İbrahim Buldur'a yazdırdık. Liste bu şekilde uzayıp gider. Kanaat önderlerimizden Hamza Türkmen, Rıdvan Kaya, Abdullah Yıldız, Beşir Eryarsoy, Muhammed Emin Yıldırım, Halis Aydemir ve Yasin Aktay gibi çok değerli isim, bu eserde yazılar kaleme aldılar. Adem Turan, Hüseyin Akın, Ayşegül Genç, Münire Daniş, Nehir Aydın Gökduman, Mustafa Uçurum, Gökhan Özcan, Hakan Albayrak, Ali Emre, Berat Demirci, Asım Öz, Selvigül Kandoğmuş Şahin gibi edebiyatçılarımız bu çalışmaya dâhil oldular. Aydın Ünal, Ersin ve Nuriye Çakmak Çelik, Ümmühan Atak, Esra Elönü gibi gazeteciler de eser için çalıştı. Filistin'den Muin Naim, Fadia Malhis, Faten Alhila, Nour Alhila, İslam Asalya, Mahmoud Rantissi, Sobhi Skaik, Ghada Ageel, Nour Abu Dan, Shrooq Hijazi bu eser için yazı kaleme aldı. Farklı yapılardan, bambaşka diyarlardan onlarca sima Türkiye-Filistin dayanışması için bu editoryal çalışma etrafında toplandı. Uzun, titiz ve dikkatli bir çalışma sonucu her başlığı en doğru kişiye yazdırmaya çalıştık. Umarız eser, amacına ulaşır.

S: **Genelde Filistin, özelde Gazze konusuna nasıl bir katkısı ve etkisi olacak *Kızıl Kapı*'nın?**

Öncelikle Türkiye'den 83, Gazze'den 10 yazarın bir araya gelmesiyle Türkiye-Filistin dayanışmasına somut bir örnek olmak istiyoruz. Çok farklı yapılardan bu esere yazıları ile katkıda bulunan yazarlar üzerinden istenildiğinde çok da güzel birlikte iş yapılabileceğini göstermek istiyoruz. Geniş kitlelere ulaşmasını, Gazze'nin konuşulmasını ve Aksâ Tufanı ve sonrası ile ilgili öğrenilmesi gereken ne çok şey olduğunu fark etmelerini istiyoruz. Bu eser vesilesiyle programlar yapıp insanlara ulaşmak istiyoruz. Bu eserin kitlelere ulaşmasından kaynaklı oluşacak mali kaynağın doğrudan Gazze'ye ulaştırarak kardeşlerimizin yaralarına merhem olmak istiyoruz. Bunların hepsini aşama aşama göreceğimize inancımız tam.

S: **Eklemek istediğiniz bir şey varsa buyurun hocam.**

Tam bir Siyonist olan ünlü Yahudi Profesör Ruth Wisse, sosyal medyaya da düşen konuşmasında, oldukça sinirli bir şekilde durarak ve parmaklarını kameralara/milyonlara doğru sallayarak Amerikan halkına, Amerika'daki Yahudilere şu şekilde seslenmekten çekinmiyordu: "Sizin işiniz, bizi iyi göstermek. Amerikan Yahudilerini iyi göstermek bizim işimiz değil. Bunu nasıl yapacaksınız,

anlatayım! Her birimiz, iki yıl, üç yıl, bazılarımız beş yıl, sonra da hayatımızın geri kalanı boyunca orduya hizmet etmek zorundayız. Sizler, kelimeler ordusunda hizmet etmek zorundasınız. Şu anda içinde bulunduğumuz askerî mücadeleden çok daha önemli olan siyasi mücadeleyi yürütmeyi öğrenmek zorundasınız. Sizden gelip asker olmanızı beklemiyoruz, kampüslerde nasıl karşılık vereceğinizi, nasıl tartışma yapacağınızı öğrenmek zorundasınız. Her şey değişiyor, zemin altımızdan kayıyor, dil sürekli olarak değişiyor, kesişimselcilik 10 yıl önce bir kelime bile değildi, şimdi artık böyle bir kavram var, bunu takip etmek zorundasınız. İsrail›in, Siyonizm›in doğası hakkında sözlü savaş yapılmasına asla müsaade etmeyin. 'Kelimeler Ordusu'nda hizmet etmek zorundasınız."

Orduları karşılaştırırken sadece tankla, uçakla, topla veya tüfekle değil gayrinizami güçleriyle de karşılaştırma yapmak gerekir. Silahlarla birlikte ekonomi, siyaset, edebiyat, sanat, sinema, felsefe, insan kaynağı, sosyal medya, teknolojik yaratıcılık ve uluslararası destek gibi pek çok unsuru terazinin kefelerine koyarak değerlendirmeliyiz. Gazze cephesi milyonlarca sivil destekçisi olmasına rağmen siyasi, ekonomik, askerî olarak zayıf bırakılmış durumdadır.

İşgale karşı direnişte Gazze dışında saflar dağınıktır. Gazze saflarında olması gerekirken işgalci İsrail saflarında alenen yer alanlar; alenen olmasa da taraf-sızlık, sessizlik, tepkisizlik, yok sayma, görmeme davranışlarını seçerek dolaylı biçimde işgali destekleyenler bulunmaktadır. Gazze direnişine verilen halk desteğini küçümseyenler, fetvalar yahut bambaşka argümanlar geliştirerek, politik çıkarları ön planda tutarak direnişe verilen desteği zehirleyenler de işgalcinin kefesine katkıda bulunmaktadırlar. Gazze için atılan hiçbir adım, kurulan hiçbir cümle, yapılan hiçbir boykot, tek kişilik bile olsa hiçbir eylem küçümsenemez; bunların hepsi direniş için bir halkadır. Halkaların bir araya gelerek belli bir disiplin içinde zincir oluşturması gerekir. Mevzilerin toparlanması, kendiliğinden oluşan kelime timlerinin takımlara, takımlardan bölüklere ve sonrasında taburlara dönüşmesi gerekir. Kelime taburları zamanla tümene, kolorduya ve sonrasında orduya dönüşecektir. Gazze ve saldırı altındaki tüm İslam beldeleri için kelimelerden, seslerden, renklerden, hislerden oluşan bir ordu kurulması zorunluluktur. Kızıl Kapı, bu gayeye hizmet etmek için 93 yazar tarafından kaleme alınmış bir eserdir. Bu tip çalışmaların artmasını, çeşitlenmesini ve geniş kitlelere ulaşmasını Mevla'mızdan diliyoruz.

Gazze için atılan hiçbir adım, kurulan hiçbir cümle, yapılan hiçbir boykot, tek kişilik bile olsa hiçbir eylem küçümsenemez; bunların hepsi direniş için bir halkadır. Halkaların bir araya gelerek belli bir disiplin içinde zincir oluşturması gerekir.

Babam Ahmed Tahir Satoğlu'na Dair...

İsmail Safa SATOĞLU
Doç. Dr.

Rahmetli dedem İsmail Hakkı Satoğlu, Kayseri'de ilkokul öğretmenliği yaparken, dönemin hükümeti tarafından 1934 yılında önce İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Yeniköy'e, sonra da Buca ilçesinin Doğancılar Köyü'ne tayin edilmesi ile İzmir'deki Satoğlu ailesinin hikâyesi başlıyor. Babam ve kardeşleri ilkokula Yeniköy'de başlıyorlar. Sonrasında babamların ortaokula devam edebilmesi için babaannem, çocuklarıyla birlikte İzmir'in Halil Rıfat semtinde, Asansör mevkiinde ikamet etti. Dedem rahmetli hafta içi Doğancılar'da ikamet ediyor, ancak hafta sonlarını ailesi ile birlikte geçirebiliyordu. Evlerde elektriğin olmadığı, ekmeğin karneyle dağıtıldığı o yokluk yıllarında babam, bazen ödevlerini sokak lambasının ışığı altında yaptıklarını anlatır, mahalle muhtarının evde okuyan üç tane çocuk olduğu için bazen kendilerine başkalarına verdiğinden daha fazla gaz yağı verdiğinden şükranla bahsederdi. O dönemde oldukça kozmopolit bir şehir olan İzmir'de bulundukları semtin alt tarafında (Asansör'ün sahil tarafı) çok sayıda Musevi komşuları olduğunu ve cumartesi günleri Müslüman Türk çocuklarının onlara (Musevilerin cumartesi günü -Şabat- ateş yakmaları yasak olduğu için) ateş közü ile Musevi evlerinde ateş yaktıklarını ve bundan para kazandıklarını babam çocukluk hatıraları içinde anlatırdı. Hatta İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip 1948'de İsrail devletinin resmen kurulması ile görüştükleri Musevi komşularından bazılarının hiç kimseye haber vermeden aniden toparlanıp İsrail'e taşındıklarını hayretle anlatırdı.

İSMAİL SAFA SATOĞLU ARŞİVİNDEN. SOL BAŞTAKİ AHMET SATOĞLU SAĞDAKİ AMCAM NAZİF

Ortaokula, evlerine yakın olan Karataş Ortaokulu'nda başlıyorlar. O yıllarda deniz kenarında bulunan, bir villa şeklindeki okulun bahçesine deniz dalgaları çarpıp dururmuş. Sonradan denizin doldurulması ile Mustafa Kemal Sahil Bulvarı adını alan sahil yolundan arabayla geçerken, babam şimdilerde denizden hayli içerde kalan ve orijinal tarihi binanın yıkılıp yerine betonarme yapılmış, şu anki hali ile adı Karataş Lisesi olan binanın önünden ne zaman geçsek ah eder ve ortaokulda okurlarken Almanca derslerine giren Alman bir öğretmeninden (maalesef adını hatırlayamıyorum) ve onun doğa sevgisinden bahsederdi. Bir gün okulda, ders arası teneffüs saatinde okulun denize bitişik bahçesinde yassı taşları toplayıp denize doğru atarak arkadaşları ile taş kaydırmaca oynadıklarını; bu esnada günün nöbetçisi olan Alman öğretmenin pencereden kendilerini görüp bir hışımla bahçeye doğru koşarak geldiğini ve "Ne yapıyorsunuz siz! Denizi dolduracaksınız!" diye onları azarladığını, öğretmenlerinin yaşadıkları çevreye ve doğaya olan saygısını anlatır; sonra da "Yaşasaydı ve İzmir sahilinin bu halini görseydi, kahrından ölürdü." derdi.

Hangi liseden mezun olduğunu sorduğumuz zaman, "Ben İnönü Lisesi mezunuyum.'' derdi. Bu okul, şu anda Alsancak'ta bulunan Namık Kemal Lisesi'dir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra, 1952 yılında okulun adı Namık Kemal Lisesi olarak değiştirilmiş; ancak babam, ''Ben, İnönü Lisesi mezunuyum'' derken ki ses tonuyla bu isim değişikliğini hiç tasvip etmediğini belli ederdi. Hatta bazen, "Evladım, yobaz hangi görüşten olursa olsun, yine yobazdır.'' diye eklerdi. Lisede spora meraklı olduğunu, okulun atletizm takımında koşu müsabakalarına katıldığını, kaybettiklerinde çok üzülerek ve etkisinde kalarak ağladığını, kendisi olmasa da amcam bize babamın gıyabında sıklıkla anlatırdı.

Liseyi başarı ile bitirip 1946 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'ne başlaması ve burada edindiği

Babamın Dr. Dursun Aksoy amcanın karşısında adeta bir talebe gibi hürmetle oturuşu, hiç gözümün önünden gitmez. Kendisinin geçirdiği sayısız hastalık karşısında Eyüp Peygamber misali sabrı ve şükrü ile İslam davasındaki yılmaz azmi, babamı en derinden etkileyen özelliklerinden olduğunu da not etmem gerekir. Allah hepsine rahmet eylesin.

Ahmet Tahir Satoğlu abisi Nazif Satoğlu Hoca ile birlikte.

arkadaşlıklar, ziyaret ettiği mübarek zatlar, babamın fikir hayatının şekillenmesinde çok derin etkiler bırakmıştı. Bunlar içinde hemen aklıma gelenler arasında en önemli kişiler Osmanlı Devleti'nin son aydınlarından İbnül Emin Mahmut Kemal İnal Bey, İstiklal Marşımızın yazarı Mehmet Akif Bey'in en yakın Millî Mücadele arkadaşı Balıkesir Milletvekili Hasan Basri Çantay Bey, merhum Nurettin Topçu Bey ve Necip Fazıl Kısakürek'i sayabilirim. Üniversite hayatı boyunca milliyetçi ve mukaddesatçı olarak bilinen ve ziyaret kabul eden ne kadar kanaat önderi varsa, bir fırsatını bulup ziyarete gittiklerini ve İslam davası uğruna mümkün olan bütün toplantı ve mitinglere katıldıklarını, değişik sohbetler vesilesiyle anlattığına şahit olmuşumdur. Yine üniversite yıllarında kendisinden altı yedi yaş büyük olan halasının oğlu merhum Dr. Mustafa Mıhçıoğlu (Askeri Tıbbiye talebesi) vesilesi ile kendisinden üst sınıflarda olan muhafazakâr çevre ile ilişki kurduğunu ve bu tanışıklıklardan birinin çok saygı ve hürmet duyduğu merhum Dr. Dursun Aksoy (Dr. Mustafa Mıhçıoğlu'nun sınıf arkadaşı) olduğunu belirtmem gerekir. Kendisi de uzun yıllar İzmir'de ikamet ettiği için bayramlarda babamla birlikte kendisini ziyaret eder, elini öperdik. Babamın Dr. Dursun Aksoy amcanın karşısında adeta bir talebe gibi hürmetle oturuşu, hiç gözümün önünden gitmez. Kendisinin geçirdiği sayısız hastalık karşısında Eyüp Peygamber misali sabrı ve şükrü ile İslam davasındaki yılmaz azmi, babamı en derinden etkileyen özelliklerinden olduğunu da not etmem gerekir. Allah hepsine rahmet eylesin.

Üniversite hayatında başta Necip Fazıl Kısakürek'ın *Büyük Doğu* ve Eşref Edip Fergan'ın *Sebîlürreşâd* dergilerini büyük heyecanla takip ettiklerini anlatır, yayınlandığı an gazete bayilerinden satın almak için birbirleriyle yarıştıklarını söylerdi. Babamın hayatında gerçekleştiremediği en büyük hayallerinden biri, muhafazakâr kesimin yayın hayatında ses getirici, söz sahibi, ülkenin gidişatına yön gösterici bir gazete çıkarmaktı. Hatta büyük hayırsever üzüm tüccarı merhum Ahmet Ragıp Üzümcü'nün Alsancak'ta bir cami (Alsancak Hocazade Camii) yaptıracağını öğrendiğinde (caminin inşaatına 1948'de başlanıp 1950'de tamamlandığı göz önüne alındığında, babam 18-19 yaşlarındayken), kendisine bir mektup yazdığını; mektupta "Bir cami yaptırmak yerine bu para ile bir gazete kurmanın daha faydalı olacağını düşündüğünü, bu şekilde gelecekte cami yaptıracak nice nesillerin yetişmesine katkı sağlayabileceğini" ifade ettiğini anlatır, sonra da gülerek "Kim acaba bu deli?" diye arayıp sormadı, cami inşaatı da kısa sürede tamamlandı, Rahmetli, bugün o muhitte var olan tek caminin yapılmasına vesile oldu.'' der, kendisine rahmet okurdu.

O yıllarda üniversite okuyan öğrencilerin bir kısmı ailelerinin imkânları ile okurken, bir kısmı da babam gibi devlet parasız yatılı öğrencileri olarak üniversiteye devam ederlermiş. Babam, iç çamaşırlarına kadar ihtiyaçlarını devletin karşılamış olması sebebiyle devletine karşı kendisini hep borçlu hissetmiştir. Normalde altı yıllık Tıp Fakültesi'ni 1952 yılında bitirerek mezun olması gerekirken 2. sınıf öğrencisiyken, geçirdiği zatülcenp (kendisi halk arasında kullanılan şekliyle bu kelimeyi kullanmayı severdi; tıbben Latince yaygın kullanıldığı şekliyle *plörezi* veya *plövral efüzyon*, yani akciğerin su toplaması, değişik sebeplerle olabilen bir durum olup o yıllar için muhtemelen tüberküloz kaynaklı olmalı) sebebiyle okuluna bir yıl ara vermek zorunda kaldığını ve 1953 yılı mezunu olduğunu yıllar sonra bile üzülerek anlatırdı. Hastaneden taburcu olduktan sonra Validebağ Promontoryumu'nda (şu anda İstanbul Validebağ Öğretmenevi olarak hizmet veren bina), vücudunun eski gücüne kavuşabilmesi için uzun süre kaldığını anlatırdı. 2013 yılında bir akrabamızın düğünü için İstanbul'a gittiğimizde, bu Validebağ Öğretmenevi'nde üç dört gün kadar misafir olarak kalmış, oldukça duygulanmış ve öğrencilik yılları ve hatıraları gözünde tekrar canlanmıştı.

Ailelerinin imkânları ile Tıp Fakültesi'nde okuyan arkadaşlarının büyük kısmı, okul bitince ya kolayca yurt dışına gitmiş ya

da vakit kaybetmeden ihtisasa başlamışlardır. Babam ise, devlet bursuyla okuyan diğer arkadaşları gibi Anadolu'ya mecburi hizmete gitmiştir. Askerliğini önce Van'da, sonra ise yedek subay olarak İstanbul Rami Kışlası'nda tamamlamış; sonrasında mecburi hizmetini yapmak üzere Ordu'nun Fatsa ilçesinde hükümet tabibi olarak çalışmış, uzun yıllar ücra köylerde frengi hastalığı ile mücadele etmiştir.

Babam, Kayseri'de çok az bulunmakla birlikte, kendini has bir Kayserili olarak kabul ederdi. Hatta, arabayla seyahat ettiğimiz çocukluk yıllarımızda 38 plakalı bir araba gördüğünde kendi arabası 35 plaka olmasına rağmen sevgi ve muhabbet ile selektör yapar veya ortam uygunsa korna çalardı ki muhtemelen karşı taraf ne olduğunu dahi anlamazdı. Burada bu konudan bahsetmemin en önemli sebebi, babamın Kayserili olduğu kadar Fatsalı olduğunu vurgulamak içindir. Muayenehanesinde bir duvarında Erciyes Dağı'nın fotoğrafı, diğer bir köşesinde ise Fatsa'nın panoramik fotoğrafı yer alırdı. Fatsa'da tanıştığı insanlarla kurduğu kadim dostluklar, onun için çok büyük anlam ifade ederdi ki bu dostluklar bazı yakın arkadaşlarının İzmir'deki Akevler Kooperatifi'ne üye ve ortak olmaları ile taçlanmıştı. Nasıl bir dostluksa, üzerinden 60-65 yıl geçmiş olmasına rağmen yakın yıllara kadar Fatsa'dan babamın evine koli koli kargo gelir ve içlerinden bilumum fındık ve ürünleri çıkardı. Allah hepsinden razı olsun.

Dört buçuk sene hükümet tabibi olarak görev yaptığı Fatsa yılları, babam için çok değerliydi. 1992 yılında ailecek Fatsa'yı ziyarete gittiğimizde, birçok dostu ile tanışma imkânımız olmuştu. Çarşı içindeki caminin temelini o yıllarda beraberce attıklarını öğrenmiştim. Daha çok ilgimi çeken bir husus ise, o yıllarda lisede bazı derslere girecek öğretmenlerin bulunmadığı, babamın İlçe Eğitim Müdürlüğü'ne başvurarak ders vermek istediğini belirttiğini öğrenmemdi. Daha da ilginci, hangi dersi vermek istediği sorulduğunda ise cevabının fen veya biyoloji değil, tarih dersi ve din dersi olmasıydı. Muhtemelen o dönemde, az rastlanır şekilde inancını yaşayan dindar bir hekim olarak din derslerine girerek belki de lise öğrencilerine rol model olmak ve onlara yol göstermek istemişti. Tarih ise babamın en değer verdiği hobisiydi. Zaman zaman babamın hal ve hatırını sormak için telefonla bana ulaşan o zamanki talebeleri, bu öğretmenlik ve rol modellik vasfını, bu vesile ile kendilerinin de okuyarak önemli vazifelere geldiklerini şükranla ifade etmişlerdir.

Fatsa yıllarını takiben, sanırım 1950'li yılların sonunda, İzmir'de Ege Üniversitesi Nöro-Psikiyatri Kliniği'nde (o yıllarda Nöroloji ve Psikiyatri ihtisası birleşik, tek bir branş iken sonraki yıllarda ayrılmış ve iki ayrı dal haline gelmiştir) ihtisasa başlamıştır. Yoğun nöbetlerle geçen asistanlık yıllarından sonra, çok saygı duyduğu hocası Prof. Dr. Bedriye Kot Hanımefendi'nin öncülük etmesi ile 1964 yılında, Kanada'da halen oldukça saygın bir Nöroloji Kliniği olan Montreal Neurological Institute'de epilepsi (sara hastalığı) ve EEG (elektroensefalografi-beyin dalgalarının okunup değerlendirilmesi) üzerine iki yıla yakın bir üst eğitim görmüştür. Ülkeye döndükten sonra ise Ege Üniversitesi Nöroloji Kliniği bünyesinde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamış ve Ege Üniversitesi EEG Laboratuarı'nı kurmuştur. Kanada'nın çalışma sistemi, düzeni ve ülkenin gelişmişlik düzeyi babamın üzerinde derin izler ve hayranlık bırakmıştı.

Kanada dönüşünde, İzmir'de

mütedeyyin insanların bir araya gelip sosyal hayatta birlikte hareket etmeleri fikrine, merhum Süleyman Karagülle Bey ile öncülük etmişler ve 1967 yılında, Türkiye'de bir ilk olarak Akevler Kooperatifi'ni kurmuşlar, Akevler'in ilk temellerini atmışlardır. Sonradan Ankara ve İstanbul'da da benzer oluşumlara örnek olmuşlar. Yine 1969 yıllarındaki siyasette Bağımsızlar Hareketi'nin başladığı yıllarda merhum Süleyman Karagülle ile birlikte köy köy dolaşarak tebliğ ve siyaset yaptıklarını, hatıraları içerisinde anlatırdı. Hatta aday olan Süleyman Amca'nın köy kahvelerindeki konuşmalarında, "Bana hırsızlar oy vermesin, bana namussuzlar oy vermesin, bana şunlar, şunlar oy vermesin." şeklinde konuşmalar yaptığını, sonrasında da kimseden oy alamadıklarını gülerek, neşeyle anlatırdı. Rahmetli Necmettin Erbakan önderliğinde önce Milli Nizam sonra Milli Selamet Partisi olarak şekillenen siyasi harekete her zaman gönülden destek verdi, Erbakan Hoca'ya olan saygı ve hürmeti, vefatına kadar hiç azalmadan devam etti.

Necip Fazıl Kısakürek'i, edebiyatçı, şair ve belagat insanı olmasının ötesinde, aksiyon insanı olduğu; tüm Türkiye'yi dolaşıp konferanslar vererek gençlere özgüven aşıladığı, kitleleri harekete geçirdiği için çok severdi. Necmettin Erbakan Hoca'ya ise, akademik ve sosyal hayatta mütedeyyin kimselerin hemen hemen hiç var olmadığı bir dönemde, kendisini gizlemeye hiç gerek durmadan, muhafazakâr ve mukaddesatçı kitlelerin haklarını Müslümanca ve onurlu duruşuyla savunması sebebiyle çok saygı duyardı.

Bana hayatım boyunca en ilginç gelen şeylerden biri, o yıllarda önce on yıl boyunca Akevler Kooperatifi Kurucu Başkanlığı'nı yaptığını, siyasetin yapılanması ile aktif olarak ilgilendiğini ve özellikle Necip Fazıl, Nurettin Topçu gibi kanaat önderlerini çeşitli dernek ve toplantılara davet etmek, konferanslar organize etmek gibi aktif faaliyetler içinde olduğunu bildiğim, öğrendiğim babamı; kendimi bilmeye başladığım onlu yaşlarımdan (1985 ve sonrası) vefatına kadar, herhangi bir topluluk önünde konferansta veya mitingde hatta aile içi düğün veya başka türlü bir faaliyette elinde mikrofonla kitlelere hitap ettiğine şahitlik etmemiş olmamdır. Bunun bilinçli bir tercih ve nefsiyle bir mücadele olduğunu düşünüyorum. Çünkü Ege Üniversitesi'nde talebesi olmuş, her türlü dünya görüşünden kişiler, değişik vesilelerle benim kendisinin oğlu olduğumu öğrendiklerinde, "Hocamız çok güzel ders anlatırdı, hepimiz hayranlıkla dersi izlerdik." diyerek bana bildirmişlerdir. Yine o yıllara ait birçok öğrencisinden dinlediğim bir husus da 1980 İhtilali öncesinde birçok öğretim üyesi sol ve sağ fraksiyonların engellemeleri nedeniyle ders anlatamazken, babamın derslerinde hiçbir taşkınlık yaşanmadığı hususudur.

Daha sonra, ihtisasım esnasında benim de hocam olan, sol görüşlü bir talebesi, babamın gıyabında beni çok duygulandıran bir eda ile, "1980 sonrasında öğretim üyeleri üzerinde baskılar artınca Ahmet Hoca'nın askeri vesayet karşısında dimdik duruşuyla biz gurur duymuştuk." demiş ve "hocama saygı ve hürmetlerimi ilet lütfen!" diye eklemişti.

Çocukluğumda babama dair hatırladıklarım içerisinde en önemlisi, üniversite yıllarında babamın nispeten eve akşamüstü erken geldiği ve eve geldikten sonra bize Kur'an okuttuğudur. Bu konuyu çok önemser ve kendisinin müsait olmadığı zamanlarda rahmetli annemi bu işle vazifelendirirdi. Sonraki yıllarda, Akevler gibi mütedeyyin insanların yaşadığı bir muhitte yaşamanın en güzel avantajlarından biri olarak komşumuz olan birçok Kur'an hocasından bizlere Kur'an okuma dersleri aldırmasıdır. Hem çocuklarının Kur'an okumayı bilmesine hem de evde Kur'an okunmasına çok gayret

gösterirdi. Ramazan günlerinde, sabah namazını müteakip evimizi komşulara açar ve evde mukabele okunurdu.

Çocukluğumuzda, zaman zaman teyzemizin Ödemiş Bozdağ'da bulunan bir dağ evine misafir olurduk. Sanırım mecburi emekli edilmesinden önce, bölümdeki hoca ve arkadaşları kendisinin bir süre klinikten uzak kalıp askerlerin dikkatinden kaçınmasını salık verdikleri bir zamanda (1982 yılı olmalı), uzunca bir süre (bir ay kadar) Bozdağ'daki dağ evinde kalmıştık. Burada bizim Kur'an okumamız ile yakinen ilgilenmişti. Hiç unutmadığım bir hatıram ise, uzun tatilin bitiminde İzmir'e dönecek iken bizi bir araya topladı ve orada kaldığımız süre içerisinde herhangi bir komşuya bir borcumuzun olup olmadığını, etraftaki elma bahçelerinden habersiz meyve yiyip yemediğimizi sordu. Ben de bir bahçeden bir elma ısırdığımı, ancak çok ekşi olduğu için yiyemediğimi söyledim. Beni o bahçe sahibine gönderip hakkını helal etmesini istememi söyledi ve utanıp istemememe rağmen bunu bana yaptırdı. Yıllar sonra, aslında o bahçenin sahibi ile çok yakinen tanıştıklarını ve hatta yakın dost olduklarını öğrendim. Demek ki o zaman, yedi yaşındaki oğluna, "kul hakkının önemi" ile ilgili hiç unutamayacağı bir ders vermek istemişti.

1983 Mart ayı itibariyle, askeri rejimin sakalını kesmesi baskısına daha fazla muhatap olmamak adına, yaşının dolmasından çok erken olarak Ege Üniversitesi'nden emekliliğini istedi ve Konak Kemeraltı'nda, pek de muayenehanelerin bulunmadığı bir muhitte muayenehanesini açarak geçiminin temini ile uğraştı. Muayenehanesine giderken şahsi aracını kullanmaz, belediye otobüslerini kullanırdı. Otobüste oturabileceği boş bir koltuk bulursa oturur ve yol boyunca kitabını okurdu. Otobüs dolu olup oturacak bir yer olmadığında ise, yaşına ve sakalına hürmeten kendisine yer takdim edilmesini asla kabul etmez, ayakta seyahat ederdi.

Muayenehane hekimliğini hiç de keyif almadan yaptığının en yakın şahidi, evlatları olarak bizler idik. "Ne iş yapıyorsunuz?" diye soranlara espri ile karışık, ''Sağlık esnafıyım'' derdi. Muayenehane hekimliği yaptığı otuz yıllık dönemde en vazgeçmediği prensibi, muayene ettiği veya EEG çektiği tüm hastalarına fatura kesmesi idi. Yüksek enflasyonun olduğu o yıllarda, vergi kanunu gereği kazancının yarısını, bazen daha fazlasını vergi olarak veriyordu. Kısa sürede, başkalarından fazla kazanmadığı halde fazla vergi verenler içerisine girmişti. Birçok meslektaşı bu hassasiyeti göstermiyordu. Bir gün dayanamayarak sordum, "Baba, bu konuda zorlandığın halde neden bu kadar ısrarcı oluyorsun?" Hiç unutamadığım iki şey söyledi. Birincisi: "Oğlum, biz okuyup doktor olalım diye bu devlet bizim çamaşırımıza kadar her şeyimizi aldı, şimdi de biz ona karşılığını ödemeyelim mi?" dedi. İkincisi ise "Bir gün bir köyden çiftçilik yapan bir hastam geldi, muayene ettim, tam faturasını kesecekken, 'Hocam, o benim bir işime yaramaz, ben memur değilim çiftçiyim, boşuna kesme.' dedi. Ben de ona, 'Ben keseyim de sen sonra istersen çöpe at dedim." dedi. Bunun üzerine adamcağız merakla sormuş, "Hocam neden bu kadar ısrar ediyorsun?". Babam da şöyle cevap vermiş: "Yarın köy kahvesinde vatandaşın vergi kaçırması ile ilgili bir sohbet olsa, velev ki ben de sana fiş kesmemiş olsam, sen de söz alıp "Hacısı da vergi kaçırıyor hocası da vergi kaçırıyor, sakallısı da kaçırıyor sakalsızı da kaçırıyor." der misin yoksa demez misin? diye sormuş. Adamcağız cevap vermiş "Vallahi de derim hocam, billahi de derim hocam!" demiş. Babam da "İşte, sana bunu dedirtmemek için faturamı kesiyorum." diye cevap vermiş.

Hem vesayet karşısında sakalını kesmeyişinde hem de nefsine çok zor gelmesine karşın, duruşuyla, görünüşüyle, sünnete uygun sakalıyla, bilinirliği ile temsil ettiği Müslüman kimliğin zarar görmemesi adına, acımasız olduğuna hiç şüphe olmayan bir vergi sistemini bahane etmeyerek, ödünsüz bir şekilde vergi kaçırmamaya gayret etmesi; inandığı yolda hiç tereddüt etmeden bedel ödeyebilecek bir ahlaka sahip olduğunun sadece birkaç örneğinden biri idi. Lise yıllarımdan birinde, babamla ikimiz Isparta'dan otobüs ile İzmir'e dönüyorduk. Akşam namazı saati girdi. Muavine seslenerek, namaz için bir yerde beş dakika durmalarını şoföre rica etmelerini söyledi. Şoför ise kurallar gereği duramayacağını söyleyince, Aydın Terminali'ne gelince otobüsten indik, akşam namazını kıldık, yoldan gelen bir başka aracı bekleyip onunla İzmir'e devam ettik. Aslında ilmihal bilgisi çok derindi. Biz seferi idik; pekâlâ namazımızı cem edebileceğimizi veya zaruret kabul edip otobüste oturduğumuz halde kılabileceğimizi bilecek bilgiye sahipti. Ancak Müslüman bir memlekette özgürce

namazını kılamıyor olmasına karşı Müslümanca tepki göstermekten, maddi ve manevi olarak bunun bedelini ödemekten hiçbir çekincesi yoktu. Bir de o, gücünün ve imkânının yettiğince her ibadetini sünnete uygun olarak en güzel şekliyle yapmak ister, ruhsatlara sığınmaktan pek hoşlanmazdı.

Namaza olan hassasiyeti oldukça fazla idi. Vakit namazlarını mümkün olduğunca camide kılmaya gayret ederdi. Aslında muayenehanesini de muayenehaneler muhitinden uzak da olsa Kemeraltı'nda açmış olmasının sebebinin, öğle ve ikindi namazlarına cemaate yetişebilme (uzun bir süre vakit namazlarına Kemeraltı Camii'ne gitti, muhtemelen merhum Hafız Ziya Engin Hoca'nın emekli olmasından sonra Hisar Camii'ne devam etti) gayesi olduğunu düşünüyorum.

Hisar Camii demişken, şehrin en köklü camisi olması sebebiyle rahmetli dedemin bayram namazlarını Hisar Camii'nde kılmaya özen gösterdiğini anlatır; kendisi de bu geleneği devam ettirmekte ısrar ederdi. Son kıldığı bayram namazına kadar bu gelenek devam etti ve Hisar Camii'nde eski eş dost arkadaş ile buluşmak, bizler için de bir alışkanlık haline geldi. Yine Cuma namazları için Hisar Camii'ne gitmeye özen gösterirdi. 2013 yılında muayenehanesini kapattıktan sonra onu Cuma namazlarına bizler götürmeye başladık. Bizim bazı arkadaşlarımız ve onun oraya namaza geldiğini bilen bazı dostları da namaz için Hisar'a gelir hem bizim kendi arkadaşlarımızla hem de babamın bazı dostları ile namaz sonrası bir buluşma, küçük bir sohbet ve kahve faslı olurdu. Yaşlılığına bağlı olarak yürüme güçlüğünün artması ile Cuma namazı buluşmalarımızı İlahiyat Fakültesi Camii'nde yapmaya başladık. 2020 yılında yaşanan pandeminin ertesinde (zaten artık merdivenleri çıkmakta çok zorlanmaya başlamıştı) namazları caminin bahçesinde kılmaya başladık ve hastalığının başladığı Aralık 2024'e kadar çok şükür bu geleneğimizi sürdürdük. Tekerlekli sandalye ile onu namaza yetiştirmeye çalıştığımız bir gün kendisinin de yakinen tanıdığı İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden birisi babama şakayla karışık takılarak şöyle dedi: "Hocam Cuma namazı size farz mı, neden kendinizi böyle zorluyorsunuz?" Oldukça hazırcevap ve nüktedan bir şekilde "Farz olmadığı aşikâr ama namaz vesilesi ile sizin gibi kıymetli hocaları, dostları görüp mutlu oluyoruz, neşeleniyoruz.'' şeklinde cevap verdi.

Burada belki de vurgulamam gereken önemli bir husus, babamın kendisine cami merkezli bir hayat seçmiş olduğudur. Üniversiteden hekim arkadaşları ile bir arada yaşamayı tercih edebilecekken, o aynı inanç ve pratiği paylaştığı dost ve komşularının olduğu bir muhitte yaşamayı ve çalışmayı tercih etmişti. Kazandığı helal parayı da elinden geldiğince ihtiyaç sahiplerine dağıtmayı kendisine bir vazife bildi. "Oğlum, bol bol sadaka verin çünkü Efendimiz (sav) buyuruyor ki; Sadaka verin, çünkü sadaka belayı def eder." derdi.

Hadis okumaya karşı özel bir hassasiyeti, öğrendiği sünnetleri uygulamaya karşı hususi bir gayreti vardı. İş hayatında ya da sosyal hayatta bir sıkıntı ile karşılaştığımızda veya bir haksızlığa

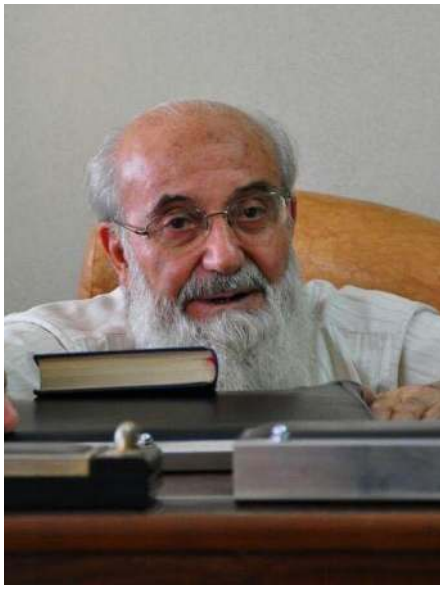

uğradığımızı düşündüğümüzde bize verdiği öğütler, hep Kur'ani ve Sünnet'e dair düsturlardı. "İyilikle kötülük bir olmaz, Sen kötülüğü iyilik ile sav, o zaman göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse, kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş." mealindeki Fussilet Suresi 34. ayeti hatırlatırdı.

En hassas olduğu konulardan biri de kurban ibadeti idi. Özellikle büyük şehirlerde kurban kesmenin zorlaşmaya başladığı 1990'lı yıllardan itibaren, cemaat/tarikat ve vakıflar aracılığıyla kurban kesmenin tercih edilir hale gelmeye başlamasına direnircesine, kurbanlarını bizzat kendisi kesti. Buluğ çağına erdikten sonra da bizlere kendi kurbanlarımızı bizzat kendimiz keseceğimiz eğitimi verdi. Gücü yetmemeye başladığında ise kurbanını vekâlet vererek yine bizlere kestirdi. Bugün bu hassasiyet tarafımızdan aynen devam ettirilmektedir. Elhamdülillah.

Evlatlarına karşı müşfik ve her zaman yol gösterici oldu. Hastalığının son zamanlarına kadar

dimağı açık ve muhakemesi kuvvetli idi. İzmir ve çevresindeki hemen her cemaat ve tarikata mensup insanlardan yakın dost ve arkadaşları vardı. Hiçbirinin kalbini kırmaz, ancak hemfikir olmadığı her konudaki itirazını delilleriyle dile getirmekten hiç çekinmezdi. Her Cuma günü dostlarına Cuma tebriği telefonları açılır ve keyifli sohbetler yapılırdı. Cuma tebriği telefonları sadece İzmir'deki dostları için değildi; tıp fakültesinde okurken kendisine abilik yapmış çok hürmet ettiği kişiler veya Fatsa'dan edindiği dostlar veya aile büyükleri için de geçerli idi. Bunlar içerisinde çok sayıp hürmet ettiği merhum Op. Dr. Asım Taşer'in ismini anmadan geçemeyeceğim.

Hayatta olduğu sürece, kendisinin yetişmesinde büyük katkısı olan hocası Prof. Dr. Bedriye Kot Hanımefendi'yi de her Cuma arar, halini hatırını sorar; bir öğrencinin öğretmenine gösterdiği kadar, hatta daha fazla hürmet gösterirdi.

Dünya görüşü kendisinden farklı insanlarla da nezaket ve saygı çerçevesinde medeni bir ilişkisi vardı.

Kapısı herkese açıktı. Evimiz, özellikle bayramlarda eş, dost, akraba, komşu, Tıp Fakültesi'nden öğrencileri, aktivist mücahid gençlerle dolup taşardı. Burada, Afganistan mücahidi ve şehidi Bahattin Yıldız abiyi rahmetle anmadan geçemeyeceğim. Genellikle bayramın son günü, dava arkadaşları bir grup gençle birlikte gelir, babam da kendisinden yaşadıklarını en küçük detayına kadar anlatmasını ister ve ilgiyle onu dinlerdi. Allah kendisine rahmet eylesin. Bu ziyaretlerde en çok dikkatimi çeken, ziyarete gelen kişilerin aileleri, anne-babaları, kardeşleri, çocukları vs. ile ilgili o kadar detaylara hâkim olup hepsini ayrı ayrı sorması idi, bu kadar detayı nasıl akılda tuttuğunu hala hayretle karşılarım. Misafirlerin yaş ve ilgi alanlarına göre, büyük, küçük herkes ile iletişim kurabilecek bir sohbet konusu açar ve biz de oldukça keyifli olan bu sohbetlere şahitlik ederdik.

Çok kitap okurdu, özellikle Millî Mücadele yıllarına ait kitaplar özel ilgi alanıydı. Piyasaya çıkan en güncel kitap ve yayınları takip eder, dikkatle seçip alır, okur, çok beğendiklerini eş dost tanıdıkları ile paylaşır hatta alıp hediye ederdi. Özellikle Hasan Basri Çantay'dan bizzat dinlediği Milli Mücadele'ye dair anıların ipuçlarını, bıkmak usanmak bilmeden bu kitaplarda arardı. Bu hatıralara dair kitaplardan bulduğu delilleri, bayram sohbetlerinde ziyarete gelenlere keyifle, o günleri adeta yeniden yaşıyormuşçasına anlatmaktan büyük keyif alırdı. Bu anıların ve sohbetlerin bir kısmı hafızalarımıza kazınmış durumda; çok şükür, bir kısmının da ses kayıtlarını almış idik. Kendisi bunları derleyip bir kitap haline nedense getirmedi; ancak nasip olursa evlatları olarak bizler gücümüz yettiğince bu hatıraları derlemek niyetindeyiz. Rabbim güç kuvvet verip işimizi kolaylaştırsın inşallah. Âmin.

Babamızın aramızdan ayrılışı bir ayı geçti, günler geçtikçe hasretimiz daha da büyüyor. "Keşke!"ler gün geçtikçe çoğalıyor.

Keşke şu konudaki düşüncesini daha çok sorsaymışız!

Keşke anlattığı hikâyelerin hepsini not alsaymışız!

Keşke her halini videoya çekseymişiz!

Keşke!

Keşke!

Keşke!

Keşke demişken, en çok tekrarladığı Efendimiz'in (sav) bir duasından bahsederek yazımı sona doğru yaklaştırayım.

"Geçmiş için üzülmekten, gelecek için endişe etmekten sana sığınırım Ya Rabbi!" duasını sıklıkla söyler sonra da eklerdi: "İnsanlar bu duayı bilse ve uygulasa depresyona giren ve ilaç kullanan insan kalmaz."

Benzer bir konuda yine bir Hadis-i Şerif'i sıklıkla tekrarlar, "Havf ve Reca arasında bulunan Mümin, umduğuna kavuşur, korktuğundan emin olur." der ve Allah'tan hakkıyla korkmak ve ibadetleri yerine getirmek konusunda gayretli olmak gerektiğini ama eksik kalındığında veya kusur işlendiğinde de O'nun rahmetinden asla ümit kesip ye'se düşülmemesi gerektiğini her zaman vurgulardı.

Allah kendisinden ebeden razı olsun. Bizlere de Rabbimizin razı olduğu/olacağı bir hayat yaşamayı nasip etsin. Âmin.

Selam ve dua ile.

Bir Gönül Adamı: Prof. Dr. Ahmet Tahir Satoğlu

Musa KIRCA

İzmir Konak 859 Sokak'ta kitabevi işletirken, 1990'lı yıllarda yakından tanıdım hocamı. Ancak Ege Üniversitesinde öğrencilik yıllarımdan (1977-1982) beri adını duyardım. Muayenehanesinin aynı sokakta olması hasebiyle çok sık görüşürdük. Zaman zaman ofisine uğrar, ama daha çok namaz sonrasında selamlaşırdık. Kitabevini, Düşünce Kitap Kırtasiye dükkânı şeklinde Hisarönü'ne taşıdıktan sonra gelip geçerken uğrar, 1-2 dakika, çok kısa süre selam verir, hâl hatır sorardı. Ziyaretine gittiğimizde iç politika konuşmazdık. Türkiye'de ve dünyada Müslümanların durumlarını sorar, bizlerin ne düşündüğünü merak ederdi.

12 Eylül darbesinden sonra, askeri diktanın üniversitelerde sakalı problem getirmesinden sonra emekli oldu. Emekli ikramiyesini almadı. Helal-haram konusunda çok titiz olduğunu bu şekilde öğrenmiştik. Tavizsiz bir Müslümandı. İlmi yetkinlik ve İslami yetkinlik sahibi bir neslin meydana gelmesi, en büyük arzusuydu. Bizleri "Bahaddinin gençleri" olarak tanır, gelecek va'eden gençler olarak görür, değer verirdi. Sosyal faaliyetlerimizde bizlere destek verir, arkamızda dururdu. O, bir ilim adamından ziyade bir gönül adamıydı. Öyle ve ikindi namazlarını Hisar Camii'nde kılardı. Tanımayanlar, onun ünlü bir nöroloji doktoru olduğunu asla bilemezdi. Zaten camide de olabildiğince gözden ırak olmaya çalışırdı.

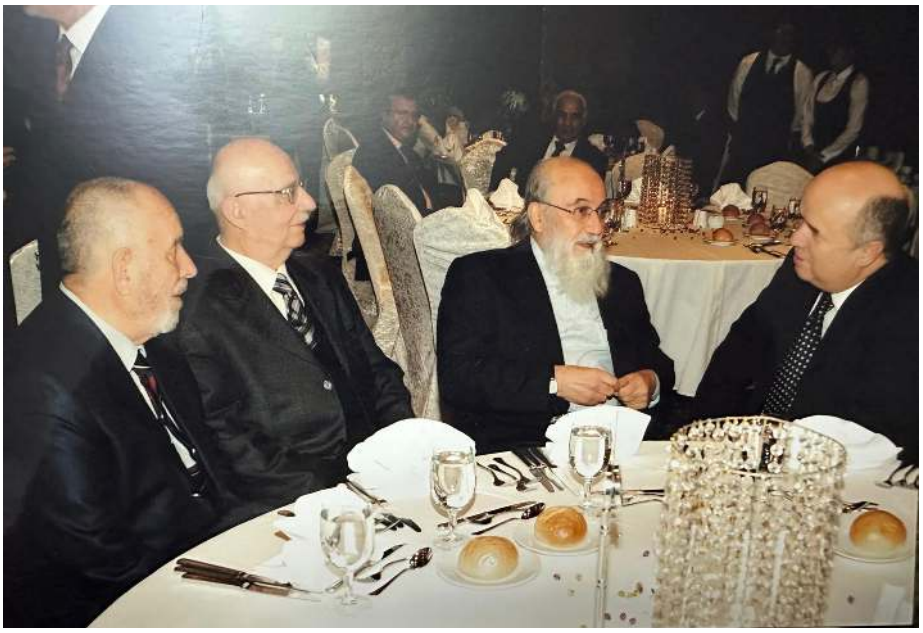

Bir düğünde Süleyman Karagül'le birlikte

Han içindeki kitapçı dükkânını sabah saat 8 civarında açardım. Hocam da 9'dan sonra muayenehanesine gelirdi. Bir sabah, sevgili Necmeddin Gül erken vakitte dükkâna geldi. Görür görmez sağlık durumunun çok kötü olduğunu anladım. Necmeddin'i hocama çıkardım; hocam onu biraz teskin etti. Ege Tıp Fakültesindeki psikiyatri uzmanı arkadaşına gitmesini söyledi. Necmeddin o kadar sakin davranıyordu ki hem şaşkın hem de onun adına sevinmiştim. Fakat dışarı çıkar çıkmaz kıyameti kopardı; meğer sakinliği, o hasta halinde bile, hocaya duyduğu saygısındanmış. Çok şükür, Necmeddin tedaviyi kabul etti; şimdi durumu çok iyi.

1997'de İzmir'den ayrılıp Ankara'da Eti Maden'de çalışmaya başladım. İzin zamanlarında İzmir'e gittiğimde hocamı da ziyaret ederdim. Bir gün telefonum çaldı. Açtım, arayan hocamdı. Benden hayırlı bir aile işi konusunda bilgi toplamamı istiyordu. Yeğeni Abdullah Gül Cumhurbaşkanıydı; o değil de neden beni tercih etti hoca, diye bir an düşündüm. İstediği bilgiyi kısa sürede toplayıp kendisine ulaştırdım. Hocanın bizleri tercih etmesi hoşuma gitmiş, bana onur vermişti.

En son gördüğümde muayenehaneyi kapatmıştı, Akevler'deki evinde ziyaret etmiştim. Biraz hastaydı; o haliyle bile bizlere iltifat etmekten geri kalmamıştı. Hocam, bir bilim adamı, bir doktor olmasının yanı sıra, bizlerin İzmir'de kapısını rahatça çalabildiği; bakışından, kelamından sükûnet bulduğu bir büyüğümüzdü. İzmir'in manevi iklimini oluşturan öncülerdendi. Kutlu yolun mütevazı bir yolcusu olarak bu fani dünyadan ayrılarak beka alemine doğru yola çıktı. Arkasında doldurulamaz bir boşluk bıraktı. Rabbimden rahmet diliyorum; mekânı cennet olsun.

Kitabevini, Düşünce Kitap Kırtasiye dükkânı şeklinde Hisarönü'ne taşıdıktan sonra gelip geçerken uğrar, 1-2 dakika, çok kısa süre selam verir, hâl hatır sorardı. Ziyaretine gittiğimizde iç politika konuşmazdık. Türkiye'de ve dünyada Müslümanların durumlarını sorar, bizlerin ne düşündüğünü merak ederdi.

Ahmed Tahir Satoğlu

Kazım ERTEN

O'nu, 1982 sonbaharında tanıdım. Eylül sonu, bir pazar günü öğle vakti, Akevler'de, Süleyman Karagülle'nin İslam ekonomisi, ortaklık sistemi, ictihad metodolojisi, Usul-i Fıkıh, etimoloji merkezli Kur'an yorumu teatisi bitince, Üçüncü Blok'un altındaki kooperatif ofisinden çıktım ve Akevler Sitesi'nin önünde yürümeye başladım. Arkamdan naif sesli biri, "Hira!" diye iki defa üst üste seslenince dönüp baktım. Daha önce karşılaşmadığım, tanışmadığım beyaz uzun saçlı, uzun sakallı biri ile yüz yüze geldim. Tebessüm ederek selamlaştık. Bana, "Arkadan bakınca Hira Karagülle'ye benzettim. Amerika'dan döndü zannettim. Kusura bakmayın!" dedi. Elini uzattı, "Ahmed Satoğlu" diyerek kendisini takdim etti. Tokalaştık. "Kazım Erten, Artvinliyim. İzmir'e okumaya geldim. Hafta sonları Süleyman Karagülle'nin derslerine katılıyorum." dedim. Bana, "Gürcüleri Süleyman Bey'den de önce tanırım. Doktor olarak ilk görev yerim Ordu Fatsa'ydı! Halen görüştüğüm çok sayıda dostum var." dedi. İlk tanışmamızda, bizi de dostları arasına dâhil etmiş oldu.

Sonrasında sohbetimiz, muhabbetimiz ilerledi. Aramızda neredeyse kırk yaş olmasına rağmen, hayatımızın merkezine oturdu. Araya hiyerarşi, mesafe, konum farkı koymayan, muhabbet temelli münasebetin insanlık numunesi, bedevi değil, medeni Müslüman Mü'min olarak, çağımızda benzerine ender rastlanır bir şahsiyetti.

Başka bir hafta sonu, yine Akevler'in önünde yürüyerek muhabbet ederken, bana döndü ve "Kazımcığım, biliyorsun Fethullah Gülen diye bilinen bir hoca var. Onun bir de cemaati var. İzmir'de yenisin. Sana fazla tavsiyede bulunmama gerek yok! Yalnız şunu bilmeni isterim: O yapı bir cemaat değil! İlişkisi, bağı dışarıda olan bir organizasyon!" diye dikkatimi çekti. Daha 1982'de, ne dersek diyelim; tavsiye, uyarı veya tembih fark etmez, 40 sene önce yaptığı tarihi uyarısını hayatım boyunca önemsedim ve hatırımda tuttum.

1982'den 2025'e geçen zamanda, emanetini teslim edene dek, son ana kadar iletişimde olduk. Kendi özel yaşamında kimilerine göre aşırı muhafazakâr biri olarak nitelenebilir. Ancak herkese yakın ilgi alaka gösteren, sorunlarını çözmede destek olan bir şahsiyetti. İzmir'de bizim camiada tanıdığım herkesin mahrem konularını, sorunlarını onunla konuştuğunu, istişare ettiğini biliyorum. İzmir'de olduğumuz Ramazan ve Kurban bayramlarında Ahmed ağabeyimizin evi hepimiz için bay-

1992, 30 küsür yıl sonra Fatsa ziyaretinde eski dostlar ile yayla keyfi

ramyeri niteliğindeydi! Merhum Erbakan Hocamızın Bağımsızlar Hareketi'nden beri Milli Görüş'ün merkezindeydi. 1967'de İzmir'de kurulan Akevler Kooperatifi'nin kurucu başkanıydı. Merhum Süleyman Karagülle'nin ona ne kadar değer verdiğinin, saygı gösterdiğinin şahidiyim. Ahmed abi, konuşmalarımızda, "Süleyman Bey bana ve birkaç arkadaşa, her akşam beraber Kur'an okumamız gerektiğini söyledi. Biz tembel çıktık." demişti. Bir gün evinde, namaz vakti gelmiş, cemaatle namaz kılmak İçin hazırlanmıştık. Benim namaz kıldırırken başımın açık olduğunu görünce, "O makam Resulullah'ın!" deyip başıma kendisi takke koymuştu. Osmanlı'nın son dönemi dâhil, 20. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki şahsiyetlerin özel mikro tarihine vakıf birisiydi. Hiçbir yerde okuyup öğrenemeyeceğimiz özel konuşmaları, sohbetleri bizimle paylaşırdı. Ahmed Satoğlu sadece benim değil; eşimin, kızımın, tüm yakınlarımın çok sevdiği bir baba, bir dede konumundaydı.

Bir önemli husus daha: Ahmed Tahir Satoğlu, bilincinin açık olduğu son ana kadar Cuma namazlarını İlahiyat Fakültesi Camii'nde kıldı. Muayenehanesini kapatana kadar öğle ve ikindi vakitlerini Hisar Camii'nde kılmaya özen gösterirdi. Akşam, yatsı ve sabah namazlarını ise Akevler Aksaray Mescidi'nde kılardı. Teravihleri kıldığı yer ise Akevler birinci blokun çatısında hatimle kıldırılan mescitti. Bundan on beş sene önce, bölgede büyük bir caminin inşa edilmesine öncülük etti. Akevler Camii (Akevler Makbule-Durmuş Akkuş Camii), vefatından önce ibadete açıldı. Ancak kendisine bu camide ibadet nasip olmadı! Böylelikle, İzmir'de, Akevler Camii'nde büyük ictimanın gerçekleşmesine vesile oldu.

Ahmed Tahir Satoğlu, siyasi görüş farklılıklarının, cemaatlerin, tarikatların üstünde, başka bir yerde duran birisiydi. "Bizim çocuklar bir gün, denizaltılarını, savaş uçaklarını etkisiz hale getirebilecek teknolojiyi kullanabilme seviyesine geldiklerinde, tam bağımsızlığı konuşabiliriz." derdi! Onu tanıyıp aleyhinde bulunan hiç kimse ile karşılaşmadım. Satoğlu ailesi ile kırk sene boyunca sadece mücavirlikten, komşuluktan kaynaklı bir yakınlığımız olmadı! Bunun çok ötesinde mukarrebûn ilişkimiz vardı. Abisi rahmetli Nazif ağabey ile de öyleydik. Çocukları, torunları ile de!

20. yüzyılda, Ehl-i Beyt ilişkisi olarak nitelenebilecek bir yakınlık, akrabalık! Rahmetli Süleyman Karagülle, yıllar önce gözleri yaşararak, "Öldükten sonra cennete gidersek, orada da Ahmed Bey ve Nazif Bey ile komşu olmak isterim." demişti!

AK Parti'de kurucular arasında siyasi görüş ayrılıkları ve partiden ayrılmaların başladığı dönemde, "Ahmed ağabey, yine ittihad edemedik! Birlik beraberlik bir şekilde bozuldu. Yine başaramadık!" demiştim. Bunun üzerine, "Sabırlı olmak gerekir! Allah hepimizi cemian bir araya getirecektir." demişti!

Yüz seneye varan ömrünü, bu çağda bir sahabi gibi yaşadığına şahitlik ettiğim, âlim, faziletli şahsiyet, ağabeyimiz, kıymetlimiz Ahmed Tahir Satoğlu'na Allah'tan rahmet niyaz ediyorum.

İzmir İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültesi, Kestanepazarı, bizim mahalle Akevler... Altmış sene önce İzmir'de inşa edilmeye başlanan tüm unsur ve donatıları ile, şemsiyesini büyüterek yoluna devam ediyor. Vefat etmiş olan tüm mukarrabûn, evvelûn ve sâbıkûn olanları, hürmetle ve minnetle yâd ediyorum.

Hatıralarımda Ahmet Tahir Satoğlu Hocam

Baki CAN
Dr., Ege Üniversitesi E. Öğretim Üyesi

Ahmet Hocamla Ege Üniversitesinde yüksek lisans yaparken 1984'te tanıştım. Ben tanıştığımda üniversiteden ayrılmıştı. Özel muayenehanesi vardı. İzmir Konak'ta Vatan İşhanı'ndaydı. Ortalama haftada iki defa uğrardım yanına. Her bir sohbetimiz bir saatten fazla sürerdi. 1996'da hocamızın evinin bulunduğu semte taşındım. O tarihten itibaren muayenehanesindeki sohbetlerimizin ardından mahalleye de aynı otobüsle birlikte giderdik. Pazar günleri öğle namazımızı mescitte kıldıktan sonra ayakta öyle sohbetlere dalardık ki, ikindi ezanına yarım saat civarı kalıverirdi.

Son yıllarda muayenehaneyi kapatmıştı. Hatta birkaç yıl önce vakit namazlarına gidemez olmuştu. Üç genç arkadaş, kendisini tekerlekli sandalye ile Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camii'ne cuma namazına götürür getirirlerdi. Son yıllarda, rahatsız etmemek için karşıdan bile olsa sırf yüzünü görmek için o camiye gitmeye çalışıyordum. Şunu net olarak söyleyebilirim ki, yüzünü uzaktan görüp uzaktan selam verdiğim zamanlarda bile vücudumda ve ruhumda öyle bir rahatlama hissederdim ki tarifi mümkün değil. O halimi gören eşim, "Ahmet Hoca'yla görüşmüşsün, belli oluyor halinden," derdi.

Hocamızla çok sohbet etme fırsatı buldum. Bu fırsatları da Allah'ın bana bahşettiği büyük lütuflardan biri olarak görüyorum. Hayatımın

rotasını çizmemde ve istikamet belirleme çabamda çok büyük etkileri oldu. Muayenesinde hastası ve ziyaretçisi yoksa çoğunlukla hadis okurdu. Hastaları çok yoğun olmazdı. Aynı anda bekleme salonunda birden fazla hastanın sıra beklediği nadirdir. Hiç hastasının veya ziyaretçisinin olmadığı zamanlar da olurdu. Saat beşten sonraya randevu yazdırmazdı; akşam 5 ve 6 saatleri arasını telefonla kendisini arayan hastalarına ve ziyaretçilerine ayırırdı. Bu zamanı kitap okuyarak değerlendirirdi. Genellikle de Kütüb-i Sitte'den hadis okurdu. Bir de siyasal tarihe meraklıydı, özellikle de Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yılları. Öğle ve ikindi namazlarını Kemeraltı Camii'nde cemaatle kılmaya gayret ederdi. Camiye gider gelirken de yolunun üzerindeki Anadolu Dağıtım Kitabevi'ne uğrar, yeni bir kitap geldi mi araştırır, alır ve okurdu. Kafasına takılan konularda bilginin kaynağına gitmek isterdi. Türkiye'de yazılıp söylenmesi pek uygun görünmeyen bir bilginin, İngiltere'de yayımlanan bir kitapta bir cümle halinde bulunduğunu öğrenince o kitabı getirtmişti. Ben de benzer bir konuda bir bilginin, Almanya'da yayımlanan bir dergide bulunduğunu öğrenip getirtip kendisine gösterdiğimde çok mutlu olmuştu. Kendi aramızda paylaştığımız "siyasal mahrem" denilecek konuları başkalarının yanında açmamamı isterdi.

ABD Houston'da yaşadığı bir hatırasını anlatmıştı bir gün. Şöyle ki: Görev yaptığı hastaneye bir gün bir sigortacı gelmiş, hocayı sigortalamak için her türlü pazarlama tekniklerini uyguluyormuş, hoca da bir türlü sigortalanmak istemiyormuş. Sonunda akşam okuduğu bir hadis gelmiş aklına: "Sadaka, gelecek belaları def eder." mealindeki. Sigortacıya; "Kaza, hastalık vb. önleyecek bir sistemin varsa onu söyle," demiş.

Tam bir nezaket timsaliydi. Daha önce kendisini hiç görmemiş, hatta kim olduğu ile ilgili en ufak bir bilgisi olmayan insanların "Ne kadar kibar bir beyefendi," dediklerini duydum. Muayenehanesine belediye otobüsüyle gidip geliyordu. Pazar günleri hariç, sabah 10'da Akevler otobüs durağında olurdu. Akşam da Konak'tan 18:00 otobüsü ile evine dönerdi.

Hocamızla çok sohbet etme fırsatı buldum. Bu fırsatları da Allah'ın bana bahşettiği büyük lütuflardan biri olarak görüyorum. Hayatımın rotasını çizmemde ve istikamet belirleme çabamda çok büyük etkileri oldu. Muayenesinde hastası ve ziyaretçisi yoksa çoğunlukla hadis okurdu.

Ensesini örten kır saçları ve sakalının beyazlarının nispeten fazla olması yaşını belli ediyordu. Oturacak yer kalmadığında kendisine yer verilmesini, ne kadar ısrar edilirse edilsin asla kabul etmezdi. Hatta kendisi oturduğu zamanlarda kalabalığın içinde sıkışmış bir bayan görse, yaşça kendinden daha küçük bile olsa hemen yer verirdi.

Bir gün hasta ziyaretine gidiyorduk, arabayı ben kullanıyordum. İnönü Caddesi'nde çalışmalar olduğu için trafiği yan yönlere yönlendiriyorlardı. Biz de mecburen yan yola girdik. Ne tarafa doğru gideceğimi de kestiremiyordum. Kaldırımda yürüyen bir beyefendiye seslendim: "Afedersiniz, bu yol İnönü Caddesi'ne çıkar mı?" dedim. Bana yol tarif etti, teşekkür ettim. Pencereyi kapatıp hareket eder etmez, hocam: "Önce 'Size bir şey sorabilir miyim?' diyeceksin. 'Sor,' derse öyle soracaksın," demişti.

Bir gün muayenehanesine uğramıştım, odasında misafirleri vardı. Öyle zamanlarda salonda beklerdim. Salona çıktı, beni hemen EEG odasına aldı. "İstirahat edin, şimdi ben sizi içeriye alacağım," dedi. Bu normal bir durum değildi. "Hocamın bildiği bir şey vardır," dedim ve bekledim. Biraz sonra hafif bir tebessümle geldi ve beni kendi odasına buyur etti. Hemen ardından da neden böyle yaptığını izah etti. Gelen, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden bir nöroloji hocasıymış, annesinin nörolojik bir rahatsızlığı varmış. Annesini Ahmet Hoca'ya getirmiş. Gelen hocanın nörolog olmasından dolayı benim kendisini görmemi istememişti. Bunun sebebinin bir nöroloğun başka bir nöroloğa annesini tedavi amaçlı götürdüğünde misafirin bilimsel yeterliliği hakkında olumsuz düşünmemden endişelendiği olduğunu anladım.

Hoca, iyi bir nörolog ve psikiyatristti. Daha önce çalıştığı Kanada Toronto ve Amerika Houston'da kalması için çok ısrar etmişler. Kabul etmemiş. Bir gün ben ziyaretine gittiğimde Kuveyt'te doktorluk yapması için yapılan ısrara şahit oldum. Maddi olarak çok büyük imkânlar sunuyorlardı önüne. O, vatanında kalıp kendi milletine hizmet etmek istiyordu.

Hoca, iyi bir nörolog ve psikiyatristti. Daha önce çalıştığı Kanada Toronto ve Amerika Houston'da kalması için çok ısrar etmişler. Kabul etmemiş. Bir gün ben ziyaretine gittiğimde Kuveyt'te doktorluk yapması için yapılan ısrara şahit oldum. Maddi olarak çok büyük imkânlar sunuyorlardı önüne. O, vatanında kalıp kendi milletine hizmet etmek istiyordu

Hocamızın bilimsel şöhreti ile bizzat yaşadığım şöyle bir hatıramız var: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden Fevzi Samuk hocayla bir muhabbetimiz vardı. Bir gün kendisi ile telefonda konuşurken evlendiğimi söyledim. Tebriklerini bildirdikten sonra eşimin bir rahatsızlığından bahsettim. "İstanbul'a gelin, bir de biz bakalım," dedi. Atladık gittik. "Bu çok spesifik bir vaka. Türkiye'de bu konuda araştırmalar yapan bir hoca var. Hayvanlar üzerinden araştırmalara başlamış," diye duydum. "Bu vakayı çözerse o hoca çözer," dedi. Bir kâğıdı, kalemi eline aldı. "Ahmet Tahir Satoğlu," deyince biz şok olduk. Donduk kaldık. "Ne oldu?" dedi Fevzi Hoca. "O bizim dünür başımız," deyince espriler üst üste geldi.

Hocamız stresten uzak durmaya çok önem verirdi. İş yerine gidip gelirken ayakta kalma ihtimali bile olsa kendi arabası ile değil, belediye otobüsünü tercih ederdi. Bu konuda: "Benim yerime otobüs şoförü strese giriveriyor. Trafikte strese girmektense ayakta yolculuk daha iyi," derdi. Bu konuda şu fıkrayı sık sık anlatırdı:

"Temel, Tursun'a borç para verir, Tursun borcunu bir türlü ödemez. Konu kadıya intikal eder. Kadı Tursun'a sorar: 'Borcunu neden ödemiyorsun?' Tursun da 'Ben bu adamı tanımıyorum ki,' der. Kadı, Temel'e döner; bu durumda ne diyeceğini sorar. Temel de 'O beni tanımıyorsa, ben onu hiç tanımıyorum,' der." Yani strese girmektense alacağını kaybetmek daha kârlı derdi.

Muayenehanede kendisinden başka hem sekreterlik hem de EEG çeken bir kız çalışırdı. Onun odası ayrıydı. Hocanın torunu yaşındaydı. Muayenehanede üçüncü bir kişi olmadığı zamanlar hep dış kapıyı açık tutardı. Yani mahremiyete çok dikkat ederdi. Ben soğuk kış günlerine rağmen dış kapıyı açık bıraktığını çok gördüm.

Yapısı müsait olanları kariyer yapmaya çok teşvik ederdi. Yol yordam gösterirdi. Bir yerlere geldiklerini duymaktan büyük haz duyardı.

Muayenehanede kendisinden başka, hem sekreterlik hem de EEG çeken bir kız çalışırdı. Onun da odası hep ayrıydı. Hocanın torunu yaşındaydı. Muayenehanede üçüncü bir kişi olmadığı zamanlar hep dış kapıyı açık tutardı. Yani mahremiyete çok dikkat ederdi. Ben, soğuk kış günlerine rağmen dış kapıyı açık bıraktığını çok gördüm. Yapısı müsait olanları kariyer yapmaya çok teşvik ederdi. Yol yordam gösterirdi. Bir yerlere geldiklerini duymaktan büyük haz duyardı.

Araştırma görevliliği sınavına girdiğimde kazanma şansım çok zayıftı, ben de beklemiyordum. Sadece bir kişilik kadro olmasına rağmen ondan fazla sınava giren aday vardı. Kazandığımı öğrendiğimde doğru hocamızın yanına gittim: "Ben ne yapacağım şimdi?" dedim. Sınavı kazanmıştım ama 1980 darbesinin izleri ve siyasal görüş, yaşam tarzı vb. Unsurlar, kurumlar içinde önemli rol oynuyordu. Yaşam tarzı bana benzeyen ne hoca ne memur ne müstahdem vardı. Ne yapacağımı şaşırmış durumdaydım. Beynim uyuşmuş gibiydi. Beni çok iyi anlıyordu çünkü üniversitenin yapısını ve işleyişini biliyordu. Bakışlarından beni yaşıyor gibiydi. Bir çay söyledi. -Kendisi gündüzleri ne yer ne de bir şey içerdi- Misafirlere ikram konusunda da ısrarcı olurdu.

"Tedirginliğini, endişeni anlıyorum," dedi. Şöyle sıraladı:

1. İşini iyi yapacaksın.
2. Üstlerine saygılı davranacaksın.
3. Çalışma arkadaşlarınla iyi geçinip iş disiplinine uyacaksın.
4. Kimliğini, fikrî yapını gizlemeyeceksin. Yarım saat içinde her şeyi çıkarıp önüne koyarlar.
5. Kimliğini bir tabelaya yazıp boynuna asarak dolaşmayacaksın.

Allah razı olsun kendisinden. Ben bunlara bir de "mümkün olduğu kadar abdestsiz gezmeme" prensibini ekleyerek iş hayatımın son gününe kadar uygulamaya çalıştım. Çok faydasını gördüm.

Allah razı olsun kendisinden. Ben bunlara bir de "mümkün olduğu kadar abdestsiz gezmeme" prensibini ekleyerek iş hayatımın son gününe kadar uygulamaya çalıştım. Çok faydasını gördüm.

Prof. Dr. Bünyamin Aydemir ile Filistin Konulu Oyunlar Üzerine

İNSİCAM

S: Kıymetli Hocam, Filistin'e Yahudi ve siyonist göçüyle başlayan acı, zulüm, hüzün ve kederlere yazarak karşı çıkmışsınız. Caniler ve Ötekiler ile Filistin Battaniyesi adlı oyunlarınız, bir kitap olarak Çizgi Yayınları Şubat arasında 2024'te çıkmış. Şimdiye kadar inceleme, araştırma, deneme, şiir, hikâye, roman birçok edebi türde siyonist zulmünü anlatan eser gördüm. İlk kez bir tiyatro eseriyle karşılaştım. Nedir sizi meseleyi tiyatro üzerinden anlatmaya sevk eden şey?

Temelde Gazzelilere olan derin mahcubiyetimi ve insanlık borcumu bir nebze de olsa hafifletmeye çalışmak için yazdım bu oyunları. Herkes kendi alanıyla ilgili Gazze ve Filistin meselesi üzerine varlık göstermeli. Benim alanım oyun yazarlığı olduğu için, yangına su taşıyan karınca misali bir şeyler yapmaya çalıştım.

İkinci sebep, bu kitabın, bu oyunların olup biteni durdurmaya doğrudan bir katkısı olmayacağını bilsem de vicdanen insan kalabildiğimi kendime göstermek adına yazmış olabilirim... Doğanın kanunu: Sesiz kaldıkça onlar gibi olur, onlara dönüşürüz. Onlar gibi olmamak, en azından safımı belli etmek için...

Prof. Dr. Bünyamin Aydemir Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanıdır. Aydemir ayrıca Uluslararası Sanat Platformu (USAP) Derneğinin başkanlığını yürütmektedir.

Üçüncü sebebe gelirsek; masum ve mazlum Filistin halkının, yani aziz Gazzelilerin destansı direnişlerindeki onurlarından, haysiyetlerinden nasiplenmek için kalem oynattım diyebilirim. Malum, onların her biri; haysiyetin, şerefin, onurun, insan olmanın ve insan kalmanın destansı mücadelesini veren, sadece bugün değil, yarın da tüm insanlığa rol model olabilecek saygın kişilikler. Onlardan bir nebze de olsa pay alabilirsek, ne mutlu bize.

Dördüncü sebep, Filistinlilerin sesi olmak; onların hikâyelerini hem gündemde tutmak hem de bu hikâyeleri edebiyatın, sanatın, tiyatronun tarihinde kalıcı hale getirmek. Orta ve uzun vadede böyle bir katkıya imza atacak olmak onur verici.

S: Bir de siyonistlerin kullandığı en etkili silah değil mi sanat? Onların bu en etkili silahlarını Müslümanlar neden kullanmasın ki?!

Kesinlikle. Genelde sanatın, özelde ise tiyatronun çok önemli ve değerli bir etkileme gücü var. En güçlü manipüle etme araçlarından başlıcası. İnsanları, kitleleri yönlendirmede, biçimlendirmede, değiştirmede, dönüştürmede, kanaat oluşturmada, kontrol etmede ve bir şeylere kanalize etmede sanat ve tiyatro her daim kullanılmış; tarih boyunca erklerin amaçları doğrultusunda etkin bir silah olarak araçsallaştırılmıştır. Bu noktada, siyonizmin ve kapitalist hegemonyanın sanatı en etkin şekilde kullanan güç odakları olduğunu çok rahatlıkla söyleyebiliriz. Edebiyattan sinemaya, tiyatrodan plastik sanatlara, sanatın her alanında siyonist ve kapitalist güç odakları on yıllardır hep kendi hikâyelerini bizlere anlatıp durdular. İnandırmak istediklerine inandırdılar bizi; göstermek istediklerini gösterip, söylemek istediklerini söylediler. On yıllardır siyonizm, sanat yoluyla dünya halklarına hep kendini anlattı, hep kendi doğrularını dayattı. Piyasaya sürdükleri filmlerle, romanlarla, şiirlerle, tiyatro oyunlarıyla kendisini hep haklı, masum ve mağdur göstererek kitleleri manipüle etti. Şurası kesin ki, hepimiz siyonizmin hakikatleri ters yüz eden hikâyeleriyle büyüdük; hala o hikâyelere maruz kalıyoruz. Oysa hakikat başka. Artık kendi hikâyelerimizi, kendi sözümüzü sanatsal yollarla kitlelere duyurmak zorundayız. Bu, bir hakikati anlatma davasıdır. Karşımızda insanlık tarihinin en vahşi, en barbar, en faşist yaratıkları. Hakikat budur.

S: Kitap yayınlanalı bir yılı aşmış. Kamuoyu, yayıncılar, okurlar Filistin konulu bu tiyatro eseri hakkında ne dediler. Size ulaşan bilgi, tenkit, takdir vesaire var mı?

Bu noktada bir eleştiri yapmak durumundayım. Maalesef, genel anlamda Müslüman kitleler korkunç bir hissizlik girdabında. Sadece ülkemizde değil, tüm dünya Müslümanları böyle. Kardeşinin derdiyle dertlenmeyen, onun acısına, feryadına ortak olmayan, kendi konfor alanı dışına çıkıp bu meseleyle ilgili bir varlık gösterisinde bulunmayan hissiz, sorumsuz insanlara dönüştük. Böyle olunca da Müslümanların en derin yarası olan bu konuyla ilgili bir kitabın ya da bir tiyatro oyununun arzulanan boyutta ilgiyle karşılanması hayal ötesi. Maalesef, sahip çıkılmıyor bu türden çalışmalara, üretimlere. Yara derin. Bu konuyla ilgili daha fazla konuşmak istemiyorum.

S: Müslüman camia sinemaya, tiyatroya mesafeli. Daha doğrusu genel olarak sanata mesafeli. Böyle bir eseri kaleme alırken sessizlikle, sükûtla, ilgisizlikle karşılanma ihtimali sizi yazma konusunda tereddüde düşürmedi mi?

Hayır, düşürmedi tabii ki. Sonuç önemli değil; önemli olan, yolda olmaktır. Bize düşen, yolda olmak. Yangına su taşıyan karınca misali. Bununla birlikte, gerçekler de acıtmıyor değil!

S: Her iki oyunun da sahnelenmesi konusunda bir girişim oldu mu? Nedir durum? Sahnelenmediyse sahnelenmesi planlanıyor mu?

Kuşkusuz, bir tiyatro oyununun nihai amacı sahnede var olmasıdır. Birkaç özel tiyatro ve şehir

Caniler ve Ötekiler adlı büyük oyun iki perdeden oluşuyor. İlk perdede, bir sığınakta yaşam mücadelesi veren insanların savaş ortamındaki trajik durumları ve hikâyeleri tiyatral bir dille yansıtılıyor. Burası aynı zamanda direniş hareketinin yürütüldüğü merkezlerden biri de.

tiyatrosu, oyunları sahnelemek istediklerini belirttiler; sağ olsunlar. Fakat asıl olan, daha profesyonel ekiplerin, daha profesyonel imkânlarla bu türden oyunları sahnelemeleri. Bu noktada özellikle Devlet Tiyatrosu'nun bu tür metinlerden uzak durduğunu üzülerek gözlemliyorum. Bugün Devlet Tiyatrosu sahnelerinde, genelinde Batı ve Amerikan sekülerizminin içi boş, herhangi bir insanlık yarasına temas etmeyen; sahne şovunun ve seküler haz unsurlarının ön planda tutulduğu oyunlar oynanıyor. Bir ülke ancak işgal altında olsa bu denli kendi hikâyelerine uzak kültür ve sanat politikalarına muhatap olabilir. Çok üzülüyorum. Bu türden hikâyelerin sahnede var olması lazım. Duyarlılıklarımızı artık bu hikâyelere odaklamamız gerek. İnsanımızın bu hikâyelere ihtiyacı var.

S: Öğrenmek için soruyorum, sizin dışınızda Türkiye'de Filistin'de yaşananları tiyatro üzerinden anlatan birileri var mı? Türkiye dışında bu bağlamda yazılan eserler varsa, bunlardan bahsedebilir misiniz?

Çok sağlam bir literatür taraması yapmış değilim; fakat özellikle Türkçe ve İngilizce oyun literatürüne hâkim olduğumu söyleyebilirim. Maalesef, elle tutulur bir şey yok. En azından sanatın diğer alanlarında olduğu kadar yok. Misal çok nitelikli filmler, hikâyeler, romanlar ve şiirler var ama tiyatro oyunu olarak... maalesef yok!

S: Caniler ve Ötekiler ile Filistin Battaniyesi tiyatral anlamda nasıl oyunlar? Seyirci nasıl bir düzlemde izleyecek olup bitenleri? Nasıl bir izlek içinde ilerliyor olaylar?

Her iki oyun da siyonizmin, evanjelizmin ve kapitalist güç odaklarının Ortadoğu'daki barbarlıklarını, soykırımını, vahşetini anlatıyor. Aynı zamanda Filistin halkının derin trajedisine de ayna tutuyorlar. Biri uzun, diğeri kısa oyun. *Caniler ve Ötekiler* adlı büyük oyun iki perdeden oluşuyor. İlk perdede, bir sığınakta yaşam mücadelesi veren insanların savaş ortamındaki trajik durumları ve hikâyeleri tiyatral bir dille yansıtılıyor. Burası aynı zamanda direniş hareketinin yürütüldüğü merkezlerden biri de. Bu açıdan direnişe dair mücadele çabalarına da tanıklık ediyoruz. İkinci perde ise ilk perdedeki olayların artık tam bir kriz haline dönüştüğü, tansiyonun ve aksiyonun olabildiğince arttığı, trajik ve dramatik etkinin en yükseğe çıktığı bir bölümden ibaret. Etkili insan hikâyelerinin yanı sıra, belgesel tadı da taşıyan bir yönü var. *Filistin Battaniyesi* adlı oyun ise daha metaforik. Filistinli yaşlı bir çift dondurucu soğuğa dayana-

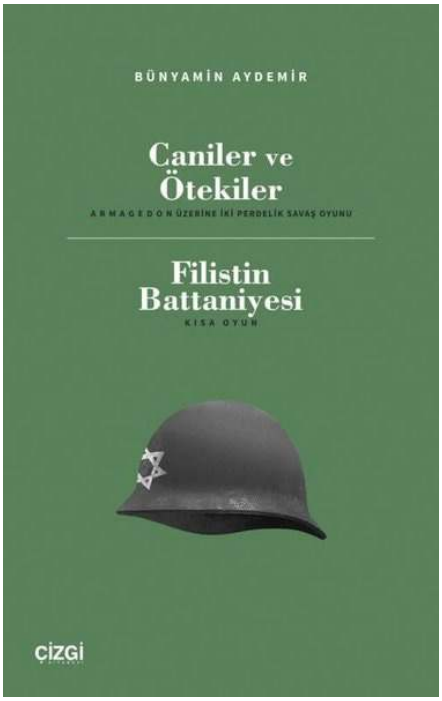

bilmek için bir barakada, bir battaniyenin altında ısınarak yaşamaya çalışmaktadırlar. Barakaya bir Yahudi gelir, donmak üzeredir. Battaniyeyi onunla da paylaşırlar. Gece, üçü birlikte battaniyenin altında oturarak uyurlarken Yahudi olan zaman ilerledikçe, usul usul, çaktırmadan battaniyen tamamını kendi üzerine alır. Sabah uyandığımızda diğer uçtaki yaşlı kadın üzeri açıldığı için donmuştur. Oyun, Yahudi'nin kadının ölmüş haline tüm duygusuzluğuyla bakışları altında biter. Kısaca Filistinlilerin topraklarının ellerinden alınış hikâyesini ve serüvenini battaniye metaforu üzerinden anlatmaya çalıştım.

S: Son olarak da şunu sormak istiyorum, oyunları yazarken kişi, olay vb. bir şey var mı esin kaynağı olarak?

En önemli esin kaynağım birebir gerçeklerdir. Özellikle 1948'den sonra Filistinlilerin yaşadıkları, sanatın her alanında kullanılabilecek dolu dolu hikâyeler, malzemeler barındırıyor. Kaldı ki sadece Filistin değil; 2003'teki Irak işgali, daha önce Afganistan... En etkili esin kaynağı, yaralarımız.

S: Sorularımıza verdiğiniz cevaplar için teşekkür ederiz. Eklemek istediğiniz bir şey varsa buyurun hocam.

Teşekkür ederim duyarlılığınıza. Gazze meselesi ile ilgili olarak sadece sözlü dua ile yetinip bir de alıverişte bir iki boykot yaptık mı, bununla tatmin olmayalım, ne olur. Böyle olur mu, bununla yetinilir mi? İnsan duygularımızı harekete geçirip Müslüman şuuruyla bu meseleye yaklaşmak, şahsiyetli ve kimlikli bir duruş sergilemek gerek. Konfor alanımızı terk etmemiz, edilgen bir durumdan etken bir pozisyona geçmemiz gerek. Herkesin kendi alanında, kendi yetenekleri ölçüsünde bir şeyler yapması, bir şeyler üretmesi, bir şeyler ortaya koyması gerek. Sadece sözlü dua ile olsaydı, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) oturduğu yerden kalkmazdı. Oysa Efendimiz (s.a.v.) tarihin en aksiyoner ve en etkin en etkin şahsiyetidir. Örnek önümüzde duruyor.

Herkesin kendi alanında, kendi yetenekleri ölçüsünde bir şeyler yapması, bir şeyler üretmesi, bir şeyler ortaya koyması gerek. Sadece sözlü dua ile olsaydı, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) oturduğu yerden kalkmazdı. Oysa Efendimiz (s.a.v.) tarihin en aksiyoner ve en etkin en etkin şahsiyetidir. Örnek önümüzde duruyor.

Bir Efsanenin Anısına: Bir İslam Öncüsü "Hurşid Ahmed"in Hayatı ve Mirası II (1932-2025)

Halid RAHMAN

Prof. Hurşit Ahmed'i, kıtalar ötesinde etkisini gösteren böylesine seçkin bir entelektüel, vizyoner bir İslami iktisatçı ve ilkeli bir düşünce önderi yapan şey neydi? Üstelik yalnızca entelektüel alanda değil, 1978 yılında Pakistan'da Planlama ve Kalkınma'dan Sorumlu Federal Bakan olarak görev yaptı; Pakistan Planlama Komisyonu Başkan Yardımcısı oldu ve birçok akademik ve araştırma kurumu ile danışma kurullarında önde gelen görevler üstlendi.[1]

Hayatına dair yaptığı detaylı röportajlardan birinde, şekillenmesinde en önemli unsur olarak "aile geleneği ve değerlerini" vurgulamıştır.[2] Bununla birlikte, eğitimine Aligarh Üniversitesi'nde devam etmiş ve ilerleyen yıllarda Aligarh topluluğuyla yakın ilişkilerini sürdüren babası Nazir Ahmad Kureyşi'den sıkça bahsederdi. Bay Kureyşi, Hilafet Hareketi'yle oldukça aktif şekilde ilgilenmiş, dönemin önde gelen âlimleri ve alt kıtadaki Müslümanların özgürlük mücadelesinde önemli rol oynayan siyasi liderlerle yakın ilişkiler kurmuştu. Başlangıçta hem Müslüman Birliği hem de Cemiyet-i Ulema-i Hind üyesiydi. Ancak Pakistan yanlısı olduğu için, Hindistan Ulusal Kongresi'ne yönelen Cemiyet yerine Müslüman Birliği ile devam etti.

Hurşit'in eğitimi, mütevazı bir devlet ilkokulunda başladı; ardından Anglo-Arap Lisesi'ne geçti.[3] Entelektüel ve siyasi gelişiminin erken

** Bu bölüm, yazarın 48 yıla yayılan kişisel etkileşimleri sırasında edinilen bilgilere dayanmaktadır. Ayrıca şu makalelere de başvurmuştur: Nasir Nabi Bhat, "The Economic Thought of Khurshid Ahmad," Turkish Journal of Islamic Economics 3, no. 2 (2016): 1-11, https://tujise.org › 6-issues › 6-volume-3-issue-2; and Hassan, "Meeting with History: A Conversation with Prof. Khurshid Ahmad, An Islamic Economist and Activist." "100 Great Muslim Leaders of the 20th century" Indtitute of Objective Studies, New Delhi, India.*

1 Örneğin, Ürdün Amman'daki Kraliyet İslam Medeniyeti Akademisi Vakıf Konseyi; Nijerya Zaria'daki İslam Merkezi Mütevelli Heyeti; Pakistan'daki Karaçi ve Lahor İslam Araştırmaları Akademisi; Suudi Arabistan'daki Cidde Kral Abdülaziz Üniversitesi; Suudi Arabistan'daki Cidde Kral Abdülaziz Üniversitesi Uluslararası İslam Ekonomisi Araştırma Merkezi Yüksek Danışma Kurulu; İngiltere'deki Birmingham Selly Oak Kolejleri'ndeki İslam ve Hristiyan-Müslüman İlişkileri Çalışmaları Merkezi ve diğerleri.

2 "Yakın aile geleneğim çok İslami, çok akademik, edebi, oldukça kültürel ve sofistikeydi. Büyükbabam ve babam —— onlar 'Ulema' kategorisinden değildi, ancak modern bir eğitim aldılar."

3 Delhi'deki önemli Müslüman eğitim kurumlarından biri olan Ajmeri Kapısı'nda yer almaktadır.

dönemlerini hatırlarken şöyle der: "Babamın siyasi bağlantıları ve ilgileri nedeniyle farklı siyasi liderler evimize gelirdi. Radyo ve gazeteler, daha çocukluk yıllarımdan itibaren bilgi ve eğitim kaynağım olmuştu." Arkadaşlarıyla birlikte kurduğu "Bachoon ki Anjuman" (Çocuklar Derneği) adlı çocuk örgütünü sık sık hatırlardı. "Bu dernekte çok aktiftim ve her yıl başkan değişirdi. Belki de en genç başkan bendim," diye gururla anlatırdı. Mevdudi ile olan ilişkisine dair ise şunları söyler:

"Mevdudi, babamın yaşadığı mahallede otururdu; babamın ilmi ilgileri ve Mevdudi'nin akademik yönü sayesinde çok iyi dost oldular. Hintli Müslümanlara karşı daha hassas hale geldiler; ümmet kavramından asla taviz vermeden, burada ne yapabileceğimize odaklandılar."

Babası ve Mevlana Mevdudi'den miras aldığı bu yaklaşım hayatı boyunca onda iz bıraktı. Bir zorlukla karşılaştığında aklına gelen ilk soru "Ne alabilirim?" değil, "Ne yapabilirim?" olurdu. Bu zihniyet kişiliğine ve düşünme biçimine derinlemesine yerleşmişti. En zorlu sorunlara bile sabır, sebat ve kararlılıkla yaklaşırdı.

Babasının Cemaat-i İslami'ye hiç üye olmamasına rağmen, örgütün güçlü bir destekçisiydi; birçok İslami faaliyete düzenli olarak maddi katkı sağlardı.

İlk entelektüel etkiler konusunda Prof. Hurşit şöyle der: *"Açık konuşmak gerekirse, din ve siyasete dair ilk yaklaşımım babama aitti. Bu hem bilinçli hem de bilinçsizdi."* Bununla birlikte, Allame İkbal ve onun şiirleri en büyük entelektüel etkisi olmaya devam etti. "... Asıl etki İkbal'di ve ona şiirleri aracılığıyla ulaştım; İkbal ailemizde çok tanınan bir isimdi ve tüm eserleri evimizde mevcuttu... Mesajını şiirleri aracılığıyla içselleştirdim. Diğer akademik eserlerini hayatımın ilerleyen dönemlerinde okudum ama İkbal açık ara ilk etkilenimdi." Küçük yaşta İkbal'in şiirlerini okuması hakkında Prof. Ahmed şu itirafta bulunur: "Okuyordum ama her zaman anladığım söylenemezdi."

Bunlara ek olarak, dönemin büyük şair ve âlimlerinden Altaf Hüseyin Hali (1837–1914), Ekber Allahabadi (1846–1921) ve Ebu'l Kelam Azad (1888–1958) gibi isimlerden de ilham aldı. "İkbal'in yanı sıra Hali'nin Musaddas'ı[4] da üzerimde oldukça etkiliydi; bazı bölümlerini ezbere bilirdik. Ekber Ilahabadi ve nihayetinde Ebu'l Kelam Azad da ailemizde çok tanınırdı. Babam sadece onlarla dost değildi, aynı zamanda yazılarına da hayrandı."

Gazete okumak, hayatının bu erken dönemlerinden itibaren günlük rutinin vazgeçilmez bir parçasıydı. O dönemde en çok okuduğu gazeteler *Dawn, Jang* ve

Babası ve Mevlana Mevdudi'den miras aldığı bu yaklaşım hayatı boyunca onda iz bıraktı. Bir zorlukla karşılaştığında aklına gelen ilk soru "Ne alabilirim?" değil, "Ne yapabilirim?" olurdu. Bu zihniyet kişiliğine ve düşünme biçimine derinlemesine yerleşmişti. En zorlu sorunlara bile sabır, sebat ve kararlılıkla yaklaşırdı.

4 Altaf Hussain Hali, Musadas e Hali – Ebb and Flow of Islam [Musadas e Hali- Madd o Jazre Islam] (Ali Garh: Ali Garh Muslim University, 1928), https://www.rekhta.org/ebooks/musaddas-e-hali-madd-o-jazr-e-islam-altaf-hussain-hali-ebooks?lang=ur. "1879'da Tahztb ul-Akhlaq'ta ve kitap formunda yayınlanan Maulana Altaf Husain Hali'nin Musaddas on the Ebb and Flow of Islam (daha çok Musaddas-e Halt olarak bilinir) adlı eseri eşsiz bir metindir. Şanlı bir İslami geçmişi hatırlatan ve Hindistan'daki düşüşünü yas tutan şiir, hem on sekizinci yüzyıldan beri gelişen Urdu shahr ashob geleneğinden yararlanmış hem de o dönemde alışılmadık olan çok Arap bir "lezzet" ve üslup geliştirmiştir." Eve Tignol, "A Note on the Origins of Hali's 'Musaddas-e Madd-o Jazr-e Islām.'" Journal of the Royal Asiatic Society 26, no. 4 (2016): 585–89. http://www.jstor.org/stable/26187302.

İslam'a olan sarsılmaz güveni ve Batı medeniyetine karşı eleştirel yaklaşımı konusunda ilham kaynağının Mevdudi ve İslam'a sonradan geçen gazeteci Muhammed Esed olduğunu belirtir: "Benim iki temel kaynağım var: Mevdudi ve Esed."

Anjam'dı.[5] Ayrıca haftalık *Deccan Times*[6] da favorileri arasındaydı. *Statesman*[7] ve *Times of India*[8]*'yı* da zaman zaman okurdu. İyi makaleleri, liderlerin fotoğraflarını ve olayları içeren gazete kupürlerini biriktirme alışkanlığı geliştirdi. Bu alışkanlık, akademik hayatı boyunca sürdü ve zamanla uluslararası saygın dergileri ve yayınları da kapsayacak şekilde genişledi.[9] Bu kaynaklara yazılarında ve konuşmalarında sıkça atıfta bulunarak ilmi titizliğini ve güvenilirliğini korudu.

Bu erken dönemde, ailesinden herhangi bir engelleme olmadan Pandit Jawaharlal Nehru'nun (1889–1964) eserleriyle de tanıştı. Karşısına çıkan ilk Nehru kitabı, Hindular ve Müslümanlar arasındaki tarihsel meselelerle ilgiliydi ve bölünmeden hemen önce yayımlanmıştı.[10] Daha sonra bu eserin öncülü olan "Letter From A Father To His Daughter" adlı kitabını araştırıp buldu.[11] "Onun fikirlerinden, sosyalizminden, değişim arzusundan, zulme karşı verdiği mücadeleden, özgürlük düşüncesinden etkilendim ve ona büyük saygı duymaya başladım," diye hatırlar. İslam'a olan sarsılmaz güveni ve Batı medeniyetine karşı eleştirel yaklaşımı konusunda ilham kaynağının Mevdudi ve İslam'a sonradan geçen gazeteci Muhammed Esed olduğunu belirtir: *"Benim iki temel kaynağım var: Mevdudi ve Esed."*[12]

Bu âlimlerden ve İslam'a hizmet tutkusu ile ilham alan Hurşit Ahmed, 1950'lerin başında "Student Voice" (Öğrenci Sesi) adlı dergiyi yayımlamaya başladı ve böylece editörlük kariyerinde ilk büyük adımı attı. Daha sonra "Policy Perspectives" ve "Tercümanu'l-Kur'an" gibi birçok dergi ve araştırma yayınına editörlük yaptı; Tercümanu'l-Kur'an'ı ölümüne kadar yönetmeye devam etti. Hayatı boyunca farklı alanlardaki gelişmeleri takip etme ve çok sayıda kitap ve dergi okuma alışkanlığı, editörlük ve araştırma

5 Günlük gazete Anjam artık yayın hayatına son vermiş olsa da Dawn ve Jang hala Pakistan'ın en büyük iki medya kuruluşudur.

6 Deccan Times, 1938'de Naganachiketh Chinnamuttevi tarafından Madras, Madras Prezidency'de yayınlanan bir İngilizce haftalık gazeteydi. Gazete Aralık 1950'de yayın yapmayı bıraktı.

7 Statesman, 1818'de kurulan ve aynı anda Kalküta, Yeni Delhi, Siliguri ve Bhubaneswar'da yayınlanan bir Hint İngilizcesi günlük gazetesidir. Hindistan'da yaygın olarak okunmaya devam etmektedir.

8 The Times of India, 1838'de kurulan The Times Group'un sahibi olduğu ve yönettiği bir Hint İngilizcesi günlük gazete ve dijital haber medyasıdır. Yayınlanmaya devam etmektedir ve tiraj bakımından Hindistan'ın üçüncü büyük gazetesidir

9 Newsweek, Time, The Economist, Far Eastern Economic Review, Foreign Policy, The Guardian, The Independent gibi uluslararası yayınları düzenli olarak takip ediyor.

10 Nehru, "The Discovery of India" adlı kitabını 1942 ile 1945 yılları arasında Ahmednagar Kalesi'nde tutukluyken yazdı. 1946'da yayımlandı. Nehru, kitapta Hindular ve Müslümanların ortak mirasından bahsediyor ve mezhepçiliğin tehlikelerine karşı uyarıyor, laik ve kapsayıcı bir ulusal kimliği savunuyor.

11 Jawaharlal Nehru, *Letters from a Father to His Daughter* (Allahabad: Allahabad Law Journal Press, 1929).

12 Muhammed Esed (doğum adı Leopold Weiss; 1900 – 1992) bir gazeteci, gezgin, bilgin, siyaset teorisyeniydi, İslam'a geri dönen ve Kuran'ı İngilizceye çeviren bir Avusturya-Macaristan Müslüman bilginiydi. 14 Ağustos 1947'de ilk Pakistan pasaportunu aldı. Pakistan Hükümeti tarafından the Department of Islamic Reconstruction, by the Government of Pakistan'ın başına atandı.

kariyerinde büyük katkı sağladı.

Hurşit Ahmed, gençlik liderliğinden ekonomi profesörlüğüne, Mevdudi'nin eserlerini çevirip yaymaktan Müslüman toplumları örgütlemeye kadar, hayatı boyunca Mevdudi ve Cemaat-i İslami'nin mesajını gerçekleştirmeye ve yaymaya çalıştı. Her yıl 3 ila 6 ay boyunca üniversitelerde ders vermeye, uluslararası sempozyumlara katılmaya, Müslüman kitlelere hitap etmeye ve Avrupa, Afrika, Asya ve Amerika'daki Müslüman toplulukların teşkilatlanmasına yardımcı olmaya devam etti.[13]

Bu yazının yazarı olarak, yıllarca Prof. Hurşit Ahmed'i tanıyan biri olarak söyleyebilirim ki; o, amacı olmayan bir hayatın anlamsız olduğuna inanırdı. Her anın bilinçli, sorumlulukla, disiplinle ve hizmetle yaşanması gerektiğine inanırdı. Bu felsefe, onun gizemli kişiliğinin temelini oluşturuyordu. Entelektüel itibarı ve statüsüne rağmen mütevazı ve cömertti; ailesine, dostlarına ve meslektaşlarına en küçük meselelerde dahi yardımcı olurdu.

Bireysel yaşamda ya da kurumsal ilişkilerde, mali disipline büyük önem verirdi. Kaynakların bilinçli kullanımına inanır, israfı hoş görmezdi. Kişisel ve kamusal ilişkilerinde istişareye özel bir değer verirdi.

Ona göre aile kurumu, her toplumun en temel ve kritik birimiydi. Aile kurumunun korunmasına dair şunu savunurdu: Çocuklar bir ailenin en değerli varlıklarıdır ve ebeveynler hem dünyevi hem de dini eğitimlerini sağlamakla yükümlüdür. Zaman zaman şöyle derdi: "Ebeveynlik, örnek olmayı, açık iletişimi ve karşılıklı saygıyı gerektiren sürekli bir süreçtir." İslam, aileyi kutsal ve ilahi bir kurum olarak görür. Bu kurumun korunması ve geliştirilmesi, modern toplumsal zorluklar karşısında İslami değerlerin muhafazası için zorunludur.[14]

Prof. Hurşit'e göre, Müslüman toplumun temel taşı olan aile kurumunu bir arada tutan unsur annedir. Anne, çocuğun dış dünyayla tanışmadan önceki ilk öğretmenidir. Evi, çocuğun ilk medresesi olarak görür ve buranın hem İslami değerleri hem de öğrenmeye olan tutkuyu aşılayacak yer olduğuna inanırdı. Hayatı boyunca İslam'ın aile ve toplumsal yaşam üzerindeki rolünü vurgulamaya odaklandı. Bu ideallere sadık kalarak, son günlerine kadar evinde haftalık dini ders halkaları düzenlemeye devam etti.

Bu hayat tecrübeleri, kurduğu ilişkiler ve aldığı ilmî etkiler, Prof. Hurşit Ahmed'in hem bir vizyoner hem de İslam ve Müslüman davasının kararlı bir savunucusu olmasında belirleyici rol oynadı — yerel, bölgesel ve küresel ölçekte.

Prof. Hurşit'e göre, Müslüman toplumun temel taşı olan aile kurumunu bir arada tutan unsur annedir. Anne, çocuğun dış dünyayla tanışmadan önceki ilk öğretmenidir. Evi, çocuğun ilk medresesi olarak görür ve buranın hem İslami değerleri hem de öğrenmeye olan tutkuyu aşılayacak yer olduğuna inanırdı. Hayatı boyunca İslam'ın aile ve toplumsal yaşam üzerindeki rolünü vurgulamaya odaklandı. Bu ideallere sadık kalarak, son günlerine kadar evinde haftalık dini ders halkaları düzenlemeye devam etti.

13 Ibrahim M. Abu-Rabi, ed., *Islamic Resurgence: Challenges, Directions & Future Perspectives* (Islamabad: Institute of Policy Studies, 1995), 40.

14 Hurşid Ahmed'in yazarla kişisel olarak kaydedilmiş görüşmesidir.

İsrail Hakkında On Mit

Elif ATABAŞ

"Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş
Bürhan sorardım aslıma, aslım bana bürhan imiş."

Ortaokul günlerinde, Gönül hocamızın sık sık tahtaya yazdığı bu satırları ve Niyazi Misri'nin bu veciz beyitleri hakkında sorular sorduğunu hatırlıyorum. Ardından teneffüslerde mırıldandığımız "Bir gün gelir"... ezgilerini duyunca, gülümseyerek yanımıza gelir ve o günün gelmesi için neler yapacaksınız bakalım, derdi. Yeni bitirdiğim Byung-Chul Hun'ın "Palyatif Toplum" kitabı beni o günlere götürdü. Kitabı okuduktan sonra, dert olmanın, hele de o genç yaşlarımızda, dertlenmenin bize ne kadar çok kapı açtığını daha iyi görebiliyordum artık. Acı ve derdi olmamak kitapta günümüz insanının handikapı olarak şöyle ifadesini bulur:

"Mutluluğu şeyleşmekten, yani metalaşmaktan kurtaran bizzat acıdır. Acı, mutluluğa süreklilik kazandırır; çünkü acı, mutluluğu taşıyan özdür. Acılı mutluluk bir oksimoron değildir. Her yoğunluk, acı vericidir. Tutku ise acı ve mutluluğu bir araya getirir. Derin mutluluğun içinde bir acı anı vardır. Acı ve mutluluk, Nietzsche'nin deyişiyle "ikiz kardeşlerdir, birlikte büyüyen ya da birlikte- güdük kalan". Acı engellendiğinde, mutluluk yavanlaşıp sıradan bir rahatlığa dönüşür. Acıya duyarlı olmayan insan derin mutluluğa kapısını kapatmıştır."

Kitap kesinlikle "acı güzellemesi" yapmıyor. Dinine bağlı bir Katolik olan Byung-Chul Han, aslında bizim inancımızda da başımıza gelen imtihanlardan olgunlaşarak çıkma potansiyelimizi, aksine onu görmezden gelerek üstünü örtmeye çalışan zamane insanının, acıdan kaçarken başına gelecek acı sonu resmetmektedir bizlere. Bu bağlamda, 2022'de yazılan bu eser, Gazze'nin hâlâ nasıl ayakta kalabildiğini daha iyi anlamamızı sağlıyor. Enkazın altında bir tarafta hafızlık yapan gencecik dimağları, bir tarafta resimlerini çizen sanatçıları anlamamızı kolaylaştırıyor. Heba Zagout da o sanatçılardan biriydi. Gazze doğumlu, Gazze doğumlu, El-Aksa Üniversitesi Güzel Sanatlar mezunu olan Heba, haya-

(Viyana Ekonomi Üniversitesi mezunu. İşine ara vermiş tam zamanlı bir anne ve ev hanımı. Okumayı ve yazmayı seven bir blog yazarı. https://balkandays.blogspot.com/)

tın tüm acılarına rağmen, Filistin'in zeytin bahçelerini, verimli topraklarını ve güneş gibi Aksa'yı resmetti. Ta ki 13 Ekim 2023'e kadar... O gün, İsrail'in evine attığı bombayla, iki evladıyla birlikte şehit olurken, ardında resimlerini ve bu acının içinden daha da güçlenerek çıkan ailesini bıraktı. Bize de onların izinden giderek çalışmaya ve öğrenmeye devam etmek düşer. Bu acıyı sağaltmanın en iyi yollarından biri de Kafka'nın dediği gibi yazmak olsa gerek: Kafka, yazmanın "şeytan tarafından çimdiklenip, dövülüp neredeyse un ufak edilmenin" karşılığı olan "tatlı, şahane bir ödül" olduğunu söyler. Katlanılmaz acıların ödülüdür yazmak."

İnsicam'ın bu sayısında sizlerle İlan Pappe'nin "İsrail Hakkında On Mit" kitabını mütalaa edeceğiz. Kitaba geçmeden önce, yazarın şahsiyeti ve entelektüel duruşu, eseri daha da dikkat çekici kılıyor. Zira yazarı aslen İsrailli olup, yeni tarihçiler dedikleri ekoldendir. İsrail'in arşivlerini açmasından sonra arşiv kaynaklarına birinci elden ulaşan bu yazarlar, kendilerine de senelerce yanlış bir tarih anlatıldığını görür ve asıl tarihi bizlerle paylaşırlar. Bu kitapta da Pappe on maddede İsrail'in dünyaya yaydığı yanlış anlatımı, delilleriyle çürütmektedir. Zira yazarın da ifade ettiği gibi; tarihin çarpıtılması sadece felaket ekecektir. Şimdi bu on maddeye (mite) kısa bir göz atalım ve kitabı derinlemesine okumayı sizlere bırakalım:

Filistin Boş Bir Ülkeydi

"Siyonizmin yükselişinden önceki Yahudilerin kesin yüzdesi bilinmiyor. Bununla beraber bu, muhtemelen yüzde 2 ila 5 aralığındaydı. Osmanlı kayıtlarına göre, 1878'de günümüzde İsrail/Filistin olan yerde, toplam 462.465 nüfus ikamet ediyordu. Bu sayının 403.795'i (yüzde 87'si) Müslüman, 43.659'u (yüzde 10'u) Hristiyan ve 15.011'i (yüzde 3'ü) Yahudi'ydi." Ayrıca siyonizm öncesinde, dini nedenlerle isteyenler Yahudilerin Filistin'e daha kalıcı bir biçimde yerleşmesini isteyenler esas olarak Hristiyanlardı (Siyonist Hristiyanlar). Birinci Dünya Savaşı devam ederken Sykes-Picot sonrası Filistin

Dinine bağlı bir Katolik olan Byung-Chul Han, aslında bizim inancımızda da başımıza gelen imtihanlardan olgunlaşarak çıkma potansiyelimizi, aksine onu görmezden gelerek üstünü örtmeye çalışan zamane insanının, acıdan kaçarken başına gelecek acı sonu resmetmektedir bizlere. Bu bağlamda, 2022'de yazılan bu eser, Gazze'nin hâlâ nasıl ayakta kalabildiğini daha iyi anlamamızı sağlıyor. Enkazın altında bir tarafta hafızlık yapan gencecik dimağları, bir tarafta resimlerini çizen sanatçıları anlamamızı kolaylaştırıyor.

de diğer ülkeler gibi en azından self determinasyon hakkını kullanmaya çalışabilirdi, eğer Siyonizm kapısına dayanmasaydı. Sonuç olarak, Filistin boş bir ülke değildi.

Yahudiler Ülkesiz Bir Halktır

"On altıncı yüzyılda İngiliz bir din adamı olan Thomas Brightman, "Onlar yeniden Kudüs'e geri dönecekler mi? Daha kesin bir şey yoktur: Peygamberler her yerde bunu doğruladı ve bunu aradı" diye yazdığında, bu nosyonları temsil ediyordu. Brightman sadece kutsal bir vaadin gerçekleşmesini umut etmiyordu; aynı zamanda Yahudilerin ya Hristiyanlığa geçmesini ya da topyekûn Avrupa'yı terk etmesini istedi." Zira hikâyenin sonunda Hristiyan siyonistler, Mesih geldiğinde tüm Yahudilerin Hristiyan olacağına, olmayanların ise öldürüleceğine inanmaktadır. Onlarla hikâyenin bu kısmına kadar çıkar ortaklığı yapan Yahudilerin ise inandıkları o gün geldiğinde ne yapacakları merak konusudur.

"Avusturya-Macaristan mareşali Lingli Charles-Joseph on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında şunları söylüyordu: 'Yahudi'nin asimile edilemeyeceğine ve nerede olursa olsun, sürekli olarak bir ulus içinde bir ulus oluşturacağına inanıyorum. Benim görüşüme göre yapılabilecek en basit şey onları, sürüldükleri, vatanlarına geri göndermektir.' Velhasıl "Siyonizm, bir Yahudi projesi haline gelmesinden önce sömürgeci bir Hristiyan projesiydi."

"Filistin'de bir Yahudi vatanı için etkin bir biçimde kampanya düzenleyen, önde gelen Britanyalı siyasetçi ve reformcu Lord Shaftesbury'di (1801-85)." Devamında ise kayınpederi olan Lord Palmerston "Yahudilerin Filistin'e dönüş planını yürürlüğe koydu. Çalışmalarını akademik makalelerle de desyekleyen Lord Shaftesbury; Yahudilerin dönüşünün, aynı zamanda Hıristiyanların kurtuluş umudu için de hayati olduğunu, yazacaktır. Tüm bu çabaların sonunda Kudüs'teki ilk Britanya konsolosluğu 1838'de açılır. "Konsolosluğa verilen talimatlar, onları korumaya söz vererek ve bazı vakalarda onları Hıristiyan yapmaya kalkışarak, Yahudilerin Filistin'e gelmesini gayrı resmi olarak teşvik etmeyi kapsıyordu."

"Yahudiler ve genel olarak dünya, Yahudilerin topraksız bir halk olduğuna ikna olmuş görünmedi. Shaftesbury, Finn, Balfour, ve Lloyd George fikri sevdi çünkü fikir, Britanya'nın Filistin'de bir tutunma noktası elde etmesine yardım etti." Bu konuda daha ayrıntılı okuma yapmak isteyenler Shlomo Sand'ın bir yapı sökümü eseri olan "Yahudi Halkının İcadı" ve "İsrail Ülkesinin İcadı" eserlerine bakabilir.

Siyonizm Museviliktir

Siyonizm, esasen Yahudi milliyetçiliğidir; Musevilik aynı şey değildir. Bu konuda Yahudiler arasında da en başından beri farklı görüşler olagelmiş ve bunlar olabildiğince kitabın bu bölümünde dile getirilmiştir. Lakin bir devlet politikası olarak İsrail, Filistin'de toplanmalarının nedenini her zaman dini saiklere bağlamış ve bunu kullanmıştır.

Eğitim Bakanlığı'nın 2014 yılında İsrail'deki bütün okullara gönderdiği bir mektupta şöyle yazmaktadır: "Eski Ahit İsrail devletinin kültürel altyapısını sağlar, onda ülke üzerindeki hakkımız demirlemiştir."

Siyonizm Sömürgecilik Değildir

"Siyonizm, iki Amerika'yı, Güney Afrika'yı, Avustralya'yı ve Yeni Zelanda'yı sömürgeleştiren Avrupalıların hareketlerine benzer, *yerleşimci bir sömürgeci* harekettir. İlk siyonist yerleşimciler 1882'de geldiğinde, Filistin toprakları boş değildi. Bu gerçek, ilk Yahudi yerleşimciler gelmeden önce bile siyonist liderler tarafından biliniyordu. İlk siyonist örgütler tarafından Filistin'e gönderilen bir delegasyon, meslektaşlarına şu raporu iletmişti: "Gelin güzel ama başka bir adamla evli." Bu bilgilerden sonra yerleşimci sömürgeci tabirine kendi tarihlerinden aşina olan Amerika'nın İsrail'e sunduğu desteği de anlamak zor olmasa gerek.

"Bize, ışığı getireceğinize inandırmıştınız," demişti son kez birlikte olduğumuzda, "oysa sizin niye-

tiniz bizi de kendi karanlığınıza çekmekti!" (Göğü Delen Adam)

Filistinliler 1948'de Gönüllü Olarak Vatanlarını Terk Etti

"Haziran 1938'deki toplantının kayıtlarından, gönüllü naklin aslında *zorunlu* anlamına geldiğini öğreniyoruz. Ben Gurion, *zorunlu naklin* gerçekleştirilmesinin, özellikle de bu Britanya tarafından yapılırsa, 'Filistin'deki Yahudi yerleşimin tarihindeki en büyük başarı olacağını" belirtti. "Zorunlu nakilden yanayım; bunda ahlak dışı hiçbir şey görmüyorum' diye ekledi. Önde gelen lider ve ideologlardan Menachem Ussishkin, 'En ahlaki olan Arapların Filistin'in dışına nakledilmesi ve daha iyi koşullarda yeniden yerleştirilmesidir,' dedi." Filistin halkının vatanlarını gönüllü olarak bıraktıkları iddiasının ne kadar yersiz ve uydurma olduğu konusunda Avi Shlaim' ın "Filistin Uğruna – 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak" kitabında ayrıntılı açıklama bulabilirsiniz.

Burada diğer uydurma mitleri okumayı size bırakıyorum ve yazımı son madde ile nihayete erdirmek istiyorum.

İki Devletli Çözüm İleriye Dönük Tek Yoldur

"Genellikle olumlayıcı bir sesle aktarılan bu tanıdık mit, İsrail Filistin çatışmasının bir çözümü olduğunu ve bunun hemen köşede beklemekte olduğunu ileri sürer. Bununla beraber Batı Şeria'nın geniş kısımlarının İsrail tarafından halihazırdaki sömürgeleştirilmesi iki devletli çözümü olanaksız bir tasavvur haline getirir. En iyi durumda bir Filistin Bantustan'ı umut edilebilir. Günümüzde neredeyse 150 yaşında olan bir ulusal kurtuluş mücadelesinin, vatanın sadece yüzde 20' si üzerinde koşullu bir özerk yönetimle son bulabileceği düşünülemez. *İki devletli çözüm arada sırada morgdan dışarı çıkarılan, güzelce giydirilen ve canlıymış gibi sunulan bir cesede benzer. Onda canlı hiçbir şey kalmadığı bir kez daha kanıtlandığında, morga iade edilir."*

"Filistin boş bir toprak değildi ve Yahudi halkının kendi vatanları vardı; Filistin "kurtarılmadı", sömürgeleştirildi ve Filistin halkı 1948'de topraklarını gönüllü olarak terk etmekten ziyade vatansızlaştırıldı."

Sonuç olarak, İlan Pappe'nin "İsrail Hakkında On Mit" kitabı, tarihsel gerçekliklerle çarpıtılmış anlatılar arasındaki perdeyi aralayarak Filistin meselesine dair ideolojik manipülasyonları güçlü delillerle ortaya koymaktadır. Kitap, İsrail-Filistin çatışması üzerinden tarih boyunca süren sömürgeci politikaların köklerine de ışık tutar. Günümüz dünyasında doğru bilgiye ulaşmak ve tarihsel gerçekliği savunmak, barış ve hakikatin tesisi için temel taşlarındandır. Ancak mitlerin yerine hakikatin konulmasıyla gerçekler açığa çıkarılıp çözüm yolları üzerine yoğunlaşılabilir. Bu bağlamda, tarihsel perspektifi göz ardı etmeden, Filistin halkının yaşadığı acıları ve haklı mücadelesini anlamak, insani bir sorumluluktur.

Filistin tarihini anlama ve anlatma mücadelesinin önemini ve gerekliliğini yazarımızın sözleriyle ifade ederek yazımızı bitirelim:

"Karşı propaganda incelikli olduğu kadar karmaşıktır da ve savunmasız yakalanırsanız davanızın duyulmasını sağlamanız güçtür. Modern Filistin tarihi hakkında iyice bilgi sahibi olmak bu tür tartışma ve yüzleşmelerde çok değerlidir. Kitap, Filistinlileri kendi toprakları üzerinde yabancılar ve günümüzün teröristleri olarak resmeden bir dizi miti çürütmektedir.

Kadim Şehrin Bize Söyledikleri

Zübeyir ŞEKERCİ

Trenden indim, çıkışta yine oradaydılar. Oldukça kalabalıklardı ve terminalden çıkan insanlarla iletişim kurmaktan bıkmamışlardı. Taksicilikten geçimini sağlayan yüzlerce kişi vardı. Özbekistan'daki turistik faaliyetlerin gelişimi, beraberinde taksicilik sektörünü de beslemişti. Farklı meslek gruplarından birçok insan, günün belli vakitlerinde turist "dedektörlüğü" yapıyordu. Elbette bu durum, beraberinde kültürel bir "kırılmayı" da getiriyor; fakat bu, başka bir yazının konusu.

İki sene evvel geldiğim kadim şehir Buhara'ya adım attığımda, beni yağmur karşılamıştı. Eski şehir(old town) bölgesinde, yağmur damlaları toprağa değdikçe adeta efsunlu bir manzara çıkıyordu ortaya. Şehrin tarihi yerleri, otel, hediyelik eşya dükkanları ve restoranlarla çevriliyken; hayat, daha çok dışarı alanda yaşanıyordu. Bu, otantizme bir bakışın tezahürüydü. Yaşanan bir dönem "donuklaştırılıp" turistin hizmetine sunuluyordu. Nitekim bütün seyahatim, bunları teyit ederek geçecekti.

Buhara'nın ismi, bir rivayete göre Sanskritçe bir kelime olan Vihara (Budist tapınağı) 'den gelmektedir. Şehrin İslam'la tanışması, 674(H.54) yılına dayanmaktadır. Muaviye'nin Horasan Valisi Ubeydullah bin Ziyad tarafından fethedilen şehrin hakimiyeti, daha sonra Türkistan coğrafyasında önemli zaferlere imza atmış Kuteybe bin Müslim sayesinde 750'lerin başında sağlamlaştırılmıştır.

Şehir, en parlak dönemini Samaniler devrinde yaşamıştır. Uhdesinde birçok âlim, derviş ve şair yetişmiştir. İslam mimarisinin müşahhas örnekliği, şehirde inşa edilen birçok eserle vuku bulmuştur. 1920'lerde başlayan Rus işgaline değin şehir, inişli çıkışlı da olsa merkeziliğini korumuştur. SSCB döneminde Müslümanlar birçok problemle karşılaşmıştır. Şehrin tarihi hakkında yazılan en eski eser, Tarih-i Buhara'dır. (Müellifi Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Süleyman el-Buhari'dir.)

Konaklayacağım yere yerleşip bir süre dinlendikten sonra Kalyan Mescidi'ne doğru yürüdüm. Akşam namazını orada kılmayı düşünüyordum. Hava yeni kararmıştı, Buhara soğukluğunu hissettirmişti. Mescide geldiğimde gördüğüm manzara beni hem üzmüş hem de düşündürmüştü. Kalyan Camii'in ve tam karşısındaki kadim medrese Mir-i Arap'ın gölgesinde, renkli ışıklarla eğlenen ecnebi turistler... İslam'a dair hiçbir bilgisi olmayan birisi buraya gelse ve bu manzarayı görse, bu iki kadim eseri eğlencenin bir "parçası" sanabilirdi. Bir süre "cümbüş"ü gözlemledim ve cami kapısından içeri girmeye niyetlendim. Kapalıydı. Daha sonra, sabah ve akşam namazlarından sonra ana girişin kapatılıp, arka taraftaki lavaboların yanındaki küçük kapının açıldığını öğrenecektim. Bir dükkâna namaz kılmak istediğimi ve caminin kapalı olduğunu söyledim. Bana namaza yarım saat sonra durulacağını söyledi. Telefonumun şarjı bitmek üzereydi; bu yüzden otele döndüm. Niyetim, biraz dinlenip daha sonra Leb-i Havuz Meydanı'na inmekti. Ancak uyuyakaldım ve sabah ezanıyla güne uyandım.

Ezana uyandıktan sonra abdest aldım, hazırlandım ve camiye doğru yola çıktım. Kalyan Camii'ne vardığımda, önce bir süre adeta efsunlu bir şekilde karşımda duran minaresini izledim. Moğolların ve Rusların istilasından nasibini alsa dahi cesametiyle orada öylece duruyordu. Kahverengi ve sarının ahengi, minarenin üstünde birleşiyordu. Batı Karahanlı Hükümdarı Aslan Han tarafından yaptırılan mescid, istilalar sonucu ciddi hasarlar alıp asli hüviyetine daha sonra kavuşturulsa da bu heybetli minare ilk inşasından beri varlığını korumuştu.

Ana kapıya doğru yöneldim ancak kapalı olduğunu gördüm. Ardından diğer kapılara baktım ve hepsinin kapalı olduğunu fark ettim. Caminin ana girişinin çaprazındaki binanın önünde duran adama sorduğumda, beni Mir-i Arap Medresesi'nin girişine yönlendirdi. Şaşırmama rağmen söylediğine uyarak medresenin yan kapısına yöneldim. Kapıdaki iki gence meramımı anlattım. Türkiye'den geldiğimi özellikle belirterek camiye namaz kılmak için geldiğimi, ancak kapının kapalı olduğunu söyledim. Gençlerden biri, diğer kapının açık olabile-

Babası ve Mevlana Mevdudi'den miras aldığı bu yaklaşım hayatı boyunca onda iz bıraktı. Bir zorlukla karşılaştığında aklına gelen ilk soru "Ne alabilirim?" değil, "Ne yapabilirim?" olurdu. Bu zihniyet kişiliğine ve düşünme biçimine derinlemesine yerleşmişti. En zorlu sorunlara bile sabır, sebat ve kararlılıkla yaklaşırdı.

ceğini ima edince tüm kapılara baktığımı söyledim. Gençlerden biri, insafa gelip beni içeri aldı. Tevafuk; iki sene evvel geldiğim zaman içeriye giremediğim bu kadim medreseye bir sabah namazı vesilesiyle adımımı atmıştım. İki kattan ve muhtelif odalardan müteşekkil medresenin ana girişin sağ tarafında bulunan mescidine geçtim. Hafızlık talebeleri derslerine çalışıyordu. İçim kıpır kıpırdı; yüzyıllara dayanan bir ilim meclisinin içerisindeydim. Sünneti kıldıktan sonra mescidi inceledim. Daha sonra kamet getirildi ve namaza durduk. Kıraati oldukça düzgün imam, ilk rekâtta Rahman Suresi'nden, ayetler okuduktan sonra ikinci rekâtta Tarık Suresi'ni okumuştu. Namaz sonrasında tesbihat yapıldı, zikir çekildi. İşte o an, asırları aşan bir hikâyenin ortasında, hatta bir parçası gibiydim. Neyse ki bana ayrılan vakit dolmuştu; heybeme güzel bir hatıra yüklemiş ve yola koyulmuştum.

16. yüzyılda Şeybani hükümdarı Ubeydullah Han tarafından inşa edilen medrese, Sovyet döneminde dahi faaliyetlerini sürdürmeye gayret etmiştir. Mir-i Arap ismi, ana kapıdan girince sol odada kabri bulunan Şeyh Abdullah Yemeni'ye dayanmaktadır. Türkistan mimarisinin güzel bir örneği olan bu eser, mavi çinilerle çevrili olup iki kattan müteşekkildir. Geniş bir avlunun çevresinde yer alan her iki kattaki derslikleri dışında, içerisinde bir de mescid bulunmaktadır.

Medreseden çıktıktan sonra, iki kadim eserin huzurunda uzun bir süre soluklandım. Bir iki kişi dışında ne turist vardı ne de "eğlence". Camiye girmek istediğimde görevli benden para istedi; ancak henüz bozdurmadığım için sonra gelmek niyetiyle ayrıldım. Uluğ Beğ Medresesi'nin bulunduğu sokaktan Leb-i Havuz Meydanı'na doğru yürüdüm. Şehrin kadim dokusunu sabahın bereketiyle hissetmiştim. Bir süre daha dolaştıktan sonra kaldığım yere döndüm.

Evvelsi gün, tek öğünle günü idare eden ve haliyle yorgun düşen ben, otelin kahvaltı imkânlarından sonuna kadar faydalanmıştım. Yemek sonrası hazırlanmış ve şehri arşınlamak üzere tekrar dışarı çıktım. Kalyan Camii'nin 100-200 metre ötesinde, atm'lerden dövizi bozduktan sonra Ark Kalesi'ni sağıma alıp bir süre yürüdükten sonra caddenin karşısındaki Bala Havuz Camii'ne vardım. 1712'de inşa edilen cami, ahşap işlemeli yirmi sütunun yanı başındaki havuza yansımasından ötürü "kırk sütunlu" camii olarak da anılır. Küçük ve şirin bu caminin minaresi camiden ayrı bir şekildedir. Tezyini, havadarlığı ve maneviyatıyla insanı mest ediyor. Restore görmüş caminin orijinal dokusu "sıva"dan ötürü tahrip olmuştu. İlk gelişimde içeriden zorla çıkartılmıştık; ancak

bu sefer uzun bir süre kalmıştım. Çıkarken cami görevlisine ikindi namazına ne zaman durulacağını sordum. Burada ezan, vakit girdikten yarım saat sonra okunuyor çünkü.(Özbekistan genelinde bu şekilde bir "prosedür" mevcut)

Bir sonraki durak, Buhara'nın altın çağını yaşatan Samani hanedanından İsmail Samani'nin türbesiydi. Türbe birçok yönüyle özgünlüğünü koruyor. Girift ancak belli bir ahengi barındıran mimarisi oldukça ilgi çekiciydi. Türbeye girerken bir adam ücret talep etti. Kendisine Müslüman olduğumu, Türkiye'den geldiğimi ve merhumu ziyaret edeceğimi söyleyince izin verdi. Ülke genelinde türbelerin ücretli olması bir problemse de Müslüman ve Türk kimliğiniz birçok sorunu çözebiliyor. Türbe içinde uygunsuz giyime sahip turistler vardı. Maalesef, İslam dünyasında "turizm"e peşkeş çekebilme adına tavizler veriliyor.

Merhumun başında Fatiha okuyup dua ettikten sonra, bir rehber Türk olduğumu anlayınca ufak bir muhabbet açıldı. Beni Ruslara benzettiğini söyleyip,

dua ettiğimi görünce "Rus Müslümanlar da var" düşüncesiyle hareket etmiş; ancak sonrasında Türk olduğuma kanaat getirmiş. Türbeden bahis açılınca, burada sadece Samani'nin mezarı olmadığını, Rusların mezarları açtığını ve daha sonra turistik amaçlı merhumunkini bu halde koruduğunu söylemişti. Ve " Buharanın her yeri mezardır" gibi bir ifade kullandı.

Türbeden çıktıktan sonra kısa bir süre Hz. Eyyüb(a.s.)'ın makamına uğradım, daha sonra Ark Kalesi'ne geçtim. Rivayetlere göre kalenin yapımı MS. 5. yüzyıla dayansa da bugünkü hüviyetine Buhara Emirliği döneminde kavuşmuştur. Emir'in yazlık sarayı, misafirler için tahsis edilen odalar ve mescid barındırmaktadır. Kaleye girişte sağlı sollu camekanların ardında dönemin tarihine dair eşyalar sergilenmektedir. Orayı hızlı şekilde geçtikten sonra, Cuma Mescidi olarak da bilinen mescide girdim. Maalesef ibadete kapalıydı, sadece turistik amaçlı kullanılıyordu. Daha sonra yazlık saraya geçip akabinde burçların

oraya çıkmıştım. Şehri burçlardan izlemek oldukça keyifli ve düşündürücüydü. Bu, şehrin ihtişamlı tarihi ve şimdisi arasında bir muhakeme/muhasebe imkânı veriyordu. Tam o sırada ikindi ezanı okundu. Ezan okunduktan bir süre sonra Kalyan Camii'ne hareket ettim. Normalde ücretli olan camiye, namaz kılmak için geldiğimi söyleyince hemen içeri alındım. Cami, 1121 yılında inşa edilmiş olup, minaresi dışında istilalardan ciddi hasar görmüş ve bugünkü haline 16. yüzyılın başında kavuşmuştur. Minaresi, aşağıdan yukarıya doğru daralan silindirik bir yapıya sahiptir. Mukarnaslı şerefeye sahip minare, büyük bir kemerle inşası biten camiye bağlanmıştır. Caminin bugünkü haline bakıldığında, ana mihrap ve avlunun solunda kalan odalar kullanıma kapalıdır. Geniş avlusu, işlemeli mihrabı, bitkisel ve geometrik süslemeleriyle klasik mimariye iyi bir örnektir. Ön ve arka cephede birer, sol ve sağ cephede ikişer kapı bulunmaktadır. SSCB ve Karimov döneminde ibadet anlamında sıkıntı çeken Özbekler bugün "en azından" giriş cephesinin sağındaki kısmı namaz için kullanılabiliyor.

Namaz için camiye girdiğimde tanıdık bir sima ile karşılaştım. Taşkent'te Bağımsızlık Meydanı'nda tanıştığım, daha sonran isminin Fares olduğunu öğrendiğim, Halep asıllı abi. Kısa bir hasbihal sonrası namaz için müsaade istedim. Namazı kıldıktan sonra Leb-i Havuz'a yemek yemeğe geçtim. Maalesef alkolsüz restoran hiç yoktu. Helal gıdayı, haram içecek servisleriyle tüketmek durumundasınız. İslam'ın bayraktarlığını yapmış kadim şehir "döviz" kaygılarına meze edilmekte ve ecnebilere ihtimamda kusur bırakmıyordu...

Ertesi gün sabah namazı için Kalyan Camii'ndeydim. Etrafı iyice kolaçan etmiş, lavabo kısmındaki girişin açık olduğunu görmüştüm. Namaz sonra otele dönüp dinlendikten sonra, dört minaresiyle meşhur Chor Minor Medresesi olarak nam salmış tarihi yapının oraya geldim. Halife Niyazi tarafından 19.yüzyılda medrese olarak inşa edilse de günümüzde turistik ve ticari amaçlı kullanılıyor. Türkistan mavisi dört minareye sahip yapının medrese kısmı günümüze gelememiştir. Minarelerin orda tanıştığım Amerikalı teyzeyle hasbihal etmiştik. Arkadaşlarının yalnız gezmesinden ötürü "deli" dediklerini söylemişti. Ben de bunun, yani yalnız gezmenin (tursuz gezmenin), daha sahici ve kişiye ait olduğunu ifade etmiştim.

Chor Minor sonrasında Uluğ Beğ Medresi'nden Kökaldamış'a değin rotanın kalan kısmını tamamladım ve akşamı Bahauiddin Nakşibendi'nin kabrinde sonlandırdım. Tasavvufun en önemli isimlerinden biri olan merhumun kabri, daimî teveccüh görüyordu haliyle. Muhtelif milletlerden Müslümanlar geliyor, dualarını edip, Kuran tilavetinde bulunuyordu. Nitekim ben de merhuma dua ettikten sonra biraz Kuran okumuş ve manevi havanın etkisinden istifade kendime ve sevdiklerime dua etmiştim. Bir saat sonra tekrar konakladığım yere döndüm. Ertesi gün Semerkand'a yolculuk vardı. Veda vaktiydi; bir gün tekrar gelebilmek niyazıyla...

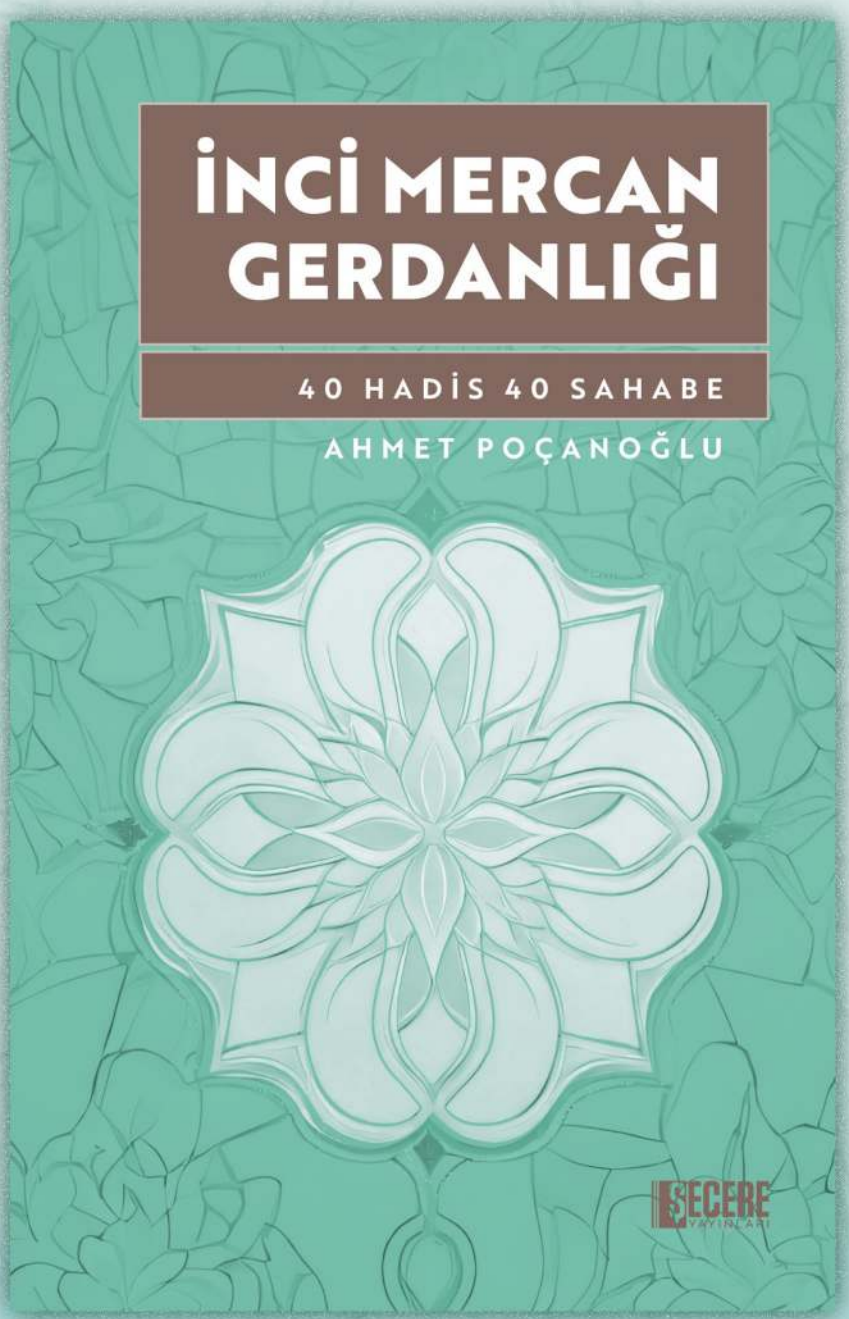

Yeni Kitabımız Yayında

ŞECERE YAYINLARI